

diyânet

Aylık Dergi | Mayıs 2022 | Sayı: 377

İŞ VE TİCARET AHLAKI

■ İş ve Ticaret Hayatında Müslümanın Sorumluluğu

■ İslam'da Helal Kazancın Ahlakî İlkeleri

■ Prof. Dr. Mehmet Bulut ile İş ve Ticaret Ahlakı Üzerine Söyleşi

■ Vakıflar: İnsanı İhya Toplumunu İnşa

■ Çocuğun Kalbine İmam Dokunursa

YAYINLARIMIZ

İslam ahlakının temel esaslarından kabul edilen ve Allah ile kul arasındaki iman ilişkisini düzenleyen değerlerden olan vefa, müminin Rabbi ile yaptığı ahit ve bu ahdin tutum ve davranışlarla hayata ve tüm mahlûkata dair taşıdığı hassasiyettir. Ancak fiziksel iletişimin çok hızlı geliştiği buna karşın duygusal ve manevi iletişimin örselendiği çağımızda vefa, bir ahlaki değer olarak toplumumuzda hızla unutulmakta ve gün geçtikçe de kaybolmaya yüz tutmaktadır. Bu sebeple önce vefanın, sadakatin ne olduğunu yeniden hatırlamak, sonra hafızalara iyice yerleşmesi için çalışmak gerekmektedir.

Eser, bu değeri, bizzat Hz. Peygamber'in örneğinde tekrar insanımıza kazandırmak, onu içselleştirmek ve canlı tutmak maksadıyla kaleme alınmıştır.

www.yayinsatis.diyamet.gov.tr

İslam'ın ilk muhatap toplumu, yoğun şekilde ticaretle iştilal eden Mekkeliler olmuştur. Nitekim Allah Resulü de uzun yıllar ticaretle meşgul olmuş, eşi Hz. Hatice'nin ticari faaliyetlerini yönetmiştir. Kur'an-ı Kerim de muhataplarına cihanşümöl ölçülerini ortaya koyarken alışverişten, ticaretten, kâr ve zarardan söz etmiş, örnekler getirmiş; mümini tacire, imanı kârlı bir alışverişe benzetmiştir. (Bakara, 2/16, 175; Âl-i İmran, 3/177.)

Vahyin hedefinde daima insan olmuştur. İnsan düzeldiği zaman, hayatın bütün alanları; aile, eğitim, ticaret, sosyal hayat kendiliğinden düzelecektir. Bu sebeple İslamiyet, bütün imkânlarıyla insanın düzelmesine, yetişmesine ve olgunlaşmasına odaklanmıştır. Vahiy bir bütün olarak insanın kâmil bir varlık hâline dönüşmesini, özündeki cevheri keşfetmesini, Rabbine lâıyk kul olmasını hedefler. Bu hedefleri tek bir kelimedede damıtacak olursak o kelime ahlaktır. Ahlakın olmadığı, ahlakın kendine yer bulamadığı hiçbir şeyin insanlığın hayrına sonuç doğurması beklenemez. Müslümanlar için güzel ahlakın yegâne şubesi, eşsiz mümessili Peygamber Efendimiz ve onun her biri yıldız gibi yolumuzu aydınlatan ashabıdır.

Allah Resulü (s.a.s.), her zaman ve her şartta Allah'ın murat ettiği ölçülerden ayrılmamayı tavsiye etmiş, nitekim sahabe efendilerimizi de daima ahlaka yani fıtrata davet etmiş; doğruluk, dürüstlük, adalet, hilm, sadakat, ihlas gibi temel nebevi vurgular sayesinde ahlak temelli bir toplum inşa etmiştir.

Kur'an'a ve Hz. Peygamber'in sünnetine baktığımız zaman Cenab-ı Hakk'ın biz Müslümanlardan iki şey istediğini görürüz. Birincisi, tevhid inancını sıkı sıkıya muhafaza ederek ibadetlere sarılmak; ikincisi, hayatımızı bu inancın gerektirdiği ahlaki ölçülere riayet ederek düzenlemek. İslam ahlakının Müslümanların sosyal hayatına doğrudan tesir ettiği alanların başında ticaret gelir. Ticaret, bireysel veya kolektif olarak hemen hepimizin ihtiyaç duyduğu bir sosyal hayat gereksinimidir.

İslam dini, helal yollardan ticareti ve kazancı teşvik etmiştir. Hatta zekât ibadetini yerine getirebilmek, belli ölçülerde varlık sahibi olmayı gerektirmesi bakımından dikkat çekicidir. Ayrıca imkânı olan kişinin sosyal projelere dâhil olması, üretim ve istihdamın artışı için gayret göstermesi Müslüman'da olması elzem ahlaki sorumluluğun bir gereğidir.

Ticaretin en değerli sermayesi dürüstlüktür. İslam'da daha fazla kazanç uğruna başkalarını mağdur etmek, karaborsacılık, fahiş fiyat ve adaletsiz rekabet kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Diyanet Dergisi olarak bu ayki dosya konumuz: İş ve Ticaret Ahlakı. Dr. Muhlis Akar, "İş ve Ticaret Hayatında Müslümanın Sorumluluğu"; Prof. Dr. Salih Pay, "Asr-ı Saadette Ticaret Ahlakı"; Prof. Dr. Saffet Köse, "İslam'da Helal Kazancın Ahlakı İlkeleri"; Prof. Dr. Muhittin Kapanşahin, "Ahilik ve Anadolu Toplum Hayatına Etkisi"; Mehmet Kurtoğlu, "Vakıflar: İnsanı İhya, Toplumunu İnşa" başlıklı yazılarıyla dosyamıza katkıda bulundular. Bu ayki söyleşi konuğumuz Prof. Dr. Mehmet Bulut Hocamız.

Ramazan-ı şerifi ihya etmenin huzuruyla bizleri bayrama eriştiren Rabbimize şükürle Ramazan Bayramı'nızı tebrik ediyorum.

Bir sonraki sayımızda görüşmek üzere. İyi okumalar...

İÇİNDEKİLER

6 GÜNDEM

İŞ VE TİCARET HAYATINDA
MÜSLÜMANIN SORUMLULUĞU
Dr. Muhlis AKAR

10 GÜNDEM

ASR-I SAADETTE TİCARET AHLAKI
Prof. Dr. Salih PAY

14 GÜNDEM

İSLAM'DA HELAL KAZANCIN AHLAKİ
İLKELERİ
Prof. Dr. Saffet KÖSE

18 SÖYLEŞİ

PROF. DR. MEHMET BULUT: "ÇALIŞMA VE EMEK KUTSALDIR.
ÇALIŞMAYLA İNSAN, ALLAH'IN KENDİSİNE YÜKLEDİĞİ
SORUMLULUKLARI VE YERYÜZÜNÜ İMAR ETME VAZİFESİNİ
YERİNE GETİRECEKTİR."

Mahir KILINÇ

24 DİN DÜŞÜNCE YORUM

AHİLİK VE ANADOLU TOPLUM
HAYATINA ETKİSİ

Prof. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN

27 DİN DÜŞÜNCE YORUM

VAKIFLAR:
İNSANI İHYA TOPLUMU İNŞA

Mehmet KURTOĞLU

30 VAHYİN AYDINLIĞINDA

TEVEKKÜL:
İMAN, AMEL, TESLİMİYET

Dr. Bayram KÖSEOĞLU

32 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

CENNETİ GARANTİLEMEK İSTER MİSİNİZ?
Halil KILIÇ

34 DİYANET ARŞİVİ

ÖZLÜK DOSYASINDAKİ BELGELER İŞİĞİNDE
ÖMER NASUHİ BİLMEN - 2
Dr. Mehmet BULUT

diyanet

SAYI
377 | MAYIS
2022

Diyamet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Doç. Dr. Fatih KURT

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Ahmet BULUT

Yayın Kurulu
Doç. Dr. Fatih KURT
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Abdülkadir ERKUT
Hüseyin ARI
Mahmut KAYIŞ
Dr. Kübra ÇİÇEKLI

Editör
Emin GÜRDAMUR

Yayın Koordinatörleri
Mustafa BERK
Meryem BALTACI
Mahir KILINÇ
Mustafa Mirza DEMİR

Görsel Koordinatör
Asuman AYDIN

Dijital Medya
Ömer GÜÇLÜ
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım

Aren Tanıtım
www.arentanitim.com.tr

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları

Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

38 YARININ DÜNYASI

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNUNA
İNSAN VE AHLAK ODAKLI BİR
YORUM DENEMESİ
Doç. Dr. Murat AKIN

42 ADANMIŞ ÖMÜRLER

MERHAMET ABİDESİ BİR ÂLİM
DÜZCELİ HAFİZ HASAN ŞEN
Bünyamin ALBAYRAK - Ahmet ÜNAL

44 LİSAN-IKALP

KURBİYET SIRRI NAMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL

46 BUNU KONUSALIM

SAİT DOĞAN:
"ÇOCUKLAR MUTLUYKEN DÜNYA DAHA
GÜZEL BİR YER OLUYOR."
Mahir KILINÇ

48 DİN TARİH TOPLUM

DİYANET AKADEMİSİ KANUNU
Kadir DİNÇ

50 DİN TARİH TOPLUM

HAKKI(N MI) VAR!
Muhammed Kâmil YAYKAN

54 ALLAH'IN ELÇİLERİ

HZ. İŞHAK
DOĞUMU MÜJDELENER PEYGAMBER
Meryem DALĞIÇ

60 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

KALDIRIMLARDA ÇİĞDEM AÇMIYOR
Hüseyin Hilmi ARSLAN

64 KAFAMA TAKILANLAR

KUR'AN'DA BAHSEDİLEN CİNLER GERÇEK
VARLIKLAR MI?
Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

66 ÖNCÜ ŞAHİSİYETLER

İLME AŞIK BİR ÂLİM
VEHBE ZUHAYLÎ
Koray ŞERBETÇİ

70 İNSAN HÂLİ

TÜKENMİŞLİK SENDROMU
Dr. Psk. Esra CEYLAN

72 HATIRA DEFTERİ

ÇOCUĞUN KALBİNE İMAM DOKUNURSA
Hasan MORAN

76 YERYÜZÜ MESCİDLERİ

ŞAM'IN BEREKETİ
EMEVİYYE CAMİİ
Büşra Nur GÜLER

80 KİTAPLIK

HADİSLERDE TİCARET AHLAKI
Nagihan AYDIN

Abone İşleri

Tel: 0312 295 71 96-97
Faks : 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr

Online Abonelik:

yayinsatis.diyanet.gov.tr

Abone Şartları

Yurt İçi yıllık: 120.00 TL
Yurt Dışı yıllık: ABD: 72 ABD Doları
AB Ülkeleri: 47 Euro
Avustralya: 119 Avustralya Doları
İsviçre: 49 Frank

Abone kaydı için, ücretin Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü'nün T.C. Ziraat Bankası, Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN: TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57 nolu hesabına yatırılması ve makbuzun fotokopisi ile abonenin hangi sayıdan başlayacağını bildirir bir dilekçe, mektup, yazı, faks veya e-mailin Diyanet İşleri Başkanlığı Döner Sermaye İşletmesi Müdürlüğüne gönderilmesi gerekmektedir.

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri - Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

Çağlayan Basım Yayın Dağıtım Ambalaj
Sanayi ve Ticaret A.Ş.
Sarnıç Yolu No: 7 Gazıemir/İzmir
Tel: 0 232 274 22 15

Basım Tarihi:

18.04.2022

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

İŞ VE TİCARET AHLAKI

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyanet İşleri Başkanı

Ticaret insanlık tarihi kadar eski bir faaliyettir. Geçmişten günümüze her insan doğru-
dan ya da dolaylı olarak tica-
retin içinde yer almış, yeme,
içme ve giyinme gibi temel
ihtiyaçlarını birbirlerinin eme-
ği ve üretimi sayesinde karşı-
lamıştır. Yüce dinimiz İslam,
kişiye kendisinin ve bakmak-
la yükümlü olduğu kimsele-
rin rızkını temin etmek için
çalışmayı emretmektedir.
Meşru alanda ve helal has-
sasiyeti gözeterek rızık temin
yolunda gayret göstermeyi
de nafil ibadet gibi değer-
li görmektedir. İnsan hayatı
için vazgeçilmez bir işleve
sahip olan ticaret, yüce ki-
tabımız Kur'an-ı Kerim'de
çok boyutlu bir şekilde ele
alınmış, farklı kavramlarla
ticaretin önemine dikkat çe-
kmiştir. Ticaret hayatının
çizgileri ve ilkeleri belirlen-
miş, söz konusu sınırlar ihlal
edildiğinde yeryüzünde hu-
zurun bozulacağı uyarısında
bulunulmuştur.

Diğer taraftan Kur'an-ı Ke-
rim, ticareti sadece maddi
ihtiyaçların karşılanmasını
sağlayan dünyevi bir faaliyet
olarak görmemiş, davranış-
ların ahiretteki karşılığına

vurgu yaparak ticarete so-
rumluluk, ceza ve mükâfat
gibi açılardan uhrevi bir bo-
yut kazandırmıştır. Öyle ki
ahirete yönelik birçok haki-
kati, ücret, kâr, kazanç, zarar,
ziyan, hasar, fidye gibi ticare-
tin kavramlarıyla dikkate su-
narken iş ve ticaret hayatının
ahlak zeminini ahiret bilinci
ile tahkim etmiştir. Böyle-
ce, ticaretin esaslarını ihlal
etmenin yeryüzünü adalet-
sizliğe sürüklediği gibi ebe-
dî hayatın da kaybına sebep
olacağı gerçeğini benimset-
mek istemiştir. Kâr ve zararın
sadece dünyaya ait maddi
parametrelerle belirleneme-
yeceğini, ahireti kazanmak
için dünyada erdemli dav-
ranışlar sergilemek gerek-
tiğini hatırlatmıştır. Nitekim
Rabbimiz Fatır suresinin 29.
ayetinde "Allah'ın kitabını
okuyanlar, namazı özenle kı-
lanlar ve kendilerine verdi-
ğimiz rızıktan başkaları için
gizli açık harcayanlar, asla
zararla sonuçlanmayacak
bir ticaret umabilirler." bu-
yurmuştur. Tüm bu yönleri
ile dinimiz, dünyevi ve uhrevi
huzurun teminatı olarak her
şeyde olduğu gibi ticarete
de dürüstlük, sadakat, hak-

kaniyet, cömertlik, kanaat, ahde vefa, müsamaha, adalet, karşılıklı rıza, ölçü ve tartıda hassasiyet gibi evrensel ilke ve değerleri öne çıkarmıştır. Diğer yandan yalan, hile, aldatma, zorlama, karaborsacılık, rüşvet, faiz gibi haksız, gayriahlaki ve meşru olmayan muameleleri de şiddetle yasaklamıştır. Allah Resulü, insani ve ahlaki değerlere riayet ederek ticaret yapanları övmüş, “dürüst ve güvenilir Müslüman tüccarın cennette peygamberler, sıdıkları ve şehitlerle beraber olacağını müjdesini” vermiştir. (Tirmizi, Büyü’, 4.)

Yüce Rabbimiz rızık peşinde koşmanın, üretmenin ve tüketmenin yol ve yöntemlerini ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem’den son peygamber Hz. Muhammed’e (s.a.s) kadar her bir peygamberin helal kazanç peşindeki çabalarının örneğiyle öğretir. Bu doğrultuda insanlığa en güzel örnek kılınmış Allah Resulü’nün (s.a.s.) hayatına baktığımızda adalet ve hakkaniyete bağlı ticaretin en güzel örneğini görmekteyiz. O, aynı zamanda Müslümanları ticaret yapmaya teşvik etmiş, insanları dürüst ticaret yapmalarını hususunda sürekli uyarmıştır.

Allah Resulü (s.a.s.), vahyin ortaya koyduğu hakikatler doğrultusunda Medine’de ticarete yeni bir düzen getirmiştir. Ümmetine ticaret yaparken sadakat ve hakkaniyetten ayrılmamalarını emretmiş, yalan ve yeminle ticaret yapmalarını yasaklamıştır. Diğer taraftan

müminleri zekât vermeye, infakta bulunmaya, hayır işlemeye teşvik ederek özellikle toplumları tarih boyunca felakete sürüklemiş olan faize alternatif olarak zorda ve darda kalana yardım için karz-ı hasenin yolunu göstermiştir. Allah’ın rızasını kazanmak ve uhrevi bir ecretalip olmak için güzel bir borç verme anlamına gelen karz-ı hasen, zorda kalanın ezilmesine ve servetin zenginlerin elinde toplanmasına engel olan bir davranıştır.

Geçmişten günümüze insanlığın iş ve ticaret hayatını kuşatan tüm olumsuzlukların temelinde İslam’ın hassasiyet gösterilmesini istediği ahlaki değerlerin örselenmesi ve ötelenmesi vardır. Ticaret hayatında, meşruiyet ve helal bilinci ötelendiğinde, en büyük zararı yine insanlar görmekte, ahlaki ilkeleri hiçe sayan bir ticaret tercihi âdeti güçlünün zayıfı sömürdüğü bir araca dönüşebilmektedir. Nitekim bugün dünyanın bir tarafı çalınca tüketip lüks ve israf içinde yaşarken diğer tarafının açlık, sefalet ve yoksulluğa mahkûm edilmesi bunun açık bir örneğini oluşturmaktadır.

Küresel ölçekte gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve ekonomik buhranlar karşısında insanlık, İslam’ın çalışma, rızık ve ticaret ahlakına muhtaçtır. Çünkü diğer iktisat teorilerinin aksine İslam’ın ticaret anlayışının özünde sadece kazanç yoktur. Bilakis kârdan daha çok iyiliğe, güzele, merhamete, yardımlaşmaya ve hakça

paylaşımaya davet vardır. İslam’ın güzelliklerini insanlıkla buluşturma gayesi ve gayreti vardır. Nitekim geçmiş asırlarda Müslümanlar, Asya’dan Avrupa’ya, Afrika’dan Kafkaslara kadar ticaretlerinde gösterdikleri doğruluk ve dürüstlükleri ile İslam’ı tanıtmış ve toplumların İslam’ı kabul etmelerine vesile olmuştur. Zira ticaret bir alım satım akdinin ötesinde kültürü, sanatı, edebiyatı, inancı bir yerden başka bir yere, bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya taşımak gibi bir amaca da hizmet etmektedir. Ticaretinde dürüst ve doğru olan hem ticaret yaptığı toplumda saygı görmekte hem de inanç ve değerlerinin benimsenmesini ve kabul edilmesini sağlamaktadır. Böylelikle ticaret, kendi sınırlarını aşan bir boyut ve anlam kazanmakta, tevhid, temsil ve davetin en önemli vasıtalarından biri hâline dönüşmektedir.

İçinde yaşadığımız dünyada bugün biz Müslümanlara düşen en büyük sorumluluk, gerek kitabımız Kur’an-ı Kerim’in ticaretle ilgili emir ve yasaklarını, gerekse Sevgili Peygamberimizin ticaretle ilgili uygulamalarını hayatla buluşturmak; birliği, kardeşliği, refahı ve toplumsal huzuru temin için başta ticaret olmak üzere her alanda münimince bir şuur ve hassasiyeti kuşanmaktır. “İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır.” nebevi mesajını her durum ve şartta ticaretimizin ve tüm hayatımızın vazgeçilmez ilkesi kılmaktır. ■

İŞ VE TİCARET HAYATINDA MÜSLÜMANIN SORUMLULUĞU

Dr. Muhlis AKAR

DİB Başkanlık Müşaviri

İslam'da iman, ibadet, muamelat ve ahlak iç içedir. Kalplere yerleşen iman müminin hayatında ibadetlerle şekillenir, bireysel ve sosyal hayatta hak, adalet, doğruluk ve ihsan ahlakı olarak hükmünü icra eder. Aynı durum iş ve ticaret hayatının bütün alanlarında da söz konusudur.

Mal ve servetin şükürünü ödemek

İslam dini kişilerin helal ve meşru yollardan servet sahibi olmalarını teşvik etmiş; kazanılan servette fakir ve yoksulların da haklarının olduğunu bildirerek (Zariyat, 51/19.) servetin kenze dönüşmesini engellemiştir. (Tevbe, 9/34-35.) Dolayısıyla helalinden kazanmak, fakirin hakkı

olan zekâtı vermek, sosyal amaçlı yardımlar yapmak, tasarrufları öncelik arz eden yerlerde yatırıma dönüştürüp üretim ve istihdamın artmasına katkı sağlamak iş adamının dinî ve ahlaki sorumluluğunun bir gereğidir. Kul, yüce Allah'ın emaneti olan mal ve servetini bu şekilde değerlendirdiğinde onların şükrünü ödemiş olur.

İşverenin çalışanlarına karşı sorumluluklarını üç başlık altında ifade edebiliriz

İşçinin ücretini tam ve vaktinde ödemek

İşveren; çalışanların ücretlerinin en azından temel ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda olmasına özen göstermeli, "eşit işe eşit ücret" vermeli; uzmanlık gerektiren işlerde çalışanlara ise durumlarına uygun adil ücret ödemelidir. Zira Yüce Allah (c.c.) çalışmaya ve emeğe değer vermiş; emeğin maddi ve manevi karşılığının olduğunu bildirmiştir: "İnsan için ancak çalıştığı vardır." (Necm, 53/39.) "Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse onu görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse onu görecektir." (Zilzal, 99/7-8.) Hadis-i kudside ise Yüce Allah'ın kıyamet gününde kendisine verdiği sözü tutmayanın ve işçisinin hakkını vermeyenin hasmı olacağı (Buhari, İcare, 10; Büyü, 106.) ifade edilmiştir. Hz. Peygamber de "İşçiye ücretini alın teri kurumadan veriniz!" (İbn Mace, Ruhûn, 4.) buyurarak işverenleri uyarmıştır.

İş güvenliğini sağlamak, temel haklarını kullandırtmak

İşveren; iş yerinde gerekli güvenlik tedbirlerini almalı, çalışanların ruhen ve bedenen sağlıklı olmalarına özen göstermeli, ibadetlerini eda etmelerine imkân sağlamalı, temel haklarına saygılı olmalıdır. (Buhari, Edep, 44.) Ayrıca sigortasız işçi çalıştırmamanın ve sigorta primlerini ödemenin de hak ihlali olduğunu unutmamalıdır.

İhsanla muamele etmek

Yüce Allah birbirimize ihsanla muameleyi emretmektedir. (Nisa, 4/36.) Zira Müslümanlar kardeştir. Aralarındaki üst-üst ilişkileri kardeşçe muamelelerine engel olmamalı; zenginlikle fakirlikle, işvereniyle işçisiyle İslam ahlakının prensipleri doğrultusunda hareket etmelidirler. Allah Resulü (s.a.s.) şöyle buyurur: "Her kimin kardeşi emri altında bulunursa ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onlara güçlerini aşan işler yüklemesin." (Buhari, İman, 22.) Hadis-i şerifte Allah Resulü'nün, yanında çalışan kimseleri "kardeş" olarak takdim etmesi son derece anlamlıdır.

Çalışanların hakları olduğu gibi görev ve sorumlulukları da vardır

İşini en güzel şekilde yapmak

Kamu veya özel sektörde çalışanlar, aldıkları maaş veya ücretin helal olması için işlerini belirlenen vakitte ve istenilen standartlarda yap-

malıdır. Çünkü aldıkları maaş veya ücret iyi yapılması gereken işin karşılığıdır. Bu konuda Hz. Peygamber, "Allah Teâlâ sizden birinizin bir iş yaptığı zaman, onu sağlam ve güzel yapmasını ister." (Beyhakî, Şuabu'l-İman, IV, 334-335.) buyurarak çalışanları kaliteli mal ve hizmet üretmeye teşvik etmiştir.

Emanete riayet etmek

Çalışanlar; iş yerinden ve üretim araçlarının korunmasından sorumludur. Çünkü devlet memuruna, işveren işçisine belirli bir maaş/ücret karşılığında iş vermiş; işin yapıldığı yerdeki araç, gereç ve üretim araçlarını kendilerine emanet etmiştir. Hz. Peygamber çalışanların bu sorumluluğunu şöyle hatırlatmaktadır: "Çalışan, işverenin malının koruyucusudur." (Buhari, İstikraz, 20.) Çalıştığı kurumun sırrını saklamak da emanet sorumluluğunun bir gereğidir.

Ticaret ehlinde bulunması gereken dinî/ahlaki prensipler

İşe erkenden besmeleyle başlamak

Hz. Peygamber işe besmeleyle başlamış (Ebu Davud, Salat, 121, 122.), "Bismillah ile başlanmayan iş bereketsiz ve sonuçsuzdur." (Süyûtî, el-Fethü'lkebir, II, 303.) buyurmuş, ümmetine de helal ve meşru işlere besmeleyle başlamalarını tavsiye etmiştir. Ayrıca işe erken başlayanlar için "Allah'ım, ümmetimden erken kalkanların işlerine bereket ver!" (Tirmizi, Büyü, 6; İbn Mace, Ticârât, 41; Ahmed b. Hanbel, I, 154.) şeklinde dua etmiştir.

Haram yollardan kazanç sağlamamak

Yüce Rabbimiz şöyle buyuruyor: “Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda batıl yollarla yemeyin. Ancak karşılıklı rıza ile yapılan ticaretle olursa başka.” (Nisa, 4/29.) Hz. Peygamber de ümmetini şöyle uyarmıştır: “Allah (c.c.) birtakım farzlar kılmıştır, onları ihmal etmeyin. Birtakım hadler (sınırlar) koymuştur, onları çiğnemeyin. Birtakım şeyleri haram kılmıştır, onlara el uzatmayın.” (Dârakutnî, Sünen, IV, 298; İbn Receb el-Hanbelî, Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem, II, 150.)

**Yüce Allah
birbirimize ihsanla
muameleyi
emretmektedir.
Zira Müslümanlar
kardeşler.
Aralarındaki ast-üst
ilişkileri kardeşçe
muamelelerine
engel olmamalı;
zenginiyle fakiriyle,
işvereniyle işçisiyle
İslam ahlakının
prensipleri
doğrultusunda
hareket etmelidirler.**

Diğer bir hadislerinde ise helal duyarlılığının azalma tehlikesine dikkat çekmiştir: “İnsanlara öyle bir zaman gelir ki kişi kazandığı malını helalden mi haramdan mı aldığına hiç aldırılmaz.” (Buhari, Büyü, 7, 23.)

Ölçü ve tartıda haksızlık yapmamak

Kur'an-ı Kerim'de “Medyen-Eyke” halklarını helake götüren sebeplerden biri olarak ölçü ve tartıda hile yapmaları gösterilir ve Müslümanlara alışverişte adil olmaları emredilir: (Araf, 7/85; Hud, 11/84-95; Mutaffifin, 83/1-7.) “Göğü Allah yükseltti ve ölçüyü O koydu. Sakın tartıda haksızlık etmeyin. Tartıyı adalette doğru tutun, terazide eksiklik yapmayın.” (Rahman, 55/7-9.); “Ölçüyü tam yapın. Eksik verenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların mallarını ve haklarını eksiltmeyin.” (Şuara, 26/181-183; Enam, 6/152; İsra, 17/35.)

Resulüllah (s.a.s.) Medine'ye geldiğinde ticaretle uğraşan bazı insanların ölçü ve tartıda haksızlık yaptıklarını görünce onlara Mutaffifin suresinin şu ayetlerini hatırlattı: “Ölçüde ve tartıda hile yapanların vay hâline! Onlar, insanlardan ölçü çerecek bir şey aldıkları zaman tam ölçerler. Fakat kendileri onlara bir şey ölçüp yahut tartıp verdikleri zaman eksik ölçüp eksik tartarlar. Onlar, o büyük gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı? Öyle bir gün ki (o gün) insanlar âlemlerin Rabbinin huzuruna çıkacaklardır.” (Mutaffifin, 83/1-6.)

Dürüst ve güvenilir olmak, sözleşmelere riayet etmek

İş ve ticaret ahlakının en önemli ilkesi dürüstlüktür. Özde, sözde, işte dürüstlük dindarlığın gereğidir. Ekonomik ve toplumsal hayatın devamı ve verimliliği insanların birbirine dürüst davranmasına bağlıdır.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Peygamber'e ve müminlere dürüst olmaları emredilmiştir: “Öyle ise emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Beraberindeki tövbe edenler de dosdoğru olsunlar. Hak ve adalet ölçülerini aşmayın.” (Hud, 11/112.) Diğer bir ayette ise “Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin.” (Maide, 5/1.) buyrulmuş, ahde vefa müminlerin temel özellikleri arasında zikredilmiştir. (Bakara, 2/177; Müminun, 23/8.)

Hz. Peygamber (s.a.s.) de “Doğru sözlü, dürüst ve güvenilir tüccar, peygamberler, siddıklar ve şehitlerle beraberdir.” (Tirmizi, Büyü, 4; İbn Mace, Ticârât, 1; Darimi, Büyü, 8.) buyurarak ticarete dürüstlüğüne manevi mükâfatına dikkat çekmiştir.

Müşteriyi aldatmamak

Tüccar, tüketicinin bilgisizliğini istismar ederek ayıplı, kusurlu malı sağlam bir mal gibi satmamalıdır. Hz. Peygamber (s.a.s.) bir gün pazarı dolaşırken tahıl satan birisinin yanına uğramış, elini buğday yığınınına daldırılmış, altının ıslak olduğunu görünce “Nedir bu?” diye sormuş, satıcı “Yağmur yağmıştı ıslandı.” demiş; Resulüllah “Niçin ıslak tarafı üste getirmedin?”

diye mukabelede bulunduktan sonra, “Bizi aldatan bizden değildir.” (Müslim, İman, 164; Ebu Davud, Büyü’, 50.) demiş ve “Kusurlu bir malı, ayıbını söylemeden satmak bir Müslümana helal olmaz.” (Müslim, İman, 43, 164; İbn Mace, Ticârât, 45.) buyurmuştur.

Yalan yere yemin etmemek

Basit dünyevi menfaatler için “vallahi, billahi” diyerek insanları “Allah(ın adı) ile aldatmak” (Fatır, 35/5.) büyük günahlardandır. Yüce Allah şöyle buyuruyor: “Şüphesiz, Allah’a verdikleri sözü ve yeminlerini az bir karşılığa değişenler var ya, işte onların ahirette bir payı yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmayacak, onlara rahmet nazarıyla bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır.” (Âl-i İmran, 3/77.) Hz. Peygamber ise şu uyarıları yapmıştır: “Müslüman bir kimsenin malını elinden almak için yalan yere yemin eden kimse, Yüce Allah’ın gazabına uğramış olarak O’nun huzuruna çıkar.” (Buhari, Eymân, 11, 17; Müslim, İman, 220, 222.) “Alışverişte çok yemin etmekten sakının. Yemin mala sürüm kazandırır; fakat sonra onu mahveder.” (Müslim, Müsâkat, 132; Buhari, Büyü’, 26; Müslim, Müsâkât, 131-132.)

Karaborsacılık/ihtikâr yapmamak

Karaborsacılık, toplumun ihtiyacına rağmen ticari bir malı pahalıya satılması maksadıyla stoklayıp talebi artırmak ve piyasaya arzını geciktirmektir. Daha az emekle

daha çok kazanç sağlama mantığına dayanan bu muamele; özellikle temel ihtiyaç maddeleri söz konusu olduğunda topluma zarar vermekte, iktisadi problemlere yol açabilmektedir. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Dışarıdan pazara mal getiren girişimci rızıklanmış, karaborsacı ise lanetlenmiştir.” (İbn Mace, Ticârât, 6; Darimi, Büyü’, 12.), “Karaborsacı ne fena bir kuldür; fiyatların düştüğünü öğrenince üzüldür, yükseldiğini duyunca sevinir.” (Beyhaki, Şuabul İman, 11215.) Bu nedenle ticaret ehli, karaborsacılıktan elde edilenin haksız kazanç olduğunu bilmeli ve bundan sakınmalıdır.

Müşteri kızıştırmamak (neceş yapmamak)

Neceş, bir malın fiyatını yükseltmek amacıyla onu almaya niyetli olmadığı hâlde alacakmış gibi davranmaktır. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Müşteri kızıştırmayınız.” (Buhari, Büyü’, 64, 70; Müslim, Nikâh, 51, Büyü’, 11, 12.), “Mümin müminin kardeşidir. Hiçbir mümine kardeşinin satışı üzerine satış yapması helal olmaz.” (Müslim, Nikâh, 56.), “Kişi, kardeşinin satımı üzerine satım yapamaz, yapmamalıdır. Sırf pazarlık kızıştırmak için satıma girmeyin.” (Buhari, Büyü’, 58, 64, 70; Müslim, Büyü’, 7-8, 11; Ebu Davud, Büyü’, 43, 46; Tirmizi, Büyü’, 57.)

Müşteriye kolaylık göstermek, iyi davranmak

Esnaf, müşterilerine ihsanla muamele etmeli; satariken, alırken, hakkını isterken kolaylık göstermelidir.

İlahi rahmetin birbirine iyi davranan alıcı ve satıcıların üzerine olacağını bilmelidir. (Buhari, Büyü’, 16.) Yüce Allah, “Eğer borçlu darlık içindeyse ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin. Eğer bilerseniz, (borcu) sadaka olarak bağışlamanız sizin için daha hayırlıdır.” (Bakara, 2/280.) buyurarak satıcının –gerektiğinde– müşterisinin lehine bazı durumlarda fedakârlıkta bulunmasının hayrına olacağını bildirmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de “Kim güç ve sıkışık vaziyette olan kimsenin borcunu erteler veya hafifletirse Allah da mahşer günü arşın gölgesinde onu gölgelendirir.” (Müslim, Zühd, 74; Tirmizi, Büyü’, 65; İbn Mace, Sadakât, 14.) buyurmuştur.

Borcu geciktirmemek

Müşteri esnafa olan borcunu vaktinde ödemeli; vaktinde ödememenin kul hakkı ihlali olduğunu unutmamalıdır. Zira vakti geldiği hâlde kasten ödenmeyen borçlar enflasyon ortamında erimekte ve paranın alım gücü düşmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “Zengin borcunu geciktirmesi zulümdür.” (Buhari, İstikrâz, 12.) Burada zenginden maksat ödeme imkânı olduğu hâlde borcunu ödemeyen borçludur.

Sonuç olarak el emeği ve alın teriyle geçinen her Müslüman ister işadami, ister üretici, ister işveren, ister işçi, ister serbest meslek sahibi veya tüccar olsun- iş ve ticaret hayatında dürüst olmalı, haklara riayet etmeli, kazancını helal yoldan sağlamalıdır. ■

ASR-I SAADETTE TİCARET AHLAKI

Prof. Dr. Salih PAY

Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

İslam, hayatın her aşamasıyla ve her alanıyla ilgilenmiştir. Bu bağlamda Allah Teâlâ (c.c.) insanın, insan, toplum, çevresindeki eşya, nihayet dünya ile ilişkilerini düzenleyip birtakım esaslar getirmiştir. Bunlardan biri de her türlü alışveriş ve ticarettir.

Vahyin ilk muhataplarının yaşadığı Mekke, tarım ve hayvancılığa müsait bir yer olmadığı (İbrahim, 14/37.) için Mekkeliler de geçimlerini ticaretle temin etmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dedelerinden Abdumenaf ve Haşim'in yakın ve uzak çevredeki kabile ve devletlerle yaptıkları anlaşmalar Kureyş kabilesine mensup tüccarları ayrıcalıklı bir konuma kavuşturmuş; bu bağlamda yazın Şam, kışın da Yemen taraflarında olmak üzere yıl boyu ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu durum onların emân (diğer kabilelerden alınan do-

kunulmazlık hakkı), emanet (değerli eşyaların güvenilir kişilere emanet verilmesi), îlaf (kervanların güvenliğinin sağlanması), hilfu'l-fudûl (Mekke'de ticaret yapanların haklarının korunması) benzeri ticaretle ilgili birtakım kurallar ve müesseseler oluşturmalarına, mudârebe (emek-sermaye ortaklığı) gibi ortaklık sistemi geliştirmelerine, panayrlar gibi ticaret mallarını satabilecekleri büyük çaplı pazarlar kurmalarına da imkân sağlamıştır. Dolayısıyla İslam, ticaret geleneğinin olduğu bir çevrede ortaya çıkmıştır. Nitekim Hz. Peygamber henüz nübüvvet gelmeden önce ticaret yapmış, zaman zaman Hicaz dışına çıkmış ve hayatının her alanında olduğu gibi ticari faaliyetlerinde de doğruluğu münasebetiyle toplumda el-Emin (güvenilir kişi) (İbn Sa'd, Tabakât, I/121, 123.) olarak anılmıştır. Onun, bir iş kadını olan Hz. Hatice ile evlenmesinde de ticaretteki güvenilirliği et-

kili olmuştur. Mekke dönemindeki ilk Müslümanlardan Hz. Ebubekir, Hz. Osman, Talha b. Ubeydullah, Zübeyr b. Avvam ve Abdurrahman b. Avf gibi çok sayıda sahabe de ticaretle uğraşmıştır.

Medine'ye hicret edildiğinde Mekkelilerin aksine şehirde tarımla ilgilenen bir Arap toplumu vardı ve şehirdeki ticari hayat da büyük oranda Yahudilerin tasarrufundaydı. Ahlaki güzellikleri tamamlamak için gönderilmiş, örnek alınması gereken yüce bir ahlaka sahip olan (Kalem, 68/4.) Hz. Peygamber, Medine'de bir İslam toplumunun ihtiyaç duyacağı her alanda birtakım faaliyetler yapmaya başladı. Bu arada onun ahlakının Kur'an olduğu bilinciyle (Müslim, Müsafirin, 139.) hareket eden sahabe de onu adım adım takip ediyordu. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in ilk faaliyetlerinden biri Mescid-i Nebi'nin inşası diğeri ise kimsenin zulme uğ-

ramaması, kimseden haraç alınmaması (İbn Mace, 40/2233.) gibi temel esasların geçerli olacağı Müslümanlara ait bir çarşının kurulmasıdır. Gerçekten de ticaret hayatı, İslam'da ahlaka en fazla vurgu yapılan alanlardan biridir. Nitekim Hz. Ömer bir kimsenin ahlakının tanınmasını komşuluk ve yolculuğa ek olarak ticaretle de ilişkilendirmiştir. İslam'a göre ticaret mutlaka karşılıklı rızaya (Nisa, 4/29.) dayanmalı, kesinlikle faiz (Bakara, 2/275.) ve benzeri haksız ve haram yollara (Bakara, 2/188; Nisa, 4/29.) tevessül edilmeden yapılmalıdır. Zira böyle bir hayat tarzı insanın en güzel tabiatı yaratılmasıyla (Tin, 95/4.) örtüşeceği gibi kötülük ve edepsizlikler telkin eden şeytanın baskısı altındaki nefsinin (Bakara, 2/169.) temiz tutması sebebiyle kurtuluşa erip hüsrana uğramamasına (Şems, 91/9-10.), günahkâr ve şerli olarak haşrolunmamasına (Tirmizi, Büyü, 1210.) da vesile olabilecekti.

İnsan, başka sorumluluklarının yanında dünyayı imar etmekle de (Hud, 11/61.) görevlendirilmiştir. Bu bağlamda ona ahiret yurdunu gözetip dünyadaki nasibini de unutmaması (Kasas, 28/77.), dünya ve ahireti dengeleyen mute-

dil bir hayat sürdürmesi (Fatır, 35/32.) tavsiye edilmiş; çalıştığı karşılığının verileceği (Hud, 11/15.) vadedilmiş, sırtına bir bağ odun yüklenip satması dilenmekten hayırlı (Buhari, Zekât 50, 53.) görülmüş, elinin emeği ve mebrur alışverişi kazancının en üstünü olarak (Müsned, III/ 466.) nitelendirilmiş; salih kişiye salih malın yakışacağı (Müsned, IV/197, 202.), kuvvetli müminin zayıf müminden hayırlı (Müslim, Kader, 34.), veren elin de alan elden üstün olduğu (Müslim, Zekât, 106.) hatırlatılarak çalışmanın ve aynı zamanda meşru yollardan zengin olmanın önemi vurgulanmıştır. Nitekim Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişen ve bütün servetlerini Mekke'de terk ederek hicret eden muhacirler, kendilerini hürmet ve muhabbetle karşılayan ensarın, mallarının yarısını paylaşma teklifini büyük bir nezaketle geri çevirip ticaret yapabilecekleri pazar yerinin gösterilmesini istemişlerdi.

Gerçekten de Hz. Peygamber'in ashabı çalışıp kazandıklarının dışındakilerin kendilerine faydalı olamayacağı (Necm, 53/39.) kuralını; acizlikten, tembellikten, korkaklık ve ihtiyarlıktan Allah'a sığınıl-

ması (Müslim, Zikr. 73.) önerisini; boş vaktin, kaçırılan bir fırsat ve gafil olunan bir vakit (Buhari, Rikak 1.) olduğu, çalışmayan kişinin de asaletinin faydasız olduğu (İbn Mace, Mukaddime, 17.) uyarılarını; kıyametin kopmasının duyulduğu anda bile elde kalan bir fidanın dikilmesi (Müsned, I/191.) hatırlatmasını layığıyla özümsemişlerdi. Onlar dikilen bir ağaç, ekilen bir ekin dâhil yararlanılması durumunda yapılan her işten sadaka sevabı alacaklarını (Müslim, Musakat, 112.) biliyorlardı ve servetin, yetimi ve yoksulu gözeten bir mümin için ne kadar da güzel bir arkadaş olduğunun (Müsned, III/21.) farkındaydılar.

Çalışma ve iş disiplini kadar kazancın bütünüyle helal olması da önemlidir. Zira sahabe zerre miktarı bir hayrın da zerre miktarı bir şerrin de karşılıksız kalmayacağını (Zilzal, 99/7-8.), erkek ve kadın hiç kimsenin amelinin boşa gitmeyeceğini (Âl-i İmran, 3/195.) bilip gereğini yerine getirmeye çalıştılar. Aslında helal kazancın değeri Mekke müşriklerinin de önem verdiği bir husustu. Nitekim aralarında helal yolla mal kazanmaya hassasiyet göstermeyenler bulunmaktaysa da Kâbe'nin

İslam'da problemlerin temeline inilerek üstesinden gelinmeye çalışılmış, bir taraftan ticaretle ilgili kurallar oluşturulurken diğer taraftan hem ticaret yapanların hem de üreticilerin ve tüketicilerin haklarının korunması hedeflenmiştir.

tamiri gibi önemli bir hayır işi söz konusu olduğunda haram yollarla kazanılan servetin burada kullanılmasını uygun görmemişlerdir.

Dünya hayatı oyun ve eğlence, ahiret yurdu asıl hayat (Ankebut, 29/64.), hakiki er kişiler ise ticaret veya alışverişin kendilerini namaz kılmak ve zekât vermekten engellemediği kimseler (Nur, 24/37.) olarak nitelendirilmiştir. Böyle bir anlayışa bağlı kalarak alışveriş yapıp servetlerini gizli ve açık şekilde infak edenlerin ticareti “ticâreten len tebûr” yani asla zarara uğramayan bir kazanç (Fatır, 35/29.) olarak kabul edilmiştir. Bu dereceye ulaşmayı hedefleyen, aralarında Hz. Ebubekir, Hz. Osman ve

Abdurrahman b. Avf'ın da bulunduğu çok sayıda sahabi, gerek Hz. Peygamber döneminde gerekse sonrasında edindikleri servetlerinin bir kısmını veya tamamını len tebûr derecesindeki ticarete ulaştırabilmişlerdir.

İslam'ın, ticareti de kapsayan birtakım genel esasları vardır ki insanın kendisi için arzu ettiği bir şeyi Müslüman kardeşi için de arzulaması (Buhari, İman, 7.); diğer Müslümanların onun elinden ve dilinden güvende olması (Buhari, İman, 4.); helalin de haramın da belli olması, bu ikisi arasında bulunan şüphelilerden sakınan kişilerin dininin şerefini koruması (Buhari, İman, 39.); yediği, içtiği, giydiği haram olanların duasının kabul edilmemesi (Müslim, Zekât, 65.); hırsızlık yapılmaması (Buhari, Menâkıbu'l-ensâr, 43.) bunlardan sadece birkaçıdır.

Hz. Peygamber'in hayatı tebliğle, İslam'ın kurallarının topluma bildirilip açıklanması, uygulanmasının sağlanması ve takibi ile geçmiştir. Kendisinden sonra gelen halifeler ve yöneticiler de aynı sistemi devam ettirerek toplumu bilgilendirmişlerdir. Nasıl ki namaz, oruç, hac ve zekât gibi ibadetleri yerine getirebilmek için bunların farzları, şartları, rükûnları, yasakları ve mekruhlarına dair bilgi sahibi olmak gerekiyorsa helal ve meşru bir ticaret yapabilmek için de ticari prensipleri öğrenmek gerekli görülmüştür. Nitekim Hz. Ömer, valilerine gönderdiği bir yazıda ticaretle ilgili esasları bilmeyenlerin Müslümanların çarşı ve pazarlarında alışveriş yapmalarına izin verilmemesini

(Tirmizi, Vitr, 21.) istemiştir. Belirlenen kurallara ne derece riayet edildiği hususuna da dikkat edilmiş, bizzat Hz. Peygamber veya görevlendirdiği kişiler ki aralarında kadın sahabiler de vardır (İbn Abdilberr, İstî'âb, IV/355.) çarşı ve pazarlarda teftiş ve denetimlerde bulunmuşlardır. Hz. Peygamber bir seferinde üstü kuru, altı ıslak buğday satan bir tüccarı “Bizi aldatan bizden değildir.” (Müslim, İman, 164.) diyerek uyarmıştır. Hz. Ömer ise teftiş ve denetim konusundaki titizliği bir adım daha ileri taşıyarak hisbe teşkilâtını (İbn Abdilberr, İstî'âb, IV/341.) oluşturmuştur.

İslam'da problemlerin temeline inilerek üstesinden gelinmeye çalışılmış, bir taraftan ticaretle ilgili kurallar oluşturulurken diğer taraftan hem ticaret yapanların hem de üreticilerin ve tüketicilerin haklarının korunması hedeflenmiştir. Hz. Peygamber “emrolunduğün üzere dosdoğru ol” (Hud, 11/112.) ayetinin kendisini ihtiyarlatan (Tirmizi, Tefsir, 56.) bir emir olduğunu söylemiş ve ashabına da dosdoğru olmalarını (Müslim, İman, 62.) emretmiştir. Bu bağlamda alışverişteki dürüst davranışların berekete vesile olacağı (Buhari, Büyü' 19.); doğru, dürüst, sözüne ve işine güvenilen tüccarın nebiler, sıddıklar ve şehitlerle beraber olacağı (Tirmizi, Büyü' 4; İbn Mace, Ticârât, 1.) belirtilerek övülmüştür. Buna karşılık ölçü ve tartıda hile yapılması (İsra, 17/35; Rahman, 55/9; Enam, 6/152.), yalan beyan (Ahzab, 33/24.), yalan yemin (Buhari, Büyü', 26.), aldatma (Müslim, İman, 164.), maldaki ayıbın gizlenmesi (Tirmizi, Büyü', 26.), sözünde

durmama (Maide, 5/1; Müminun, 23/8.), devam etmekte olan bir satış üzerine satış yapılması (Müslim, Büyü', 7.) veya neceş yani sadece yüksek fiyata satabilmek için hile ile artırım yapma (Buhari, Büyü', 58.) gibi güveni zedeleyecek her türlü eylem ve davranış kötü görül-müş ve yasaklanmıştır. Benzer şekilde, gıda maddelerini toplayıp günün rayiç fiyatı ile satan tüccarın sanki onu yok-sullara ve ihtiyaç sahiplerine ücretsiz dağıtmış gibi sevap kazanacağı (İbn Mace, Ruhun, 16.) belirtilerek takdir edilirken pahalılıkla mücadelede tekelleşmeye ve karaborsaya (İbn Mace, Ticârât, 6.) izin verilme-yerek şehirlinin köylü adına satış yapması (Buhari, Büyü', 58.) ve pazara gelen malların yol-da karşılanması (Buhari, Büyü' 71.) da yasaklanmıştır.

İnsanın yeryüzünü imar et-mekle görevli bir halife oldu-ğu (Bakara, 2/30.), göklerdeki ve yerdeki her şeyin de insanlara bir nimet olarak verildiği (Casi-ye, 45/13.) dikkate alındığında insanların yeryüzündeki den-geyi ve düzeni bozup (Rum, 30/41.) bir felâkete yol açacak nitelikte üretim ve ticari faa-liyette bulunmaması gerek-mektedir.

Yeryüzünün tamamının mes-cit kılınması (Buhari, Salat, 56.) örneğinde olduğu üzere diğer dinlerden farklı olarak cuma vakti dışında (Cuma, 62/10.) tica-retin yasak olduğu bir zaman bulunmamaktadır.

Ticarette alacak verecek ve ortaklık konusu sıkça ihtilaf yaşanan hususlardandır. Or-taklar birbirine hıyanet etme-diği sürece, Allah'ın kudret

eli onların üzerindedir. (Ebu Davud, Büyü', 26.) Bununla bir-likte maalesef sayıları az da olsa iman eden ve amel-i sa-lih sahipleri hariç ortakların çoğunun birbirinin haklarına tecavüz ettikleri (Sad, 38/24.) de bir gerçektir. Muhtemel ihti-lafları önleme amacıyla borç ilişkilerinin mutlaka şahit eş-liğinde kayda alınması (Bakara, 2/282.) hatırlatılmıştır. İmkân olduğu ve hiçbir geçerli ma-zeretin de bulunmadığı du-rumda borcun ödenmemesi zulüm olarak (Buhari, İstikraz, 12.) değerlendirilmiştir. Şu kadar var ki özellikle ekonomik kriz dönemlerinde ödeme sıkın-tısı yaşayanlara sıkça rast-lanmaktadır. Bu durumlarda maddi zorluk çekenlere karz-ı hasen şeklinde yani karşılık beklemezsizin borç verilme-si (Bakara, 2/245; Ebu Davud, Edeb, 60.); borcun iadesi esnasında da müsamahakâr davranıl-ması (Buhari, Büyü', 16.) ve maddi rahatlığa kavuşuncaya kadar mühlet verilip borçlarının ertelenmesi hatta hiç ödeme durumu kalmadıysa borcun sadaka olarak (Bakara, 2/280.) bağışlanması (Buhari, Büyü', 17.) teşvik edilmiş; borçluya ko-laylık gösterenlerin işlerinin de hem dünya hem de ahi-rette kolaylaşacağı (Müslim, Zikr, 38.) müjdelenmiştir.

İnsan, beşer olması nede-niyle her an hata yapabilecek (İbn-i Mace, Zühhd, 30.) bir potan-siyele sahip olup ticaretle uğraşanların yararsız (lağv) söz, iş ve yeminler nede-niyle günahkâr olma (İbn Mace, Ticarat, 3.) ihtimali çok daha yüksektir. İyiliklerin kötülük-leri gidereceği (Hud, 11/114.), zekât ve sadakanın malı arın-

dıracağı (Tevbe, 9/103.) bilin-mektedir. Bu nedenle ticaret yapanlara sadaka ile temiz-lenmeleri (Ebu Davud, Büyü', 1.) tavsiye edilmiştir.

Ticaret, kâr ve zararı birlikte içeren bir mahiyete sahiptir. Kazanma yanında kaybetme riski de bulunması nedeniyle haram olan faizden ayrı tu-tulmuştur. (Bakara, 2/275.) Bi-lindiği üzere insana hoş gös-terilen şeyler arasında servet de (Âl-i İmran, 3/14.) bulunduğu için insan, mal biriktirmeye ve daha fazla kazanmaya yö-nelik bir hırs içindedir. Hatta iki vadi dolusu malı olsa bir üçüncüsünü isteyeceği, kar-nını topraktan başka bir şeyin dolduramayacağı (Buhari, Rikak, 10.) bir mizaca sahiptir. Bu nedenle Hz. Peygamber mal ve servetin, ümmetinin bir fitnesi olduğunu (Tirmizi, Zühhd, 26.) söylemiş; altın ve gümüş, para ile kibir ve gurur taşıyan-ların helak olacaklarını, bu tür kimselerin dilediği verildiğin-de memnun, verilmediğinde ise hakkına rıza göstermeyip ilahî taksim ve takdire isyan eden çıkar düşkünü muhteris kişiler (Buhari, Rikak, 10.) oldu-ğunu belirtmiştir. Bazı insanlar da şeytanın fakirlikle korkut-masına maruz kalarak (Baka-ra, 2/268.) iyice cimrileşirler. (Buhari, Zekât, 27.) Hâlbuki mülk Allah'a aittir ve dilediğine di-lediği kadar verir (İsra, 17/30.), dilediğinden de çekip alır, di-lediğini yüceltir, dilediğini de alçaltır. (Âl-i İmran, 3/26.) Aslin-da bunların tamamı sadece sabredenlerin başarılı olacağı birer imtihandan (Bakara, 2/155.) ibarettir. ■

İSLAM'DA HELAL KAZANCIN AHLAKİ İLKELERİ

Prof. Dr. Saffet KÖSE

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Rektörü

Hayat, ticaretten ibarettir

Kur'an-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde hayat, ticaret üzerinden tasvir edilir. Ticaretin en kârlısı, cennet karşılığında canı ve malı Allah'a satmaktır. Bu tacirin adı mümindir. (Tevbe, 9/111.) Zarar ettiren ticaret, imanı verip küfrü, hidayeti verip dalaleti, cenneti verip cehennemi satın almaktır. (Bakara, 2/16,175; Âl-i İmran, 3/177.) Bu tacirin adı da kâfirdir.

Günlük hayatta her insan sabah evinden çıkar ve akşam "ya nefsini satmış ya da nefesine satılmış" olarak evine döner. (Müslim, Taharet, 1.) Kârlı ticaret, nefsi cennet karşılığında Allah'a satmaktır. (Bakara, 2/207.) Bu müttaki (kötülüklerden arınmış) ve muhsin (faziletlerle bezenmiş) müminlerin eylemidir.

Alternatif helaller yaratılmıştır

İslam, yasaklara karşı alternatif helaller belirlemiştir. Mesela faiz yasağına karşı ortaklık (şirket); zina yasağına karşı nikâh; içki yasağına karşı meşrubat; gasp ve hırsızlığa karşı alışveriş, hibe ve hediye meşru kılınmıştır. Hz. Ömer "Allah, her harama alternatif helal yaratmış ve ona giden yolu kolaylaştırmıştır." (Mâverdî, Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn, Beyrut 1986, s. 322.) der.

Yasağın cazibesi olsa da (Fahredden er-Razi, Mefâtihu'l-gayb, Beyrut 1420, II, 257.) ona alternatif olan helallerdeki haz, haramlardan çok daha değerli, tatmin edici ve huzur vericidir. George Simmel'in tespitinde olduğu gibi araç olmaktan çıkıp amaca dönüşmüş hazlar, bir başka ifade ile gayrimeşru yollarla hazlar tatmin edilemez. Çünkü bu haz yaşanmaya başlandığında yenisini uyandırır ve başka bir arayışı tetikler. Bu süreç onun tatminini imkânsız kılan bir özellik arz eder. (Bireysellik ve Kültür, çev. Tuncay Birkan, İstanbul 2009, s. 184.) Hazların tatmin yolu meşruiyettir.

Vicdani meşruiyet de gereklidir

Allah Teâlâ, bütün peygamberlere (Mümin, 23/51.), bütün insanlara (Bakara, 2/168.) ve bütün müminlere (Bakara, 2/172; Maide, 5/87-88.) helal ve tayyibâttan yemeyi emretmiştir. Bir yoruma göre helal, dış görünüşü itibarıyla bir problemin gözükmediği ve bu hâliyle müftüye sorulduğunda onun helal dediği; tayyibât ise kişinin vicdanının helal dediğidir. (Ebü'l-Bekâ, el-Külliyât, Beyrut, ts., s. 400.) Hz. Peygamber'in "İnsanlar fetva verse de sen yine de fetvanı vicdanından al!" (İbn Ebî, Şeybe, II, 469, nr. 751; Ahmed b. Hanbel, IV, 227-228.); "Günah ise vicdanına rahatsızlık veren ve

insanların bilmesini istemediğin şeydir.” (Müslim, Birr, 14-15.) hadisleri bu hususa vurgu yapar.

Alım satımı helal kılan ölçü

Helal kazancın ölçüsü gönül hoşnutluğudur. Kur’an-ı Kerim’in, ticaretin meşruiyetini karşılıklı rızaya dayandırması, Hz. Peygamber’in de gönül hoşnutluğuna vurgu yaparak (Ahmed b. Hanbel, V, 113.) “Kişinin kardeşinin sopasını bile onun gönül hoşnutluğu bulunmaksızın alması helal değildir.” (İbn Balaban, el-İhsân, XIII, 316.) şeklinde örneklendirmesi konunun önemine vurgu yapar.

Mal dolaşımının helal zemini oluşturulan gönül hoşnutluğu ve rızayı ortadan kaldıran sebepler dolaylı olabileceği gibi doğrudan da olabilir. Buna göre alıcı veya satıcının rızasını manipüle ederek et-

ki altına alıp alışverişe razı etmek, bilgisizlik, zaaf, kişiyi sıkıştıran zorda kalma ve çaresizliğe düşme gibi olumsuz şartları lehine çevirmek, zaaf- larını kullanmak rızayı bozan tutumlar arasında sayılabilir. Bu tür olumsuzlukları fırsata dönüştürerek istismar yoluna gitmek ahlak ile bağdaşan bir tutum değildir.

Ticarette ana ilke dürüstlüktür

Ticari hayatta en değerli sermaye dürüstlüktür. Bir şeyini kaybeden sadece onu, dürüstlüğü kaybeden ise her şeyini kaybeder. Cürcani’nin tanımına göre dürüstlük, yalanın ölümden kurtardığı yerde doğruyu tercih edebilmektir. (et-Ta’rîfât, s. 132.)

Hz. Peygamber bir taraftan dürüstlüğü değerini bildirip diğer taraftan zorluğuna işaret eden hadisinde dürüst, güvenilir tacirlerin peygamberler, sıddıklar ve şehitlerle birlikte bulunacaklarını haber verir. (İbn Mace, Ticârât, 1.) Bu sebeple ticari hayatta dürüstlük, bir hizmet veya nesneyi üretirken veya alıp satarken en değerli sermaye, kazançta bereket, dünyada itibar, ahirette saadet kazandıran erdemdir.

Kazancın helal olabilmesi için emek, sermaye ya da sorumluluktan (damân) birisi gereklidir. Fikhi olarak bir kazancın helal olabilmesi için üç şeyden birisi gerekir:

1. Emek: Meşru bir işte çalışıp el emeğinin karşılığını almak helaldir.

2. Sermaye: Çalıştırmayı için birisine verilen sermayeden

elde edilen kâr helaldir. Çalıştıran emeğinin, sermayedar da sermayesinin karşılığını almış olur.

3. Damân: Bu kavram bir işin riskini/sorumluluğunu üstlenmek demektir. Bunun karşılığında elde edilen kazanç helaldir. (Kâsânî, Bedâ’i’u’s-sanâ’i, Kahire 1327-28/1910, VI, 62.) Söz gelimi belli bir ücret mukabilinde bir işi üstlenen şahıs –eğer o işi veren/sipariş eden özellikle o şahsın yapmasını şart koşmamışsa– aynı işi daha ucuza bir başkasına yaptırabilir ve bundan kazandığı para kendisine helaldir. Bir riski üstlenenin onun menfaatine hak kazanacağı Mecelle’nin 85. maddesinde “Bir şeyin nef’i damânı mukabelesindedir.” şeklinde geçer ve Hz. Peygamber’in: “Menfaat, sorumluluk karşılığındadır.” hadisine (Ebu Davud, Büyu’, 71.) dayanır.

Kazancın dinamiği berekettir

Ticari faaliyetlerin sonunda elde edilen kazancı değerli kılan şey çokluğu değil bereketidir. Bereketin iki unsuru vardır: Birincisi maddi anlamda bolluk ve onun sürekliliği; ikincisi de manevi anlamda mutluluktur. Bereketi veren de sadece Allah’tır. (Asım Efendi, el-Okyanûsü’l-basît, İstanbul 1305, III, 72-73.) Ticari hayatta dürüstlük ilkesine aykırı tutum ve davranışlar bereketi giden sonuç verir.

Kanaat, hazinedir

İnsanın mala karşı bir zaafının bulunduğunu, onun iki vadi dolusu malı/altını olsa yine üçüncüsünün peşine düşeceğini (Buhari, Rikak, 10; Müslim, Zekât,

116, 119.) bildiren hadisten anlıyoruz. Bununla birlikte Hz. Peygamber, bu doyumsuzluğa karşı insanın yiyip içip bitirdiği, giyip eskittiği ve sadaka verip sevabını beklediği dışında malının bulunmadığına dair bir hatırlatmada bulunur. (Müslim, Zühd, 3, 4; Tirmizi, Zühd, 31.)

Kanaat, ticaretin kendine özgü tabii ahlaki kurallarına dayalı kazancı merkeze alması, insanın bütün benliğini saran kazanma arzusunu (tamah, hırs, ihtiras) terbiye etmesi, kontrol altına alması, açgözlülük etmemesi, helali haramı ayırması, şüpheli olanlara haram gibi davranıp onlardan uzak durması anlamındadır. Bu yönüyle birçok ahlaki kavramı bünyesinde bulunduran kanaat, mali iffetin sebebi-dir. (Münâvî, Feyzû'l-Kadîr, Beyrut 1415/1994, I, 290.)

Kanaat, zenginliğe karşı bir tepki değildir. Helal yoldan kazanılan ve mali yükümlülükleri (zekât, infak, vergi) eda edilen servetten oluşan zenginlik, bir de cömertlikle taçlandırılabilirse asla yerilen bir durum olamaz. İslam âlimlerinin ifadesiyle “Kanaat, tükenmez bir hazinedir.” (Münâvî, I, 289.)

Kul hakkı duyarlılığı

Ticaret hayatında kul hakkı çok ince bir şekilde Mutaffifin suresinde işlenmiştir. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Mekkeden Medine’ye İslam toplumu oluşturmak üzere çıktığı yolda inen bu surede, aldatılan insanların peşine düşmediği basit hakların bile rakam rakam kayda geçirildiği ve hak sahipleri önemsemese de bunlar için ahiret yurdun-

da büyük bir mahkeme kurulacağı bildirilir. Bundan dolayı Hz. Peygamber, üzerlerinde insanların onuru veya malına bağlı bir haksızlıktan doğan hak bulunanların ilgili şahıs ile helalleşerek onu dünyada iken halletmelerini aksi takdirde ahiret yurdunda sevaplarıyla ödeyeceklerini bildirir. (Buhari, Mezâlim, 10, Rikak, 48.)

Helal ve haramın ibadetlere etkisi

Kazancın niteliği, kişinin dualarının ve ibadetlerinin kabulünün veya reddedilişinin sebeplerindedir. (Taberani, el-Mu’cemü’l-evsat, VI, 310.) Hz. Peygamber helal-tayyibâtan yemeyi emreden ayetleri okuduktan sonra kazancı haram olan birisinin dua ve ibadetlerinin kabul görmeyeceğini ifade eder. (Müslim, Zekât, 65; Tirmizi, Tefsir, 2/36.) Ve bunu farklı hadislerinde tekrar eder. (Ahmed b. Hanbel, II, 98.) Mesela haram para ile hacca gelenin haccının kabul edilmeyeceğine dikkat çeker. (Taberani, el-Evsat, Kahire 1415, V, 251, nr. 5228.) İşte bunun için Hz. Peygamber: “Helal peşinde koşmak farz üstüne farzdır.” buyurur. (Beyhakî, es-Sünenü’l-kübrâ (nşr. M. Abdülkadir Atâ), Beyrut 1414/1994, VI, 128.)

Helal ve haramın davranışlara etkisi

Kur’an-ı Kerim’in: “Temiz toprağın ürünü Rabbinin izni ile bereketli çıkar, pis/kirli toprağın ürünü ise kirli olur.” (Araf, 7/58.) ayetinin tefsirinde özellikle sufi gelenekte kazancın helal ya da haram oluşunun insan davranışları üzerinde etkili olduğu ve helalden elde edilen gıdanın insanı iyiliğe, haramdan elde edilen gıdanın ise kötülüğe yönlendirdiği üzerinde durulur. Çünkü insan, yiyip içtiği gıdalardan elde edilen enerji ile hareketini sağlar. Şayet bu enerji helalden elde edilen gıdanın eseri ise organlar üzerindeki etkisi de o derece olumlu olur ve iyi sonuçlar (salih amel) doğar. Haram kazançtan elde edilen gıdanın verdiği enerji insanı kötülüğe yönlendirir. Dolayısıyla bereketli topraklardan hoş ürünler çıktığı gibi temiz kazançtan da insan için huzur, kazançta bereket, çevresinde saygı-sevgi ortaya çıkar. Helal olan lokma latiftir, meyvesi olan söz ve fiiller de tatlı olur, haram lokma kirlidir, meyvesi olan söz ve fiiller de onun gibidir. (Mesnevî (trc. Gölpınarlı), II, 336-337; Mesnevî (trc. Tâhir el-Mevlevî), III, 832-834; A.A. Konuk, I, 495-496.) ■

Ticari faaliyetlerin sonunda elde edilen kazancı değerli kılan şey çokluğu değil bereketidir. Bereketin iki unsuru vardır: Birincisi maddi anlamda bolluk ve onun sürekliliği; ikincisi de manevi anlamda mutluluktur. Bereketi veren de sadece Allah’tır.

Söyleşi
Mahir KILINÇ

Prof. Dr. Mehmet BULUT: “Çalışma ve emek kutsaldır. Çalışmayla insan, Allah’ın kendisine yüklediği sorumlulukları ve yeryüzünü imar etme vazifesini yerine getirecektir.”

Hiç şüphe yok ki “O hâlde seninle beraber tövbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol.” (Hud, 11/112.) ayeti, doğruluğa ve dürüstlüğe yaptığı açık vurgu bakımından ahlak ekseninde önemli bir nizam oluşturmaktadır. İlâhi kaynaktan gelen ve şekillenen ahlaki nizam iş ve ticaret hayatını nasıl tanzim eder ve bu mecraya neler kazandırır?

Hz. Peygamber (s.a.s.) insanlık için üsve-i hasene (en ideal örnek) ve tüm âlemlere rahmetti. “Güzel ahlakı tamamlamak üzere gön-

Helal lokma ve helal kazanç, daima en önemli meselelerimiz. Günümüzde bu ikisini, yani ağızımıza giren lokma ve cebimize giren parayı helal olarak kazanmış olsak her türlü meselemizi çok daha kolay çözeriz.

derilen” bir peygamberin izini süren insanların en önemli gayesi de o ahlakla bezenmek ve yapacağı her işi o ahlak çerçevesinde gerçekleştirmektir. Tabiatıyla iş ve ticaret hayatını da bu ahlak ilkeleri temelinde inşa etmesi gerekir.

Bu dünya ve kâinattaki her nimet insanın imtihan edilmesi için yaratılmıştır. (Sad, 38/27; Enfal, 8/28.) Tüm insanlar bir tek anne ve babadan yaratılmıştır. İnsanlar ya yaratılıştta ya da dinde kardeştir. İnsanın diğer bir insana karşı dili, ırkı veya mal, mülk veya zenginlikten dolayı üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak Allah sevgisi ve korkusuna,

ahlaki üstünlüğe yani takvaya bağlıdır. “Ne mal ne de evladın fayda vermeyeceği hesap gününde kalb-i selim ile gelenler müstesna...” (Şuara, 26/88-89.) ilahi mesajını unutmuyarak iş, ticaret ve iktisadi hayatını buna göre düzenlemek ve hesap gününde her şeyin hesabının sorulacağı şuuru içinde bir hayat yaşamak inanan insanların iktisat tasavvurunun en önemli önceliğidir.

Sevgili Peygamberimizin “Nefsim elinde olan Allah’a and olsun ki; gerçek müminlerin misali bal arıların misali gibidir. Onlar sadece temiz ve helal olanı yerler, sadece temiz ve

helal olanı üretirler. (Onlar helal ve temiz olanı elde etmek, helal ve temiz olanı üretmek için) her yere konarlar fakat (tabiattan) hiçbir şeyi kırmazlar ve hiçbir şeyi bozmazlar.” hadis-i şerifi fehvasınca iş ve ticaret ahlakı üzerine neler söylemek istersiniz?

Helal lokma ve helal kazanç, daima en önemli meselelerimiz. Günümüzde bu ikisini, yani ağızımıza giren lokma ve cebimize giren parayı helal olarak kazanmış olsak her türlü meselemizi çok daha kolay çözeriz. Evde, sokakta, mahallede, toplumda, ülkede ve hatta dünyadaki sorunların temelinde kanaa-

timce bu iki mesele yatmaktadır. Haksız kazanç ve kul hakkından sakınarak herkesin; başta fakir, yetim ve gariplerin hak ve hukukunu gözeterek, güzel ahlakla ahlaklanarak daha huzurlu bir dünya ve gelecek için gayretimizi arttırmalıyız.

“Ve sen, büyük bir ahlak üzerindesin.” (Kalem, 68/4.) Ahlak, insanlar arasındaki ilişkilerde en önemli değerlerin başında gelmektedir. Ahlakın hem pratik hem de teorik yönü bulunmaktadır. Çevre şartları ve insanın iş çevresi, muhatapları insanı etkiler. Bundan dolayı teorik bakımdan güzel ahlak olarak kabul edilen davranışların hatırlanması ve onların hayata geçirilmesi önemlidir. Ama bundan önemlisi “iyi” insanlarla iş tutmaktır. Çünkü insan “üns” eden, etkilenen bir varlıktır. Örneğin cömertlik ahlaken güzel bir davranıştır. Fakat çevre şartları, evlat, eş vb. insana bu özelliği unutturabilir ve insan infakta, cömertlikte zorlanabilir. İşte onun için insan bu ahlaki özelliğini yapa yapa bir tabiat ve huy hâline getirmeye çalışarak onu muhafaza etmek için irade ortaya koyacak ve buna gayret edecektir. Yani iş ve ticaret hayatında adil, dürüst ve güvenilir olmaya daima gayret etmekle birlikte bu vasıflarla bezenmiş insanlarla iş ve ticaret yapmakla güzel davranışlar yaygınlaşır. Toplumun orta direği olan esnaf ve tüccarlar iyi, dürüst, ahlaklı ve adil olursa bu güzellikler tüm

topluma yayılır. Çünkü toplumdaki herkes bu insanlarla alışveriş ederken muhatap olur ve onlardan etkilenir.

Tarihte güzel örneklerimiz vardı. Onun için bugün de medeniyet coğrafyamızın ortak tecrübeleri ışığında geçici olan dünya hayatını huzur ve mutluluk içinde yaşanılabilir kılabilmek için insanların sahip olması gereken her türlü aşırılıktan uzak, ölçülü olma ilkesine dayalı iktisat anlayışı çerçevesinde iyi, güzel, faydalı, adil ve hak olanın tercihine dayanan değerler bütününe kapsayan bir iş ve ticaret ahlakına ihtiyacı vardır. Bunun için Hz. Peygamber’in (s.a.s.) iktisat, iş ve ticaret hayatıyla onun izini sürenlerin iş ve ticaret hayatına daha yakından bakmamız ve onu yeniden tanımamız gerekir. Hz. Ömer (r.a.) “Alışverişin kurallarını bilmeyen alışveriş yapmak için bizim pazarımıza girmesin.” buyurmuştur. Bu ne demektir? Ticarete başta akit olmak üzere, doğruluk, dürüstlük, eminlik, hakka hukuka riayet vs. her alanda iyi ve doğru bilgiye sahip olmak ve bunun ahlakı ile ahlaklanmak demektir. İş, ticaret, alışverişin İslami ilkeleri ve ahlaki yanında zekât, miras, vakıf vs. gibi alanlarda da iktisat ahlakının gerekliliklerini çok boyutlu olarak dikkate almalıyız. Tabiatıyla Müslümanlar olarak bunların gereklerini yerine getirmemiz gerekir.

İnsanların dünyadaki iş ve ticaret yaşamına yönelik “Allah’ın sana verdiği ahiret yurdunu kazanmaya bak ve bu dünyadan nasibini unutma! Allah sana ihsan ettiği gibi sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmaya çalışma! Şüphesiz Allah bozguncuları sevmez.” ayeti ışığında neler söylemek istersiniz?

Günümüz dünyasında ekonomi kavramı “sınırsız insan ihtiyaçları ile sınırlı kaynaklar arasındaki ilişkileri inceleyen bilim” anlamında kullanılmaktadır. Bizim kadim iktisat geleneğimizdeki kavram ile modern ekonomi kavramı arasında esaslı bir fark vardır. İktisat insan için üretim ve tüketimde aşırılıktan uzak orta yolu tutup dengeli ve kanaatkâr bir varlığı esas alırken modern ekonomi kavramı insan için sınırsız ihtiyaç kavramından yola çıkarak doyumsuz bir varlığı öne çıkarmaktadır. İnsanların birçok ihtiyaç ve dürtüsü vardır. Ancak her insanda şu üç dürtü ve ihtiyaç temel teşkil etmektedir: Kişisel çıkar, saygı, sevgi görme ve önemsenme ihtiyacı ile anlamlı ve belli bir amaç için hayatını sürdürmek. Modern kapitalist iktisat sistemi daha birçok ihtiyaç gibi burada anılan diğer iki ihtiyacı da görmezden gelen insanın sadece kişisel çıkarı üzerine inşa edilmiştir. Oysa insanın mutluluğu için sevgi, saygı

Hz.
Peygamber
(s.a.s)
Medine'ye
hicret edince
Müslümanlar
için ilk önce
tevhidin
merkezi
olarak mescit
sonra da
adaletin ve
doğruluğun
esas olduğu
bir pazar
kurmuştur.

ve önemsenme ihtiyacı en az insanın kişisel çıkarı kadar zorunludur. Modern ekonomide insanın zorunlu ve lüks ihtiyaçları daha çok maddi temeller üzerine bina edilmiştir. Modern zamanlardaki ekonomi ve iş hayatında özgür bireyin kişisel çıkar odaklı hırs, ihtiras, rekabet ve sürekli daha çok kazanma arzusu, insanın mutluluğu için bunlardan belki de daha önemli olan sevgi, saygı, değer görme, paylaşma, yardımlaşma, dostluk, merhamet, diğerkâmlık ve güven ihtiyacı neredeyse ihmal edilmektedir. Hiç şüphesiz insanın ahlaki alandaki gelişmesi, özgürlükten çok “özünün gürlüğü” nün gelişmişliğine bağlıdır. Malumlarınız özümüz kalptir, ruhtur, akıldır. Mide yemekle doyar ama kalp sevgi, ruh muhabbet, akıl da doğru ve faydalı bilgi ile ne kadar dolu olursa insanın özü o derece gür olur ve insan o zaman gerçekten “özgür” olur. Yoksa sadece sınırsız ve doyumsuz olan nefsin arzularını ve isteklerini yerine getirmek insanı günümüzde olduğu gibi tüketimin girdabına sürükler ki kaynaklar bu ihtiyaçları karşılamaya yetmez.

Modern iktisat anlayışına göre bireyin temel amacı kendi çıkarını düşünerek fayda maksimizasyonu, firmaların amacı da en yüksek kâra ulaşmaktır. Bireyler ve firmalar kendi çıkarlarını düşünerek kararlar alırlar.

Sadece maddi çıkar ve fayda odaklı bu iktisat anlayışının çok yönlü bir varlık olan insana yönelik kuşatıcı bir tasavvur olduğunu söylemek güçtür. Bundan dolayı da modern iktisat anlayışı ile yaşadığımız gezegende ortaya çıkan birçok mesele çözüm beklemektedir. Hiç şüphesiz bu süreçte modern insanın iktisat tasavvurunun da etkisiyle sınırsız arzu ve isteklerini tatmin etmek için kâinatta var olan kaynaklarla ilişkisinde benimsediği ahlaki ilke ve sınırların etkisi ve rolü sonuçlar üzerinde tartışmasız en önemli amillerden biridir.

İş ve çalışma hayatında hem işveren hem de işçi tarafına düşen gereklilikler vardır. Her iki tarafın da bu hak ve hukuka riayet etmesi gerekir. İşverenin, işçinin el emeğinin karşılığını tam olarak ve alın teri kurumadan vermesi gerekirken işçi de üstlendiği sorumluluğu, sözleşmesinin tam karşılığını yerine getirmeli ve işini en iyi şekilde yapmalıdır. Deyim yerindeyse herkes kendisine düşeni en iyi şekilde yapmak ve yerine getirmekle mükelleftir. Ayrıca tüm içtimai ve iktisadi hayatta merhamet ve adalet İslam iktisat ahlakının en farik vasıflarındandır.

Mekke ve Medine dönemlerini göz önüne getirdiğimizde İslam'la birlikte ticarete hangi ahlaki dinamikler yer aldı ve bunlar toplumda ne gibi değişimleri beraberinde getirdi?

Mekke ticaret merkeziydi. Medine’de de ticaret ve ziraat ortamı vardı. Hz. Peygamber (s.a.s) Medine’ye hicret edince Müslümanlar için ilk önce tevhidin merkezi olarak mescit sonra da adaletin ve doğruluğun esas olduğu bir pazar kurmuştur. Medine’deki Yahudilerin pazarında tekelcilik ve sömürü vardı. Hz. Peygamber (s.a.s.) hiç kimsenin sömürülmediği, hakkının yenmediği ve fiyatın adil bir şekilde oluştuğu bir pazar kurdu. Aşere-i mübeşşere-nin (cennetle müjdelenen sahabiler) ekserisinin ortak özelliği iktisadi hayatta başarılı, dürüst ve adil tüccar ve iş insanları olmalarıdır. Onları örnek alan Müslümanlar için iş ve ticaret hayatında yer alan insanlarda bulunması gereken özellikler olarak; ehliyet, liyakat, basiret, dirayet, zekâvet, iffet, emanet, sıdk, istikamet, adalet, insaf, vakar, temkin, sebat, metanet, hilm, hamiyet, kerem, merhamet, himmet, mürüvvet ve insaniyet gibi özellikler sıralanırken; bulunmaması gereken özellikler de hırs ve tamah, cehl, zulm, taaddi, ihanet, gaflet, yalan, iftira, hiffet, kibir, ahmaklık, belahet, tembellik, rehavet, nefsanî hazlara ve mala aşırı düşkünlük olarak belirtilebilir.

İnsanın iktisadi hayatıyla ilgili kararlarında en önemli konu “kul hakkı”na riayet ederek tevhid ve adalet üzere karar vermesidir. Çünkü

İnsanın iktisadi hayatıyla ilgili kararlarında en önemli konu “kul hakkı”na riayet ederek tevhid ve adalet üzere karar vermesidir. Çünkü İslam inancına göre hesap gününde affedilmeyecek iki temel günah “şirk ve kul hakkı”dır.

İslam inancına göre hesap gününde affedilmeyecek iki temel günah “şirk ve kul hakkı”dır. Şirk kişinin yaratıcısına bir başka varlığı ortak koşmasıdır. Kul hakkı ise başta hemcinsleri olmak üzere diğer varlıklarla ilgili insanın sebep olabileceği hak ihlalleri alanıyla ilgilidir. Dolayısıyla ahlak ve iktisat kadar bu noktada, hukuk ve iktisat ilişkisi de son derece önemlidir. Esasen kadim İslam geleneğinde fıkıh ilmi iktisat, hukuk ve ahlaki bir bütün içinde değerlendirmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi sadece hemcinsleri değil diğer varlıklarla ilgili de insanın sorumlulukları bulunmaktadır. Dolayısıyla İslam’a göre insanın tevhid inancında sabitkadem olduktan sonra muamelatında varlıklar âlemindeki tüm canlılara karşı hak ihlalden kaçınması iktisat ahlakının ve adaletin gereğidir.

İnsan yeryüzünde çalışmak ve dünyayı imar etmekle mükelleftir. Çalışma ve imarın zıddı yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak ve haksızlıkla mal mülk elde ederek kul hakkına sebebiyet vermektir. İslam, dünyaya aşırı yönelimi ve materyalizmi doğru görmediği gibi insanın dünya işlerinden, iktisadi hayattan uzaklaşıp ruhban gibi bir hayata yönelmesini ve bunu teşviği kınamaktadır. İslam’a göre iş ve ticarete salih amel, kimsenin hak ve hukukunu ihlal etmeden meşru yollardan hareketle helal kazanç elde etmektir.

İslam'da iş ve ticaret ahlakının tezahürü olan helal kazancın birey ve toplum düzeyinde psikolojik ve sosyolojik etkileri nelerdir?

Çalışma ve emek kutsaldır. Bu çalışmayla insan, Allah'ın kendisine yüklediği sorumlulukları ve yeryüzünü imar etme vazifesini yerine getirecektir. Bu çalışmayla kazandığı mal ve serveti, bunların emanet olduğu şuuru içinde hemcinsleri ile paylaşacak, sadakasını ve zekâtını verecek, yani mali ibadetini yapabilecektir. Emek ve gayret olmadan bir kazanç olmayacağını bildiğinden bu şuurla mali ibadetlerini de yerine getirebilmek için helal yoldan kazanmak için emek ve gayret göstermekten geri durmayacaktır. Çalışma ve gayretinin neticesinde kendisine bağışlanan nimetlerin de değerini bilecek ve şükrünü arttıracaktır. Her şeyin kudret ve kuvvet sahibi Allah'ın (c.c.) elinde olduğu şuuru içinde kazandıkça şükredecek ve şükrün gereği olan paylaşmayı da ihmal etmeyecektir. Zihnini ve bedenini faydalı yolda kullanarak üreteceği mal ve hizmetlerle insanlara yararı dokunan işlerle kendisine bağışlanan gücün boşa akmamasını sağlayacak, bu çalışmayla nefesine hâkim olacak, bedenini faydalı bir yolda kullanacak, Müslümanlara yardımcı olacak, çocuklarına ve ailesine olan ödevlerini

yerine getirecektir. Müslüman bütün mal ve imkânların emanet olduğunu ve bir gün bütün bunlardan hesaba çekileceğini bildiği için kazandıklarını Allah'ın rızasına uygun olarak tasarruf edecektir. Müslüman, öncelikle gösteriştten uzak tasarruf şuuruyla hareket eder. Başa kakma ve gösteriş tüketimini özendirmek Müslümanın iktisat ahlakıyla bağdaşmaz. Hatta evine yiyecek götürürken bile başkasının gözü kalır diye eve giden yiyeceğin görülmemesi için her türlü tedbiri alır. Evden yemek kokusu dağılmış olursa o kokunun ulaştığı yere kadar komşularına ikramda bulunmaya özen gösterir. Kul hakkı Müslümanın en dikkat kesileceği konudur.

Sonuç olarak Müslüman için helal kazanç evvela kişinin kazancın Allah'tan geldiğini bilerek ve şükrederek kendisini iyi hissetmesini ve mutlu olmasını sağlar. Sağlıklı bir birey olarak da Allah'ın kendisine sunduğu bu emanetleri diğer insanlarla da paylaşarak toplum yararını da gözetmiş olur. “Şükrederse-niz ziyadeleştiririm, nankörlük ederseniz azabım çetin olur.” ilahi fermanını aklından ve gönünden çıkarmayan insan sahip olduklarına daima şükrederek farz olan zekâttan başlamak üzere şükrün gereği olan infak ve paylaşma amelini de daima yerine getirecektir. ■

ÖZ GEÇMİŞ

Prof. Dr. Mehmet Bulut, 1970 yılında Çanakkale'de doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Çanakkale'de, yükseköğrenimini İzmir'de tamamladı. 1994-1996 yılları arasında Ankara ve İstanbul'da iki farklı üniversitede ayrı ayrı doktora derslerini bitirip “yeterlilik” sınavlarını da başarıyla tamamladıktan sonra “iktisat ve tarih” alanında çalışmayı planladığı konudan dolayı Hollanda'da doktora yapmaya karar verdi. İktisat tarihi alanında 1998 yılında Posthumus Enstitüsünden ikinci yüksek lisans ve 2000 yılında da Utrecht Üniversitesinden doktora derecelerini aldı. 2001 yılında yardımcı doçent, 2003'te doçent ve 2008 yılında profesör oldu.

Araştırma görevlisi olarak 1993 yılında başladığı akademik çalışma hayatına Başkent Üniversitesinde devam etti. İlgili üniversitede, öğretim üyeliği, iktisat bölüm başkanlığı, fakülte kurulu ve fakülte yönetim kurulu üyeliği görevlerinde bulundu. 2011 yılında Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi kurucu dekanı ve rektör yardımcısı oldu, 2012 yılında Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) Üyeliği'ne atandı. Aynı yıl Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) Üyeliği'ne seçildi.

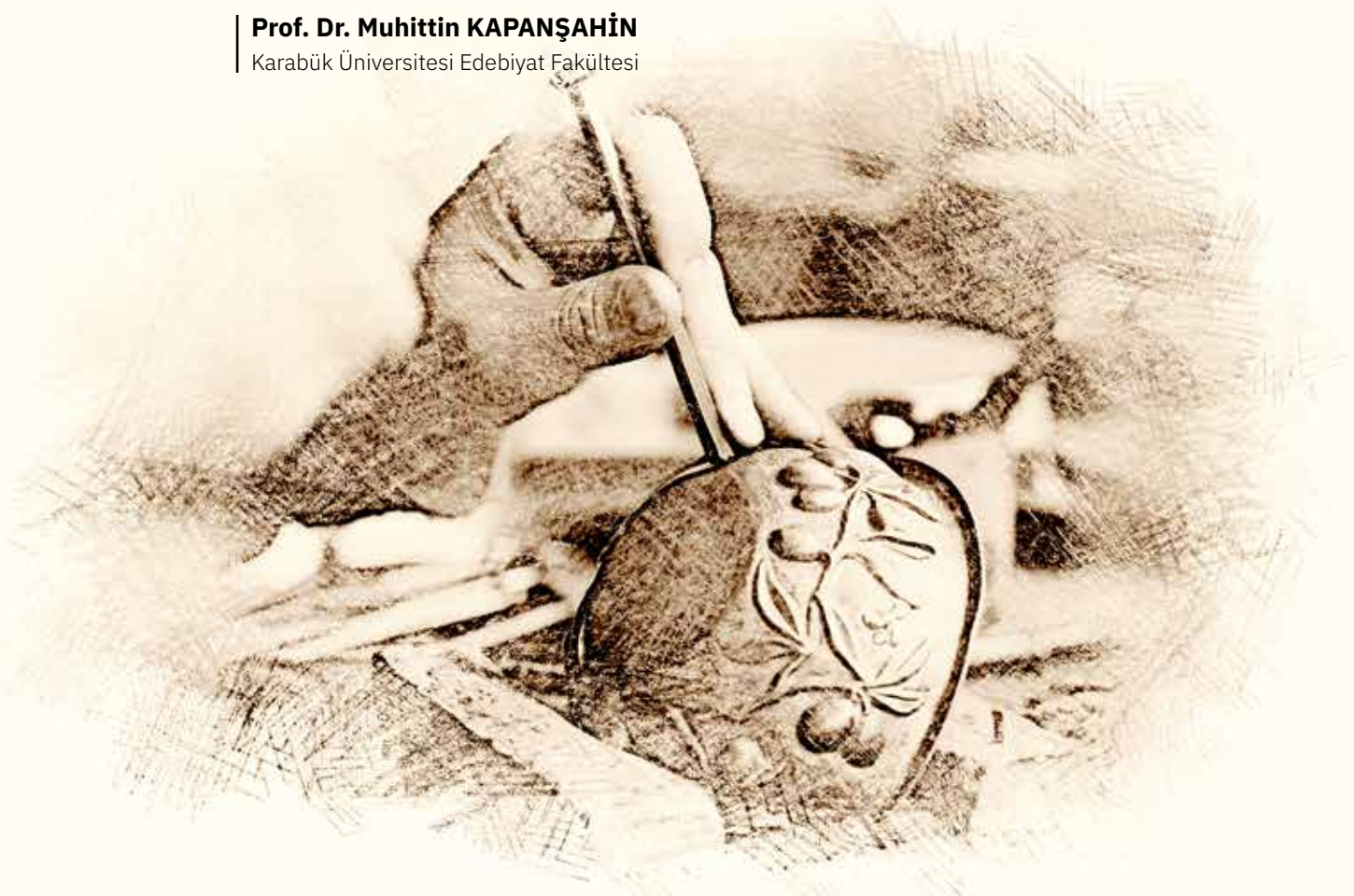
Uzun dönem (long term-longue durée) ekonomik kalkınma ve gelişme, ülkeler arası ekonomik farklılıkların nedenleri, performans karşılaştırmaları, uluslararası ekonomi politik, Osmanlı iktisat ve medeniyeti, Osmanlı-Avrupa-Atlantik ekonomik ilişkileri, iktisat tarihi, iktisadi düşünce, finans tarihi, kurumlar, İslam ekonomisi ve finansı ile ilgili alanlarda çalışmaktadır.

Bulgarca, Arapça, Flemenkçe ve İngilizce bilen, ADAM Akademi Sosyal Bilimler Dergisi ile İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi'nin editörü, evli ve üç çocuk babası olan Mehmet Bulut, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesinde ders vermeye devam etmektedir.

AHİLİK VE ANADOLU TOPLUM HAYATINA ETKİSİ

Prof. Dr. Muhittin KAPANŞAHİN

Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Ahilik teşkilatı Anadolu coğrafyasının dinî, sosyal ve ekonomik hayatını derinden etkileyen ve bu etkisini uzun süre devam ettiren bir yapıdır. Bu teşkilat, ortaya çıkışı, devlet ve toplum hayatı üzerindeki etkileri ve günümüze mesajları bakımından ele alınması gereken bir konudur. Anadolu Selçukluları ile Ahilik

formuna dönen bu anlayışın tarihî arka planında fütüvvet teşkilatının olduğu görülmektedir. Fetâ kelimesinden türeyen bu terim; gençlik, kahramanlık, cesaret ve cömertlik manalarına gelmektedir. Fütüvvet, arkadaşlarının hatalarını affetme, tevazu sahibi olma, cömert ve eli açık olma gibi birçok erdem ve vasıfları içinde barındıran bir

anlayış olarak tanımlanmıştır. Cahiliye Döneminde Hz. Peygamber'in katıldığı Hılfu'l-fudul teşkilatının varlığı, İslam öncesinde de bu erdemlerin toplumda karşılık bulunduğunu göstermektedir. İslam dini ile bu anlayış büyük bir gelişme göstermiş ve Hz. Ali, yiğitliği ve kahramanlığıyla fetâ yapılanmasının toplumdaki temsilcisi olmuştur.

İslam'ın kardeşlik, cömertlik ve isar anlayışı, fütüvvet anlayışını zirve noktaya taşımıştır. Kardeşinin nefsinin kendi nefsinin tercih etmeyi büyük bir erdem olarak gören İslam dini, bu anlayışı toplumun her kesimine ulaştırmıştır. Özellikle tasavvufi bir mahiyet kazanmasıyla birlikte fütüvvet teşkilatına katılanların sayısı oldukça artmıştır. Nefsi terbiye ve tezkiye, incinmemek ve incitmemek, bütün mahlûkata şefkatle yaklaşmak gibi ahlaki meziyetler, her coğrafyadan, her milletten ve her sınıftan insanların bu yapıya girmelerine vesile olmuştur.

Fütüvvet teşkilatı, Abbasi-lerin yeniden toparlanmak için girişimde bulunduğu dönemde Nasır-Lidinillâh'ın (1180-1225) bu teşkilatı girmesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Abbasi Halifesi Nasır-Lidinillah, fütüvvet teşkilatını kendine bağlayarak onun vasıtasıyla İslam coğrafyasında siyasi bir otoriteyi oluşturmayı hedeflemiştir. Bunun için Halife Nasır-Lidinillah diğer Müslüman hükümdarlarla birlikte Anadolu Selçuklu Devleti'ne de elçilik heyeti göndererek onları fütüvvet teşkilatına girmeye teşvik etmiştir.

Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev 1204 yılında hocası Mecdüddin İshak'ı Bağdat'a elçi olarak göndermiştir. Bundan memnuniyet duyan Halife Nasır, Mecdüddin İshak'ın yanında Muhyiddin İbnü'l-Arabi, Evhadüddin el-Kirmani ve Şeyh Nasiruddin Mahmud el-Hûyi'yi Anadolu'ya göndermiştir. Zamanın en

meşhur mutasavvıflarının Anadolu'ya gelmesi, Selçuklulardaki manevi hayatı canlandırmış ve Evhadüddin el-Kirmani'ye birçok tekke ve zaviye tahsis edilmiştir. Hızla ülkenin dört bir tarafına yayılan bu irşat faaliyetleri ile sosyal ve dinî hayatta önemli değişimler yaşanmıştır. Burada Nasır-Lidinillah'ın kurduğu fütüvvet teşkilatının geliştirilerek Türk toplumuna uyarlanması ile Ahilik teşkilatı ortaya çıkmıştır.

Ahilik teşkilatının kurucusu Halife Nasır'ın Anadolu'ya gönderdiği heyetin içinde bulunan Nasiruddin Mahmud el-Hûyi, bir diğer adıyla Ahi Evran'dır. Arapça "kardeşim" veya Türkçe "akı", "cömert, yiğit, civanmert, eli açık" anlamında kullanılan Ahilik, terim olarak bir esnaf-sanat-kâr birliği anlamının yanında XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu'nun vatan olmasında büyük rol oynayan dinî, siyasi, iktisadi ve sosyal bir teşkilat anlamına sahiptir. Ahi Evran 1171 yılında İran'ın Hoy kasabasında doğmuştur. Ahi Evran'ın hayatının dönüm noktası bir hac yolculuğu esnasında Şeyh Evhadüddin el-Kirmani ile tanışmasıyla başlamıştır. Bağdat'ta ondan ve diğer hocalardan aldığı derslerle Ahi Evran, büyük bir âlim ve mutasavvıf olmuştur. Abbasi Halifesi Nasır-Lidinillah'ın kurduğu fütüvvet teşkilatına girmesi de burada gerçekleşmiş ve Anadolu'ya hocası Evhadüddin el-Kirmani ile birlikte gelmiştir. I. İzzeddin Keykavus ve I. Alaeddin Keykubad'ın fütüvvet teşkilatına girmesiyle

Anadolu'da Ahiliğin kuruluşu tamamlanmıştır. I. Alaeddin Keykubad zamanında özellikle meşhur mutasavvıf Şehabeddin es-Sühreverdi'nin Anadolu'ya gelmesi, bu teşkilatın kurulmasında büyük rol oynamıştır. Sühreverdi'nin doktrinleri ile beslenen Ahi Evran, Anadolu'da özellikle esnafa İslamiyet'i anlatarak dünya ve ahiret işlerini düzenli hâle getirmeleri için nasihatte bulunmuştur. Önce Kayseri'de bir debbağ atölyesi ile işe başlayan Ahi Evran kısa zamanda sanat erbabı arasında çok sevilmiştir. Ancak I. Alaeddin Keykubad'ın 1237 yılında suikast sonucu öldürülmesi üzerine Ahiler, II. Gıyaseddin Keyhüsrev ve Vezir Sadettin Köpek'e karşı muhalif bir duruş sergilemişlerdir. Ahi Evran, kısa süreli Konya ve Denizli ikametinden sonra Kırşehir'e gelmiş ve ömrünün sonuna kadar burada yaşamıştır.

Ahi Evran'ın tasavvufi bir anlayışla teşkilatlandığı Ahilik, tarikat disiplini ve hiyerarşisi içinde hizmetlerini sürdürmeye başlamıştır. Otuz iki çeşit meslek grubunu teşkilatlandıran Ahilik, Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasında sanatını icra eden bütün esnafları Türk İslam medeniyeti potasında şekillendirmiştir. Özellikle bu dönemde, Türk İslam dünyasının karşı karşıya kaldığı en büyük tehlike Moğol istilasıdır. Moğolların önünden kaçan binlerce Türkmen Anadolu topraklarına gelmiştir. Ahilik sistemi ile bu Türkmenlere hem aş ve iş verilmiş hem de onların tekke ve zaviyelerde iyi bir Müs-

lüman olarak yetiştirilmele-
rine çalışılmıştır. Ahi şeyhleri
çok sayıdaki sanat ve meslek
sahibinin, Bizans ustaları ile
rekabet edebilecek şekilde
mallarını kaliteli yapmalarını,
satmalarını ve ekonomik
bağımsızlık kazanmalarını
sağlama yoluna gitmişlerdir.
Bu teşkilatın üyelerinin millî
ve manevi duygulara sahip,
düşmanlara karşı cesur ve
birbirlerine karşı merhametli
olacak şekilde yetişmelerini
Ahilik sağlamıştır.

Fütüvvet teşkilatının temel il-
kelerini ortaya koyan ve onun
anayasası konumunda olan
eserler fütüvvetnamelerdir.
Fütüvvetname türü eserlerin
ilki sayılan eser, mutasavvif
Şehabeddin es-Sühreverdî'nin
Risaletü'l-Fütüvve adlı eseridir.
Bu eserle birlikte başlayan
fütüvvetname yazma geleneği
bu alanda farklı dillerde onlar-
ca eserin kaleme alınmasını
doğurmuştur.

Ahiliğin ana ilkelerini ortaya
koyan fütüvvetnameler bu te-
şekkülün amaçlarını ve vazge-
çilmez niteliklerini ortaya koy-
muşlardır. Buna göre namazı
ikame etmek, dünya hayatına
aldanmamak, edep ve hayâ
sahibi olmak, helal kazanç
elde etmek, nefis-i emma-
reden kurtulmak, ihtiyaç sa-
hiplerinin yardımına koşmak,
cimri ve pinti olmayıp cömert
olmak ve ihsan kıvamında bir
hayat yaşamayı temel hedef
ve ilkeleri edinmişlerdir.

Ahi Evran, ilmi, iş ve sanat
alanında kullanmak gerek-
tiğini ifade etmiştir. İlmin
amelden önce geldiğini,
ilimsiz amelin fayda sağlaya-
mayacağını ve kişinin ilmini

uyguladığı ölçüde makbul
insan olacağını savunmuştur.
Ahilik, cömertlik mesleği ol-
ması itibarıyla bir yönüyle de
elinin emeği ile geçinme ve
başkasına ikramda bulunma
ölküsüdür. Ahi zaviyeleri bu
şekilde oluşmuştur.

Ahilik anlayışında insan, Al-
lah'ın ona bahşetmiş olduğu
eşref-i mahlûk olma özelli-
ği ile tanımlanır. Bunun için
insan, kulluk şuuru içinde
bir hayat yaşamalı ve haya-
tın gayesini iyi bilmelidir. Bu
dünyanın gerçek hayat olan
ahiret yurdunu kazanma yeri
olduğunu bilerek yaşama-
lıdır. Bu açıdan Ahilik siste-
minde bir dünya-ahiret den-
gesi vardır.

Ahilik teşkilatı temelde bir
esnaf teşkilatı olmakla birlik-
te aynı zamanda iyi bir eğitim
teşkilatıdır. Teşkilat, alacağı
üyelerle ilgili geniş çaplı bir
değerlendirme yaptıktan son-
ra onların ahlak ve beceri yön-
nünden uygun olanlarını Ahi-
lik teşkilatına kabul etmiştir.
Burada yamak, çirak, kalfa ve
usta aşamalarında teorik ve
pratik eğitiminin yanında ahlak
eğitimi de devam ettirilmiştir.
Ahlak ve meslek kurallarına
uygun olarak her bir aşaması
tamamlanan bu eğitimin yeni
bir merhaleye geçişi, törenler-
le gerçekleştirilmiştir.

Ahilik teşkilatında her meslek
dalının bir ustası ve piri bulun-
maktaydı. Ahilerin hem usta-
larına hem de pirlarına sami-
miyetle bağlanmaları onlara
karşı bir kusur işlememeleri
beklenmiştir. Bundan dolayı
Ahilik hiyerarşisi başında Ahi
şeyhi, onun illerdeki temsilcisi
Ahi baba, il meslek grubunun

başındaki ahi ve ona esnaf
arasındaki düzeni sağlayarak
yardımcı olan yiğitbaşı bu-
lunmaktadır. Bu yapı onların
hem iç dinamizmini kuvvet-
lendirmiş hem de otokontrol
sisteminin sağlıklı bir şekilde
çalışmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak ana ilkelerini
Kur'an ve sünnetten alan fütü-
vvet teşkilatının Anadolu'da
aldığı isim Ahilik olmuştur.
Güzel ahlakı fert ve toplum
hayatına hâkim kılmak isteyen
Ahilik, Selçuklu ve Osmanlı
coğrafyasına yayılmıştır. Türk-
lerin Müslüman olmasında ve
tasavvufi hayata alışmalarında,
ülkenin dört bir tarafında
esnaf birliklerinin oluşumun-
da Ahiliğin etkileri oldukça faz-
la olmuştur. Anadolu'yu yurt
edinen Ahilik teşkilatı, erdemli
ve ahlaklı bir toplumun oluş-
masında, sosyal dayanışma ve
kaynaşmanın sağlanmasında,
sanatkâr ve işinin ehli usta-
ların yetişmesinde, kaliteli ve
uygun fiyata üretimin yapılma-
sında, devlet ve millet kaynaş-
masında, toplumsal huzur ve
barışın sağlanmasında, millî
ve manevi değerlerin korun-
masında, usta-çirak ilişkisinin
sağlam ilkeler üzerine oturma-
sında siyasi, sosyal, dinî
ve ekonomik büyük bir görevi
yerine getirmiştir. Bugün baş-
ta esnaflar olmak üzere tüm
toplumun Ahilik teşkilatının
temel ilkelerini öğrenmesine
ve uygulamasına her zaman
olduğundan daha büyük bir
ihtiyaç olduğu görülmekte-
dir. Ahiliğin maddi ve manevi
ilkelerinin öğrenilmesi ve ha-
yata geçirilmesi, sağlıklı birey
ve toplumun oluşmasının en
önemli aşamasını oluştura-
caktır. ■

VAKIFLAR: İNSANI İHYA TOPLUMU İNŞA

| Mehmet KURTOĞLU

Vakıflar İslam toplumunun dinî mabetleri, kültür mahfilleri, sosyal alanları ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Gerek siyasal ve sosyal, gerek dinî ve kültürel alandaki varlığıyla geniş bir yelpazeye sahiptir. Sosyal hayatın en önemli sacayaklarından olan sivil toplum örgütlerinin yerini İslam toplumunda vakıflar almıştır. Özellikle sosyal ve kültürel anlamda büyük bir boşluğu doldurmuş, yalnızca Allah rızasına dayalı hayır işleriyle yetinmemiş, şehirlerin kurucu ruhu, ekonominin lokomotif, sosyal hayatın dinamik gücü, kültürün yer altı çağlayanı olmuştur. Osmanlı döneminde imparatorluğun ekonomisinin yüzde 25'ini vakıflar karşılamış, eğitim, kültür, sağlık gibi alanlarda da büyük hizmetler yapmıştır. Bu bağlamda vakıflar, bir yanıla medeniyetimin oluşmasında kurucu rol oynamış, diğer yanıla sosyal ve kültürel hayatın dinamik gücü olmuştur.

Cemil Meriç “medeniyet ölü, kültür canlıdır” der. Kültürün ölümünden medeniyet doğar.

Eğer bugün İslam veya Avrupa medeniyetleri diye bir şey varsa bilinmelidir ki bu, o medeniyetlerin geçmişte yaratıkları kültürel mirasın bugüne taşınmasından başka bir şey değildir. Kültür yoksa medeniyet de yoktur! Eğer medeniyet ölü ve kültür canlı ise ve vakıf 1048'den beri Anadolu topraklarında canlı ve dinamik bir şekilde varlığını sürdürüyorsa bu bir medeniyet değil ancak yaşayan bir kültürdür. Yaşayan vakıf kültürüne bu bağlamda medeniyet demek onu günlük hayatın dışına itmek demektir. Oysa vakıf ilhamını ve varoluşunu dinden aldığı için İslam'ın bir ibadi rüknü gibi her zaman ve her an İslam toplumunun sosyal ve kültürel hayatının içindedir. Zira ilhamını Kur'an'dan alan bu müessese Müslümanların hayatının bütün cephesini kapsamaktadır.

Vakıfların kuruluşuna baktığımızda, bugün popüler bağlamda anlatıldığı gibi “ilginç” olmaktan daha çok Kur'ani bir emirden, bireyin ve toplumun sorununu/sıkıntılarını halletmeye yönelik bir “ihtiyaç”tan doğduğu görülür. Hiçbir va-

kıf yoktur ki kurulduğu yerin şartlarına, ihtiyacına binaen kurulmamış olsun. Vakıfların hiç kimsenin aklına gelmeyen alanlarda varlığını göstermesi “ilginç” olmaktan daha çok “ihtiyaç” hissinden kaynaklanmıştır. Zira Müslümanlar bedenî ve mali ibadetlerini ancak bir fikre ve inanca istinaden yaparlar. Bu yüzden vakıfların her birinin belli bir fikir ve inanç çerçevesinde kurulduğunu unutmamak gerekir. Özellikle bir vakıf devleti olan Osmanlı, vakıf şehirler kurmuş, vakıf insanların yaşadığı

Edirne Beyazıt Külliyesi

bir toplum inşa etmiştir. Örneğin imparatorluğun ilk başkenti Bursa'nın her bir mahallesi bir padişahın adıyla anılır. Os mangazi, Orhan Gazi ve Yıldırım. Bu üç isim üç ayrı yerde/ tepede birer cami ve külliye inşa ederek şehri kurmuşlardır. Şehrin ilk tohumu Osman Gazi, ardından Orhan Gazi daha sonra da Yıldırım tarafından atılmıştır. Evliya Çelebi'nin "ruhaniyetli şehir" dediği Bursa işte böyle vakıf külliyeleri etrafında şekillenmiştir. Şehrin hamamları ve çeşmelerinin bolluğu bu şehirde vakıf sularının amacına uygun kullanılmasını sağlamıştır.

Vakıflar ihya ve inşa üzerine kurulduğundan şehirleri abat, insanları ihya etmiştir. Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u virane bir şehir olarak teslim aldığı anlatılır. Ancak sanat ve estetik zevki oldukça yüksek olan Fatih, bu şehri yeniden inşa etmek için vakıf kurmuş, Bizans İstanbul'unu İslam İstanbul'una çevirmiştir. Vakfiyesinde; "Hüner bir şehir bünyad eylemektir. Reaya kalbin âbâd eylemektir." diye yazmıştır. Bugünkü söyleyişle "Asıl hüner şehir kurmaktır ve halkın kalbini mutlu etmektir." demiştir. Fatih vakfiyesinde özellikle şehrin inşası üzerinde niçin durmuştur? Çünkü o devirdeki İstanbul'un inşaya ihtiyacı vardır. Bizans döneminde uzun yıllar ihmal edilmiş, savaşta çıkmış bir şehirdir. Sonra sanatkârlar ve zanaatkârlar şehri terk etmiştir. Bu yüzden Fatih şehrin ihtiyacı olan her şeyi vakfiyesinde zikrederek şehrin bayındır olmasını sağlamıştır. Yine hastalıkların kol gezdiği dönemlerde yere tükürenlerin ardından tükürüğün üstüne kireç döken görevlilerin

vakfiyelerde yer alması oldukça anlamlıdır. Yalnızca mevcut ihtiyaçları değil, gelecekte doğacak sıkıntıları da göz önünde bulundurarak kurulan vakıflar vardır. Bu bağlamda geleceği de öngörerek kurulmuş vakıflar mevcuttur.

Osmanlı döneminde kurulan eğitim amaçlı vakıflar bu alanda büyük bir boşluğu doldurmuş, sanatçı ve ilim adamlarının yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Osmanlı'nın vakıflar aracılığıyla gerçekleştirdiği kültürel hizmeti Avrupa ve Amerika'da ancak Osmanlı'dan yüzyıllar sonra sivil toplum eliyle yapılmıştır. Bugün ise Avrupa ve Amerika'da kültür sivil toplum ve vakıf üzerinden yürütülmektedir. Vakıflar bugün hayır işlerinde en faal kuruluş olarak dünyanın her yerinde hizmet vermektedir. Türk halkının cömertliği ve yardımseverliği ile İslam'ın vakıf ruhunun birleşmesi Balkanlar'dan Afrika'ya, hatta Ortadoğu'ya kadar büyük bir hinterlanda varlığını göstermesini sağlamıştır.

Yalnızca hayır hasenat faaliyetleriyle vakıf ruhunu anlamak mümkün değildir zira onun bu hayır işlerinin çok ötesinde de-

rin bir boyutu vardır. Daha açık şekilde ifade edersek vakıfların hem şekli/görünen bir yüzü vardır hem de ruhi/manevi... Vakıflar fiziki olarak fakirlere yardım yapar, cami, medrese, şifahane, imarethane, han, hamam, çeşme kurar. Bir de manevi/ruhani boyutu vardır ki bütün yapılan işlerin içinde güçlü bir estetik, incelik ve manevi bir zevk saklıdır. Örneğin Fatih'in yalnızca şehir inşası ile yetinmeyip bir de insanların gönüllerini hoş tutarak yapılmasını vakfiyesinde şart koşması işte bu görünmeyen ruhaniyete işaret eder. Yine köle azat etmek için kurulan bir vakfın, yalnızca onları azat etmekle yetinmeyip azatlıktan sonraki şartlarını göz önüne alarak geçimlerini sağlayacak imkân hazırlaması anlamlıdır. Geçen yüzyılın sonlarına doğru Amerika'da özgür bırakılan kölelerin tekrar efendilerinin yanına gelip köleliğe devam etmeleri anlatılır. Çünkü köle olarak uzun yıllar yaşamış bir insan özgür ortamda sudan çıkan balığa döner. İşte bu noktada köleyi azat etmek kadar onun kölelik sonrası hayatını da düşünmek oldukça önemlidir. Ve bu öngörü inceliklidir. Bu bağlamda ecdadımız kölelerin azatlık sonrasını düşünüp vakıf kurarak büyük bir öngörü ve incelik göstermişlerdir. Vakfın bu deruni boyutunu görmeden vakıf ruhuna asla nüfuz edemezsiniz.

Vakıfların şartlara ve ihtiyaca binaen kurulduğunu söylemiştik. Örneğin sırf vakıf kurmak için vakıf kurulmaz. Vakıf dinî olduğu kadar bir anlayış, bir zihniyet, bir estetik ve bir zevk meselesidir. Vakfın kuruluşunda, kurucunun yüksek zevki, estetik anlayışı ve kül-

türel birikimi oldukça önemlidir. Örneğin padişah ve hanım sultanların vakıflarının büyük bir kültürel ve estetik boyutu olduğu, hatta vakfiyeleri büyük bir edebî zevkle ve vakif şartlarının incelik ve güzellikle kaleme alındığı görülür. Birçok vakfiyede ayet, hadis, şiir ve veciz sözlerin yer alması bu edebî ve estetik anlayışın kâğıda dökülmüş hâlidir.

Vakıfların en önemli özelliği toplumu inşa, insanı ihya etmesidir. Yani benden bize, bizden bene iç içe geçmiş bir inşa ve ihyayı barındırır vakıflar. Birey, malını toplumun menfaati uğruna harcayarak hem nefsinin dinî olarak terbiye eder hem de toplum yapısının güçlenmesine vesile olur. Servetiyle vakıf kurup toplum hizmetine sunan adam aynı anda ihya ve inşa yapmış olur. Bir yönüyle malından harcayarak hayır işlemiş olurken diğer yönüyle toplumun sosyal ve ekonomik olarak güçlenmesine katkı sağlamış olur. Örneğin Evladiye vakıflarının yüksek kiralarından mağdur olan esnafın kiralarını aşağıya çekmek için Haremeyn vakıfları, dükkân kiralarında indirim yaparak yüksek kira ödediği için mağdur olan esnafı ekonomik olarak rahatlatmıştır. Yine Osmanlı özelinde kurulan “para vakıfları” piyasadaki nakit para ihtiyacını gidermiş, ucuz krediler sağlamıştır.

Bütün bunların dışında şehircilik bağlamında vakıfların yapmış olduğu külliye, mimaride ortaya koymuş olduğu güzellik ve yüksek estetik zevkine bugünün ne şehircilik ne de mimari anlayışı ulaşabilmiştir. Özellikle dinî mimaride Selimiye, Süleymaniye, Sul-

tanahmet, Ayasofya ve diğer anıtsal eserler vakıflar sayesinde inşa edilmiştir. Bu eserler, vakfın, hem maddi hem manevi olarak fizik ve metafizik boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Modern Batı şehirciliğinin henüz yeni yeni farkına vardığı “şehir estetiği” kavramını vakıflar vakfiyelerinde şart koşmuşlardır. Örneğin 1321/1903 yılında Mehmet Hayri Paşa b. Ahmet Vakfının şartlarından biri şehir estetiğiyle ilgilidir. İstanbul’da kurulan vakıf şartında; “mezkur 2023 arşın mahal, cami-i şerif manzarasının adem-i ihlali ve her türlü ehvalde ahaliye ilticâgâh ve mahalli tenazüh olmak üzere vakıf edilmiş olduğundan mahalli mezkur üzerine hiçbir sebep ve bahane ile hatta muvakkat bile olsun baraka ve salaş tarzında bir güne ebniyye inşa edilmeyüp daimen ebniyyeden âri olmak ve yalnız bağçe hâline ifrağ ve münasip mahalline havuz inşası...” diye yazmıştır. Bugün nefsi-i İstanbul’un tarihî dokusu içinde mantar gibi yükselen beton binalara karşın, geçen yüzyılın başında şehrin dokusunun bozulmasına izin vermeyen, tarihî yapıların görüntüsünü kapatmaması için belli bir mesafeyi şart koşan, baraka ve salaş unsurların yapılmasını engelleyen bir vakfın kurulması yalnızca vakıf kültürü açısından değil, aynı zamanda şehircilik tarihi açısından da üzerinde durulması ve düşünülmesi gereken bir meseledir.

Vakıflar kurulduğu yerlerde şartları ve ihtiyacı gözeterek vakıf şartını oluşturmuşlardır. Hatta kurulduğu yerin sadece ihtiyacını değil, zevkini, estetik anlayışını hatta meşrebini dahi göz önünde bulundur-

muşlardır. Örneğin bir müzik şehri olan Urfa’da halk, rahatına düşkün, müzik ehlidir. Bunun farkında olan şair Sakıp Efendi, Urfa’da 1186/1773 yılında adıyla kurduğu vakfın şartına; “Ramazân-ı şerif ve leyâli-i mübâreke hânigâh-ı mezkûrun câmi’ ve minâresinde evkât-ı ezkâra münâca’âtı cenâb-ı kâdîyî’l-hâcât ve ni’methâni ve mefhâr-i mevcûdât ile kâffe-i mü’minîn ve mü’minâtı îkâz itmek üzere mûsîkiye âşina hüsnü sada ile nısf ve aşk efzâ olan iki zât zâkir nasb olunup ba’de edâi’l-hidmet beherine mâhiye yirmişer guruşdan cem’an-kırk guruş vazîfe vireler...” diye yazmıştır. Sakıp Efendi bu vakfiyesinde musikiye âşina, güzel sesli iki zakirin aşkla müzik icra etmesini şart koşmuştur. Dikkat edilirse musiki icra edilsin diye kesip atmamış, icracıların musiki kültürünün ve seslerinin olmasını özellikle belirtmiştir.

Bu örneklerin yüzlercesi vakıf arşivinde bulunmaktadır. Ancak vakıf kültürünü yalnızca ilginçlik üzerinden değerlendirmek yanlış olur. Vakıflar kuruldukları yerlerin şartlarına ve zeminlerine göre, orada yaşayanların gelenek, görenek, zevk ve meşreplerine uygun olarak kurulmuştur. Özellikle İslam’ın hayır hasenat anlayışı çerçevesinde; bireyin ve toplumun sorunlarını çözmek, bir ihtiyacını gidermek üzerine kurulmuş, binlerce yıldır varlığını devam ettirmiştir. Bugün vakıf kültüründen faydalanabileceğimiz çok şey vardır. Yeter ki bu birikim ve mirasın farkında olalım. Zira bu büyük ve kutsal miras insanı ihya, toplumu inşa etmeye yetecek birçok zenginliği içinde saklamaktadır. ■

TEVEKKÜL: İMAN, AMEL, TESLİMİYET

Dr. Bayram KÖSEÖĞLU

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

إِنْ يَنْصُرْكُمْ اللَّهُ فَلَا غَالِبَ لَكُمْ وَإِنْ يَخْذُلْكُمْ فَمَنْ ذَا الَّذِي يَنْصُرُكُمْ مِنْ بَعْدِهِ وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

“Allah size yardım ederse artık sizi yenecek hiçbir kimse yoktur; eğer sizi yardımsız bırakırsa ondan sonra size kim yardım edebilir? Müminler yalnız Allah’a güvensinler.”

(Âl-i İmran, 3/160.)

Günlük hayatta sıklıkla kullandığımız ancak anlamını tam olarak idrak edemediğimiz, gereğince yaşayamadığımız bir kavramdır tevekkül. Dinî bir terim olarak tevekkül, “kişinin sadece Allah’a dayanıp O’na teslim olması, rızıkında ve işlerinde Allah’ı kefil bilmesi” demektir. Bu anlamda tevekkül, acziyetin ve başkasına olan ihtiyacın da bir ifadesidir. (Ragıb, el-Müfredat, “vkl” md.; İbn Manzur, Lisânü'l-Arab, “vkl” md.) Öyle ki insan ne kadar güçlü de olsa, bir şeyin olmasını ne kadar arzu da etse her zaman istediği sonucu elde edememektedir. Zira her şeyi yaratan, dilediğine bol dilediğine ise az veren bir yaratıcı vardır. (İsra, 17/30.) Ve insan Allah’a muhtaçtır. (Fatır, 35/15.)

Yüce Allah’ın isimlerinden birinin “el-Vekil” olduğunu

da burada hatırlamakta fayda vardır. Tevekkül kelimesiyle aynı kökten türeyen vekil “işin havale edildiği kimse” demektir. Terim olarak ise “bütün yaratıkların işlerinin görülmesinde güvenilip dayatılan, bu konuda tam yeterli olan varlık” manasına gelir. (Bekir Topaloğlu, DİA, Vekil md.) Kur’an-ı Kerim’de Yüce Allah’ı niteleyen “Allah bize yeter, O ne güzel vekildir.” (Âl-i İmran, 3/173.), “Rabbin sana vekil olarak yeter.” (İsra, 17/65.) mealindeki ayetler O’nun, kendisine itimat edilecek en güzel varlık olduğu hakikatinin ifadesidir. Zira Yüce Allah bize yardım eden, bizi koruyan ve bütün işlerimizde kendisine güvenebileceğimiz gerçek varlıktır. (Matüridi, Te’vilat, 7/82.) Allah’a tevekkül eden kimse, O’ndan başkasına muhtaç değildir. (Talak, 65/3.)

O hâlde, her an hayatın farklı bir problemiyle karşılaşabilen insanın yılmadan, yıkılmadan ayakta durabilmesi, enerji ve heyecanını kaybetmeden geleceğe yürüyebilmesi için Allah’a güvenmek gibi büyük bir gücü vardır elinde. Bu gücün bilincinde olan ve gereğince yaşayan bir mümin “kahrın da hoş, lütfun da hoş” diyebilecek bir olgunluğa erişecektir. Çünkü o, bir Müslüman olarak üzerine düşeni yapmış, gerekli çabayı göstermiştir. Sonunda da Allah’ı vekil kılmış, O’na tevekkül etmiştir. Böylece o, “De ki: Allah bize ne yazmışsa başımıza ancak o gelir, O bizim Mevlamızdır. Müminler yalnız Allah’a güvenip dayansınlar.” (Tevbe, 9/51.) ayetinde beyan edildiği üzere, ortaya çıkacak sonucun kendisi için takdir edilen

olduğunun idrakine varacaktır. Bu açıdan bakıldığında tevekkül; imandan teslimiyete, sabırdan şükre, kanaatkârlıktan rızaya kadar pek çok değerle bağlantılı bir haslettir. Aynı şekilde tevekkül, iman zayıflığından teslimiyet eksikliğine, acelecilikten şükürsüzlüğe, tamahkârlıktan hasede varıncaya dek birçok kötü hasletten de koruyacak bir kalkandır. Hz. Musa'nın (a.s.) "Ben durumumu Allah'a havale ediyorum; kuşkusuz Allah kullarını çok iyi görmektedir." (Mümin, 40/44.) şeklindeki niyazında; biricik oğlu Yusuf'tan ayrı düşmesi neticesinde "Ben acımı ve kederimi ancak Allah'a arz ediyorum." (Yusuf, 12/86.) diyen Hz. Yakub'un sabrında ifade bulduğu üzere, işlerimizin sonucunu Allah'a havale etme ve O'na güvenip teslim olmanın ifadesidir tevekkül. Yine, başına gelen felaketlerden dolayı sızlanan, elde ettiği nimetleri ise kendinden bilerek bencillik ve cimrilik eden insanı (Mearic, 70/20-21.), iman zafiyetinden ve şükür eksikliğinden kurtaracak bir erdemdir aynı zamanda. Bu bağlamda olmak üzere tevekkül, sağlam bir Allah inancıyla doğrudan ilişkilidir. Zira kişinin, kendini her durumda Allah'ın irade ve takdirine teslim ederek O'ndan gelene rıza göstermesi tevekkülün özünü meydana getirir. (Mustafa Çağrıci, DİA, Tevekkül md.)

Tevekkül, "Nasılsa her şey olacağına varır." düşüncesiyle tembellik etmek, bir çare bir çıkış yolu aramadan başa gelen her türlü şeye katlanmak değildir. Hz. Peygam-

ber'in (s.a.s.), nasıl tevekkül edeceğini soran bir sahabiye, "Deveni bağla, öyle tevekkül et." (Tirmizi, Kıyamet, 60.) buyurduğu üzere, gerekli tedbirleri almadan, sorumlulukları yerine getirmeden istenilen sonucun beklenmesi doğru bir tevekkül anlayışı değildir. Toprağa tohum ekmeden ürün beklemek, çalışıp gayret etmeden sonuç beklemek anlamsızdır. Zira Kur'an-ı Kerim'de buyrulduğu üzere, "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder." (Necm, 53/39.) İstenilen sonuca ulaşmak için çalışmak gerektiğini ifade eden bu ayet yanında, Yüce Allah'ın gereğince tevekkül edenleri kuşları rızıklandığı gibi rızıklandıracağını (Tirmizi, Zühd, 33.) ifade eden Hz. Peygamber'in (s.a.s.) beyanı da çalışmak, tevekkül ve rızık arasındaki ilişkiyi gösteren örneklerdir.

Ne var ki bu gerçeğe rağmen çalışmadan, emek sarf etmeden, kısa yoldan sonuca ulaşmak gibi yanlış bir anlayış içerisinde olanların her geçen gün arttığına şahit olmaktayız. Bu anlayışın, Kur'an ve sünnetin sınırlarını çizdiği tevekkülle örtüşmediği muhakkaktır. Ayrıca, emeksiz sonuç elde etmeyi hedefleyen bu yaklaşım insanı rahatlıkla hata yapmaya sevk edecektir. İnsanın, helal-haram hassasiyetinin kaybolmasına, başkasının hakkına göz dikmesine yol açacaktır. Bencillik, açgözlülük, doyumsuzluk ve haset gibi kötü huyların pençesine düşürecektir insanı. Daha fazla kazanma, biriktirdikçe biriktirme hırsına kapılma-

sına sebep olacaktır. İslam, elbette ki çalışıp kazanmayı, güçlü olmayı yasaklamaz. Aksine, dünya ahiret dengesini kurabilmeyi, birini diğerine feda etmemeyi ister. Ancak çok kazanmaktan, servet sahibi olmaktan daha önemlisi alın teridir, helal kazançtır. Eldeki nimetlerin değerini bilip şükürüne erebilmektir ve onu ihtiyacı olanlarla paylaşabilmektir. Emek vermeden elde edilen, içerisinde haram bulunan çok maldan ziyade az ama helal ve temiz olana razı olabilmektir. Çalışmaktır, terlemektir. Dua edip sonucunu Yüce Allah'tan beklemektir. Olmayınca sabretmek, olunca şükretmektir.

Millî şairimiz Mehmet Akif'in şu dizeleri tevekkülü nasıl anlamamız gerektiğinin veciz bir ifadesidir:

"Allah'a dayandım!" diye sen çıkma yataktan

*Manayı tevekkül bu mudur?
Hey gidi nadan!*

*Ecdadını, zannetme,
asırlarca uyurdu;*

*Nerden bulacaktın o zaman
eldeki yurdu? ■*

Tevekkül; imandan teslimiyete, sabırdan şükre, kanaatkârlıktan rızaya kadar pek çok değerle bağlantılı bir haslettir.

CENNETİ GARANTİLEMEK İSTER MİSİNİZ?

Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

اضْمَنُوا لِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ: اَصْدُقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ، وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ،
وَأَدُّوا إِذَا أُؤْتِمِنْتُمْ، وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ، وَغَضُّوا أَبْصَارَكُمْ، وَكَفُّوا أَيْدِيَكُمْ

Hız. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

“Siz şu altı hususta bana söz (garanti) verin, ben de size cenneti garanti edeyim: (1) Konuştuğunuzda doğru söyleyin. (2) Söz verdiğiniz zaman onu yerine getirin. (3) Size bir şey emanet edildiğinde onu sahibine verin. (4) İffetinizi koruyun. (5) Gözlerinizi harama bakmaktan alıkoynun. (6) Ellerinizi harama uzatmayın.”

(İbn Hanbel, XXXVII, 37.)

“İslam’ın şartı kaçtır?” diye sorulduğunda herkes “beştir” diye cevap verecektir. İslam’ın şartının beş olması, bazı kimseler tarafından eksik veya yanlış anlaşılmaktadır. Öncelikle ifade etmeliyiz ki İslam’ın beş şartı şeklindeki kullanım, İslam’ın bunlardan ibaret olduğu manasına gelmeyip dinin üzerine bina edildiği beş temele vurgu yapmak maksadıyladır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.), “İslam beş esas üzerine bina edilmiştir.” (Buhari, İman, 2.) buyu-

arak İslam’ı âdeta bir binaya benzetmiş ve saydığı beş hususun (şartın) da bu binanın temeli (taşıyıcı kolonu) olduğunu söylemiştir. Evet, İslam bu beş taşıyıcı kolon üzerine bina edilmiştir ama İslam binası bu kolonlardan ibaret değildir. Nasıl ki bir binanın oturulabilir hâle gelmesi için duvarlara, kapılara, pencerelere vb. ihtiyaç varsa İslam binasının tamamlanabilmesi ve kişiyi cennete ulaştırabilmesi için başka şeylere de ihtiyaç vardır. Bu minvalde yukarı-

daki hadiste İslam binasının olmazsa olmaz yapı taşlarına yer verilmiştir. Şimdi, kişiye cennet garantisi sağlayacak bu hasletleri kısaca izah edelim.

1. Konuştuğunuzda doğru söyleyin

Müslüman özü sözü bir olan kimsedir, kalbi başka dili başka değildir. Allah’ın kendisini her an görüp gözettiğini bilen; sağında ve solunda bekleyip her söylenileni eksiksiz yazan iki meleğin bulunduğu şuurunda olan bir Müslüman nasıl yalan söyler ki zaten. O yüzden yalan, onun kırmızı çizgisidir; zarar da etse yalana yeltenmez; yılandan korkmaz yalandan korktuğu kadar.

2. Söz verdiğiniz zaman onu yerine getirin

Kur’an-ı Kerim’de kurtuluşa erecek müminlerin en temel özellikleri sayılırken “Verdikleri söze riayet ederler.” (Müminun, 23/8.) denilmektedir. Peygamberimiz de (s.a.s.) “Sözünde durmayanın dini yoktur.” (İbn Hanbel, III, 134.) buyurmak suretiyle ahbine vefa göstermeyeninin dinî yaşantısının kusurlu olduğuna dikkat çekmektedir. Atalarımız da “Söz namustur.” diyerek kişinin insanlığının, verdiği sözlerle sadık kalmasıyla doğru orantılı olduğuna vurgu yapmışlardır.

3. Size bir şey emanet edildiğinde onu sahibine verin

Emanete riayet etmeyi ve onu muhafaza edip sahibine geri vermeyi sadece eşya ile sınırlamamak gerekir. Bize emanet olan pek çok şey var-

dır. En başta, içinde yaşadığımız bu dünya bize emanettir. Yüce Allah nasıl mükemmel bir şekilde bu emaneti bize teslim ettiyse emanete sahip çıkmak için biz de tüm gücümüzü ortaya koymakla mükellefiz. Dolayısıyla dünyayı tahrip edenlere inat, imar edenlerden olmak; ifsat edenlere inat, ıslah edenlerden olmak bütün Müslümanların en temel vazifesidir. Aynı şekilde Allah'ın bütün insanlığa gönderdiği son din İslam da bize emanettir. Nasıl ki Hz. Peygamber (s.a.s.) emin ve güvenilir vasıflarıyla İslam'ın yüz binlere ulaşmasını sağladıysa, yine güvenilir, dürüst Müslüman tüccarlar sayesinde pek çok kişi nasıl İslam ile müşerref olduysa bugün biz de dini, dili, ırkı ne olursa olsun herkese güven vermek zorundayız. Etrafımızdaki herkese "Benim komşum Müslüman, ondan bana zarar gelmez." dedirtecek bir hayat sürebilmeliyiz. Zira İslam'ın peygamberi Hz. Muhammed, el-Emin idi; ona iman edip yolundan giden ümmet-i Muhammed de emin ve güvenilir olmalıdır.

Yukarıdaki üç maddeye riayet eden bir Müslüman aynı zamanda münafıklık hastalığından da beri olmuş demektir. Zira bu üç vasfın tam zıddı münafıkların karakteristik özelliği olarak bizzat Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından şöyle bildirilmiştir: "Münafığın alameti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, kendisine bir şey emanet edildiğinde ona ihanet eder, söz verdiği zaman sözünde durmaz." (Buhari, Vesaya, 8.)

4. İffetinizi koruyun

Müminin en güzel ziyneti olan iffet, -en dar manasıyla- namusun korunması, cinsel arzu ve isteklerin dizginlenmesi, Yüce Rabbimizin "Yaklaşmayın!" (İsra, 17/32.) diye uyardığı zinanın her türlüünden uzak durulmasıdır. İffet, Hz. Yusuf misali uğrunda zindanda kalmayı tercih ettirecek olmazsa olmaz bir erdemdir. Kişiyi kulluktan uzaklaştırmak amacıyla şeytanın en etkili ve en gayretli olduğu alanlardan birisidir iffet. Zira iffet, müminin şeytana karşı koruma kalkanı mesabesindedir. İffetini kaybeden kişi koruma kalkanını delmiş ve artık şeytanın çekim alanına girmiştir. İşte böyle bir kişi, gezegen yörüngesindeki uydular gibi sürekli şeytanın etrafında deveren eder; kulluktan uzaklaşır ve her türlü haramı çok daha kolay işler hâle gelir.

**Müslüman özü sözü
bir olan kimsedir,
kalbi başka dili
başka değildir.**

**Allah'ın kendisini her
an görüp gözettiğini
bilen; sağında ve
solunda bekleyip her
söylenileni eksiksiz
yazan iki meleğin
bulduğu şuurunda
olan bir Müslüman
nasıl yalan söyler ki
zaten.**

5. Gözlerinizi harama bakmaktan alıkoyun

Bir önceki maddede iffetin önemi kısaca izah edildi. İffeti muhafaza etmenin ilk öncülü de hiç şüphesiz gözleri harama bakmaktan alıkoymaktır. Zira bakan görür, gören ister, isteyen yapar... Gözünü harama bakmaktan alıkoyduğu müddetçe nefsinin dümeni kişinin kendi elindedir; ancak bakıştan sonra dümeni şeytan devralır. İşte bundan dolayı olsa gerek ki Yüce Rabbimiz önce erkekleri, hemen akabinde de kadınları ayrı ayrı uyarmış ve "Mümin erkeklerle/kadınlara söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar." (Nur, 24/30-31.) buyurmuştur.

6. Ellerinizi harama uzatmayın

Haram ateştir; harama el uzatmak ateşe el uzatmaktır. Harama el uzatmak belli bir konuyla da sınırlı değildir. Bir kimsenin rızası olmadan malını alan, gasbeden veya hırsızlık yapan da harama el uzatmıştır; rüşvet yiyen veya kamu malını zimmetine geçiren de harama el uzatmıştır; herhangi bir insana veya hayvana şiddet uygulayan ya da içinde yaşadığımız şu dünyaya zarar veren de harama el uzatmıştır. Dolayısıyla dinin yasakladığı her türlü fiili işleyen harama el uzatmıştır.

Netice itibarıyla, kişiyi cennete götürecektir olan salt ibadetler değildir. İbadetlerin yanı sıra yukarıdaki hadis-i şerifte ifade edilen ahlaki erdemlerle de kuşanan müminler, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) müjdesiyle -inşallah- cenneti garantiye olacaklardır. ■

ÖZLÜK DOSYASINDAKİ BELGELER IŞIĞINDA ÖMER NASUHI BİLMEN-2

Dr. Mehmet BULUT

DİB Emekli Başkanlık Müşaviri

Yazının başlığından da anlaşılacağı gibi burada Ömer Nasuhi Bilmen, Diyanet İşleri Başkanlığı personel arşivinde muhafaza edilen kendi özlük dosyasındaki belgeler çerçevesinde tanıtılmaya çalışılacaktır. Hâliyle bu yazı sistematik ve eksiksiz bir biyografi çalışması olmayacaktır. Hâl böyle olunca, burada verilen her bir bilginin başına “Ömer Nasuhi Bilmen’in özlük dosyasındaki belgelere göre” ifadesinin eklenmesi yani bu keyfiyetin göz önünde tutulması yerinde olacaktır.

Ömer Nasuhi Hocamızın özlük dosyasında yer alan sicil karnesi ve hizmet cetvellerinin ilki 10 Eylül 1932 tarihini taşımaktadır. Diyanet İşleri Başkanı olduğu 1961 yılına gelindiğinde hizmet cetvelinin bu kez daktilo ile yeniden tanzim edilerek güncelendiğini görüyoruz. Her iki cetveldeki bilgileri birlikte değerlendirerek Hocamızın

doğumunu, tahsilini ve hizmet safahatını derlemeye çalıştım. Bu yazıda, 1926 yılı öncesine ait olan rumi tarihlerin miladi karşılıkları tarafımda eklenmiştir. Belgelerde, gerek Osmanlı müesseseleri gerekse Diyanet İşleri Reisliğindeki hizmet safahatıyla ilgili kayıtlarda Hocamızın aldığı maaşlar da kaydedilmiştir ancak makalenin hacmini taşırmamak için bu rakamlara burada yer veremedim.

Doğumu ve tahsili

Ömer Nasuhi Bilmen, 1299/1883'te Erzurum'da doğmuş. Babasının adı Hacı Ahmet Hamdi Efendi, anasının adı ise Muhibe. Dosyasındaki bir belgede Ömer Nasuhi Efendi'nin tahsili konusunda düşülen notu buraya aynen alıyorum: "Mebadi-i ulumu memleketinde tahsil ile İstanbul'a giderek Fatih dersiamlarından Tokatlı Şakir Efendi'nin derslerine devam ile ulumu Arabi ve Farisiyi ba'del ikmal 1327/1911 tarihinde icazetname ve Ders Vekâletince icra kılınan imtihana girerek 25 Haziran 1328/8 Temmuz 1912 tarihinde şahadetname ve dâhil olduğu Medresetü'l-Kuzat'tan 3 Temmuz 1329/16 Temmuz 1913 tarihinde aliyyülâlâ derecede mezuniyet ruûsuna nail olduğu; Türkçe, Arapça ve Farisice tekellüm ve kitabet ettiği tercümeihâl varakasında münderiçtir." Dosyasında Medresetü'l-Kuzat'tan (şeri hukuk medresesi) birincilikle mezun olduğuna ilişkin bir belge de yer almaktadır. Tah-

sil vesikasının cinsi icazetname, tarihi 1327/1911'dir. Başka bir kayıta ise tahsil vesikasının cinsi mezuniyet ruûsu, tarihi de 1329/1913 olarak verilmiştir.

Hizmet safahatı/ bulunduğu memuriyetler Osmanlı dönemi

Bilmen, tabii olarak, resmî memuriyetine Osmanlı döneminde başlamış. Onun ilk görevi Darülhilafe Medresesi Kısım-ı Âli Fıkıh Müderrisliği (Beyazıt Dersiamlığı). Bu göreve 13 Eylül 1328/26 Temmuz 1329/23 Temmuz 1913'te bu görevden ayrılmış. Bu vazifesi sırasında uhdesindeki dersiamlığı ibka edilmiş. Hocanın sonraki görevi Fetvahane-i Âli müsevvit mülazımlığıdır. Bu vazifeye 11 Temmuz 1329/24 Temmuz 1913'te getirilmiş. Bu süreçte yine dersiamlık ve müderrislik uhdesinde kalmış. 25 Eylül 1330/1914'te başmüsevvit mülazımlığına terfi etmiş.

Hocamız, 3 Ağustos 1331/19 Ağustos 1915'te Fetvahane-i Âli Hey'et-i Te'lifiye azalığına getirilmiş. Bu görevi 4 Mayıs 1332/1916'ya kadar sürmüştü. Hizmet çizelgesinde bu arada bir de "Bahrisiyah Dershanesi Farisi muallimliği" gözükmekte. 1916-1917 arasında Hoca bir daha Darülhilafe Medresesi Kısım-ı Âli fıkıh müderrisi olarak vazife görmüş. Sonra, 2 Nisan 1333/1917'de Mahkeme-i Temyiz Şer'iyye Dairesi Terrekeye Mahsus İlâmat telhis mümeyyizliğine getirilmiş ve 3 Nisan 1336/1920 tari-

hine kadar bu görevde kalmış. Hoca, Fetvahane-i Âli Hey'et-i Te'lifiye azalığına 1 Mayıs 1336/1920'de bir kez daha getirilmiş, bu görevi de 25 Temmuz 1338/1922'ye kadar sürmüştü. 26 Temmuz 1338/1922-1 Teşrinisani 1338/Kasım 1922 arasında kısa bir süre Meclis-i Tetkikat-ı Şer'iyye azalığında bulunmuş. Bu son görevinden ayrılışına ilişkin şu not düşülmüş: "Hükümet-i Millîye'nin İstanbul'da teessüsü üzerine devairin lağvı dolayısıyla gayrifaal memurin meyanında açığa çıkarılmıştır." Buna göre Hocamız Kasım

Bilmen, tabii olarak, resmî memuriyetine Osmanlı döneminde başlamış. Onun ilk görevi Darülhilafe Medresesi Kısım-ı Âli Fıkıh Müderrisliği (Beyazıt Dersiamlığı). Bu göreve 13 Eylül 1328/26 Eylül 1912'de başlamış, 10 Temmuz 1329/23 Temmuz 1913'te bu görevden ayrılmış.

Hocamız, mizaç olarak bütün ömrü boyunca siyasi tartışmaların dışında kalmaya, ayrıca basına mesafeli durmaya, mecbur kalmadıkça gazetelere açıklamada bulunmamaya büyük özen göstermiştir. Siyasi bazı ithamlara karşı ise “Ben mücerret bir ilim adamıyım ve aynı zamanda memurum. Bu cihetten siyasetten beri, sırf vazife-i ilmiyemle müsteğil bulunmaktayım.” diyordu.

1922’den itibaren sekiz ay kadar açıkta kalmış.

1 Haziran 1339/1923’te (bu tarih itibarıyla medreseler henüz kapatılmamıştı) Sahn Medresesi kelim müderrisliğine getirilmiş, 1 Mart 1340/1924’e kadar bu görevde kalmış. 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla mezkûr medresenin lağvıyla onun kelim müderrisliği de son bulmuş. Bu arada, bütün zamanlarda onun dersiamlık kadrosu ve maaşının kanuni olarak devam ettiğini, üzerinde memuriyet bulunmadığı yıllarda bu maaşla idare etmeye çalıştığını belirtelim.

Reislik dönemi, müftü müsevvitliği

Ömer Nasuhi Efendi’nin Reislik yıllarındaki ilk görevi, İstanbul Fetvahanesi müsevvitliğidir. Onun en uzun süreli iki görevinden biri işbu İstanbul müftü müsevvitliği, diğeri de İstanbul müftülüğü olmuş, her ikisi yaklaşık 17 yıl sürmüştür. Müftü müsevvitliğine, Osmanlı döneminde Meclis-i Tetkikat-ı Şer’iyye azalığında bulunmuş olması hasebiyle tayin edilmiş. 14 Şubat 1926’da başlayan bu görevi, İstanbul Müftülüğüne getirildiği 16 Haziran 1943’e kadar sürmüştür. İstanbul müftü müsevvitliği sürecinde de dersiamlık kadro ve maaşı devam etmiş. 1930’lu yıllardaki bazı resmî yazılarda Bilmen için “İstanbul müftülük kadrosuna dâhil dersiam Ömer Nasuhi Bilmen” unvanı kullanılmış. Ayrıca bu kadroda da zamanla terfi etmiş. Dersiamlık terfileri “kadim teamül veçhile” yapılmış; yani üst maaşlı kadro boşaldıkça alt maaşlılar için teselsül sürdürülmüş, medreselerin kapatılmasından sonra bu kadrolara artık yeni atama yapılmadığından boşta kalan en düşük aylıklı kadro tasarruf edilmiş. Hoca, bu dersiamlık maaşlarına ilişkin bir idari dava açmış; aynı zamanda hukuk adamlığının da sağladığı avantajla bu davayı kazanmış. Dosyasında davanın ayrıntısı da var ancak burada atıf yapmakla yetindim. Bu görevi sırasında, Hak Dini Kur’an Dili tefsiri için hazırladığı fihrist dolayısıyla Reis Rifat Börekçi’den 20 Ağustos 1938 tarihli bir

takdirname almış. Yazıda şöyle denmiş: “Daire namına basılmış olan 8 ciltten mürekkep Türkçe Tefsir-i Şerifin beher cildi için fevkalade bir gayretle yapmış olduğunuz hususi fihrist Riyasetimizce şayanı takdir görülmüştür.” Yine bu görevi sırasında İstanbul Müftüsü M. Fehmi Ülgener’in üç ay izne sevk edilmesi dolayısıyla 23 Şubat 1943 tarihinden itibaren İstanbul müftülüğüne vekâlet etmiş.

İstanbul müftülüğü

Bilmen, İstanbul müftülüğüne, dönemdeki prosedür gereği yapılan imtihan sonucunda getirilmiş. Şöyle ki M. Fehmi Ülgener’in vefatıyla münhal hâle gelen İstanbul müftülüğü seçimi Eminönü, Fatih ve Eyüp ilçeleri dâhilindeki dersiam, vaiz ve imam hatiplerle belediye meclisi azalarının iştirakiyle yapılmış. Seçim sonucu, müftülüğe talip olanlardan başmüsevvit Ömer Nasuhi Bilmen 76, Yozgat Müftüsü M. Hulusi Akyol 23 ve Beyoğlu Müftüsü Ali Osman Tatlısu 16 oy almış. En çok oy alan bu üç aday Başkanlığa bildirilmiş, Başkanlık da bunlar arasından en çok oy alan Bilmen’i müftülüğe tayin etmiş. Müftülüğe atanmasına ilişkin “olur” yazısının altında Diyanet İşleri Reisi M. Şerefettin Yaltkaya’nın imzası vardır. 16 Haziran’da tayini yapılan Bilmen bu göreve 22 Haziran 1943’te başlamış. Görevine başlaması dolayısıyla memnuniyetini dile getirmek üzere Diyanet İşleri Başkanlığına gönderdiği yazıya, “İstanbul

müftülüğüne tayin buyurulduğuma dair şeref sâdir olan emri Riyasetpenahileri” diye başlayan Bilmen yazısını, “Yüksek Riyaset makamının mazhar olduğum teveccühat-ı âliyelerine teşekkürlerimi takdim ve hürmetlerimi arz eylerim.” diye bitirmiş.

İstanbul müftülüğünün 14 Eylül 1943 tarihli yazısı üzerine Başkanlıktan gönderilen 22 Eylül 1943 tarihli yazı ile İstanbul’da bastırılacak dinî yayınlar için Başkanlık adına imza koymaya yetkili kılınmış. Hoca’nın 1950’ye kadar müftülükteki terfileri maaşının artması şeklinde tahakkuk etmiş. Daha sonra Mart 1951’de 4. dereceye, Mart 1954’te de 3. dereceye terfi etmiş, buna göre 60 olan ilk müftülük maaşı 17 yıl sonra 100 lira olmuş.

Onun imzasıyla, müftülükten başkanlığa gönderilen Haziran 1951 tarihli uzunca bir yazı Başkanlıkta rahatsızlığa sebep olmuş ve Başkanlık, Bilmen’den konuya ilişkin tazvih istemiş. Yazıyı bizzat müftünün mü yoksa müftülükteki bir personelin mi yazdığı anlaşılıyor ancak müftü Bilmen, sorumluluğu kendisi üstlenerek bu yazıdan dolayı özür dilemiş. Bütün memuriyeti boyunca pek az izin kullanmış. Nitekim İstanbul müftüsü iken Diyanet İşleri Başkanlığına yazdığı 30 Mayıs 1953 tarihli yazıda şu ifadeler yer vermiş: “Kırk seneden beri ziyaret edemediğim Erzurum’a gitmek ve hac farızasını ifa eylemek arzusundaım. Memuriyet

müddetince mezuniyet almadığım cihetle üç ay mezuniyet itasını yüksek tasviplerine arz eylerim.” Bilmen’in müftülük görevi, Diyanet İşleri Başkanlığına asaleten tayin edildiği 1 Temmuz 1960’a kadar sürmüştür.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve emekliliği

Eyüp Sabri Hayırlıoğlu’nun emekliye sevkıyla Bilmen 1 Haziran 1960’da Başkanlığa vekâleten tayin edilmiş, bu göreve 15 Haziran 1960’da başlamış. Başkanlığa asaleten tayinine ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 2 Haziran 1960 tarihini taşımakta; ancak her nasılsa hoca görevine 30 Haziran’da başlamış. Buna göre o, bir ay süreyle de Başkanlığı vekâleten idare etmiş. Hocamız 5 Nisan 1961’de, yani görevde daha bir yılını doldurmadan emekliye ayrılmış. 1 Mayıs 1961 tarihinden itibaren Emekli Sandığına kendisine 1498 lira emekli aylığı bağlanmış. “Fatih Sinağa Mah. Hattat Gazete Sok. No: 30” adresini emeklilikte geçireceği ikametgâh olarak beyan etmiş. Tayin ve emekliliğe sevk evrakı bir kenara bırakılırsa Bilmen’in özlük dosyasında başkanlığına ilişkin başka belge bulunmamaktadır. Öte yandan 12 Ekim 1971’de vefatı üzerine İstanbul müftülüğünden Başkanlığa gönderilen vefat bilgisi de dosyasına konmuş.

Önceki yazımda, Hocamızın dosyasında İstanbul Müftüsü iken kendisi hakkında basında çıkan aleyhte haber kupürlerinin, birtakım şikâyet ve ihbar yazılarının

ve Hoca’nın zorunlu olarak bazen bunlara verdiği cevap ve tekziplerin, ayrıca bunlarla ilgili bilgi talep edilmesi hâlinde Başkanlığa gönderdiği tazvih yazılarının da yer aldığını söylemişim. Bu yazıda onlara dair de örnekler vermek isterdim. Keza İstanbul müftüsü olmadan önce yazdığı ve dönemin mevzuatı gereği 1954’te Başkanlığa gönderdiği matbu eserleriyle, listesini verdiği gayrimatbu eserlerini (8 adet matbu ve 9 adet matbu olmayan eser adı yazılmış) ve bu eserler için yapılan kısa açıklamaları da burada zikretmek niyetindeydim ancak yerimiz kalmadı. Şu kadarını belirteyim ki Hocamız, mizaç olarak bütün ömrü boyunca siyasi tartışmaların dışında kalmaya, ayrıca basına mesafeli durmaya, mecbur kalmadıkça gazetelere açıklamada bulunmamaya büyük özen göstermiştir. Siyasi bazı ithamlara karşı ise “Ben mücerret bir ilim adamıyım ve aynı zamanda memurum. Bu cihetten siyasetten beri, sırf vazife-i ilmiyemle müşteğil bulunmaktayım.” diyordu. Buna rağmen İstanbul müftülüğü sırasında, hemen her müftü gibi zaman zaman basının hedefi olmaktan da kurtulamamıştır.

Bereketli bir ömre gerçekten de çok önemli hizmetler sığdırmış olan Ömer Nasuhi Bilmen Hocamız, öte yandan yazdığı birbirinden kıymetli onlarca eserle ilim ve irfan hayatımıza silinmez katkılar sağlamıştır. Kendisine Yüce Mevla’dan gani rahmetler diliyorum. ■

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SORUNUNA İNSAN VE AHLAK ODAKLI BİR YORUM DENEMESİ

Doç. Dr. Murat AKIN

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

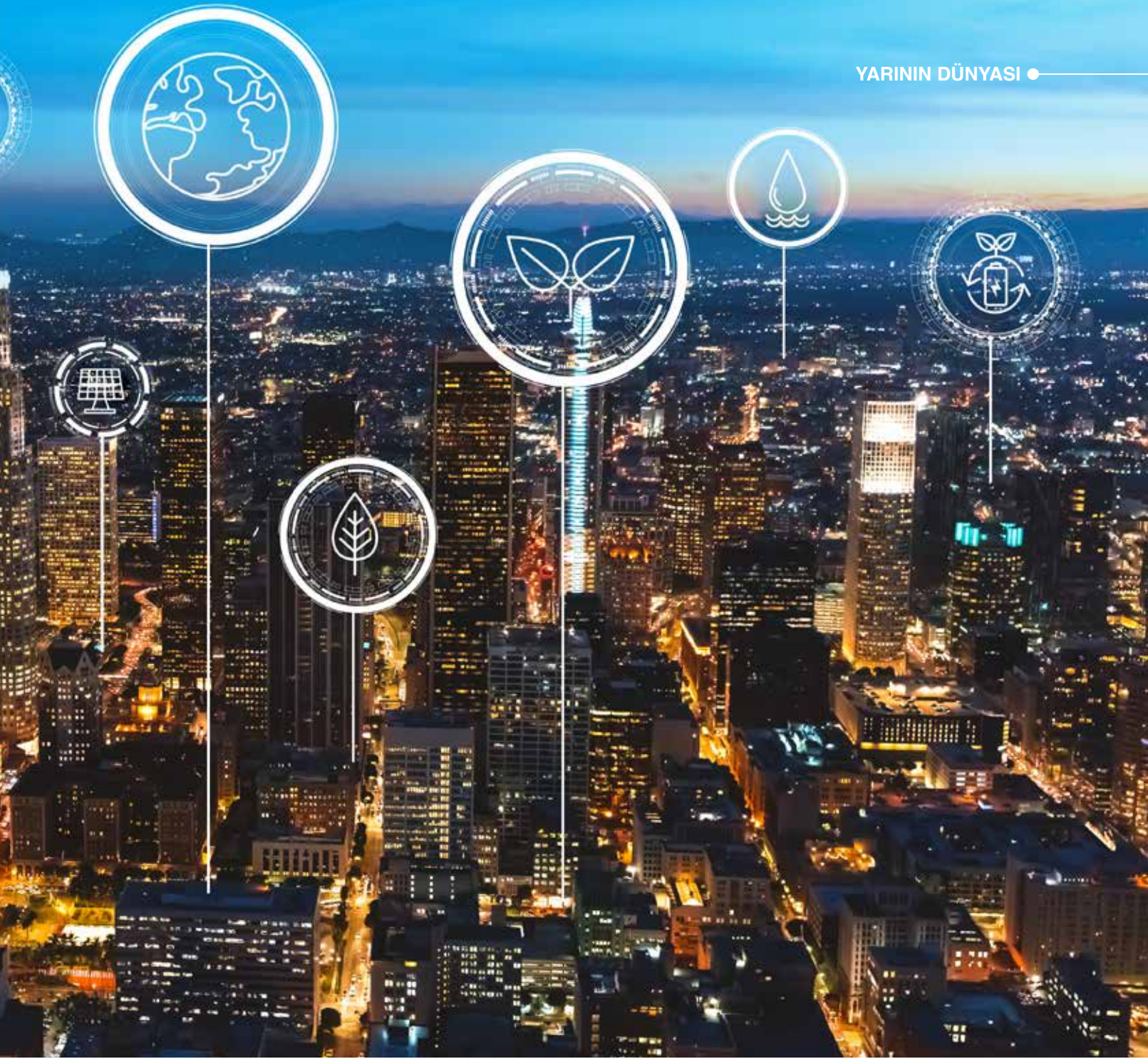
İklım değişikliği ve küresel ısınma konusu bugün iklim bilimcilerin (klimatolog) hemen hemen hepsinin üzerinde ittifak ettikleri bir sorundur. Küresel ısınma, insan kaynaklı faaliyetler nedeniyle atmosfere salınan sera ve benzeri gaz dağılımının bozulması ve bunun sonucunda ölçümler yapıldığında dünya üzerinde yıl genelinde kara, deniz ve havadaki ortalama sıcaklıkların arttığı tespitine dayanmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da birtakım iklim değişiklikleri, kavurucu sıcaklar, artan orman yangınları, yangınlara bağlı olarak azalan nem oranı, yağmurlardaki değişiklikler ve bu yağmurların ani sellere sebep olması küresel ısınmanın insan yaşamını ve yeryüzündeki doğal nizamı tehdit eden ciddi bir sorun olduğunu göstermektedir. Bu durum, sadece bir bölge halkını değil tüm insanlığı ilgilendirmektedir.

İnsanlığı ilgilendiren böyle- sine küresel bir sorun karşısında Müslümanların ilgisiz kalması düşünülemez. Zira kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'de, dünyanın ve içindekilerin (yaş ve kuru, çift ve tek olan her şeyin) yaratılışından yok olacakları güne kadarki sürece, insanın ham maddesi olan su ve topraktan ekolojik sistemi oluşturan zerreye va-

rıncaya kadar bazen ayrıntılı bazen de işaret türü bilgiler bulunmaktadır. Örneğin yeryüzü, tabiat ve göklerin yaratılışı, yağmur, rüzgâr ve hava olayları Allah'ın kendi varlığına, nimetine (lütfuna) ve azametine delil olarak gösterdiği ayetlerdendir. Tabiat, yeryüzüne ve gökyüzüne dair verilen mesajlar başka bir açıdan yorumlandığında

İslam dininin mesajlarının ve hükümlerinin evrensel olmasıyla da tutarlı ve anlamlıdır. Bu yorumun doğal bir sonucu olarak dinin bu derece hassas bir konuda insana nasıl bir sorumluluk yüklediği de merak konusu olmaktadır.

Tabiatta bu tür bozulmalara ve sebeplerine Kur'an'da bazı ayetlerde işaret edilmiş-

tir. O ayetlerden biri şöyledir: “İnsanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden karada ve denizde düzen bozuldu; böylece Allah -dönüş yapsınlar diye- işlediklerinin bir kısmını onlara tattırıyor.” (Rum, 30/41.) Bu ayetteki “karada ve denizde bozulmanın ortaya çıkmasıyla” ilgili kısım genelde “karada ve denizde kasırga çıkma endişesi, bazı

arazilerin tarıma elverişsiz hâle gelmesi, tatlı suların tuzlu su hâline dönüşmesi, kaynak sularının azalması, kıtlık, yangın, sel gibi felâketlerin ve ölümlerin çoğalması, her şeyin bereketinin kaçması” şeklinde açıklanmıştır. Aynı ayetteki “insanların kendi elleriyle yapıp ettikleri yüzünden” kısmı ise genellikle “işledikleri günahlar ve yap-

tıkları haksızlıklar sebebiyle” şeklinde yorumlanmıştır. (Kur’an Yolu, 4/322-325.) Buradan bakıldığında insanın tabiatı hoyrat bir tüketici tavrıyla yaklaşmasının dünyada yukarıdaki türden iklim ve tabiat dengesinin bozulmalarına sebep olduğu söylenebilir. İnsanın karşılaştığı durum bizzat kendisinin yaptıklarının bir neticesi olarak görülmektedir. Dolayısıyla iklim değişikliğinin asıl sorumlusu doğa değil insanın kendisidir. Çünkü yeryüzünü, imar etmesi ve orada adaletle muamele etmesi için insanlığın hizmetine veren Yüce Allah, insanlara iyilik yapmakta lakin insanlar, yeryüzünü imar değil istismar ederek imha etmeye devam etmektedir. Aslında insanoğlu kendisine emanet olarak verilen doğanın ve tabiatın sahibi olmaya kalkışmış ve bir yönüyle haddini aşmıştır. Allah’ın mülkünde olan yeryüzü, modernleşme, şehirleşme ve sanayileşmeyle birlikte sanki insana ait ve tamamen onun hâkimiyetindeymiş gibi algılanmaktadır. Oysa insanoğlu kendisinin halife kılındığını hatırlamalı ve yine kendisine emanet olarak verilen

tabiatı ve içindeki mükemmel dengeli koruma gayreti göstermelidir. İnsanoğlu sadece tüketme içgüdüleriyle hareket ederek bizzat kendisinin sebep olduğu yıkıma, kıtlığa, yıkıcı doğa olaylarına ve çevre felaketlerine maruz kalmaktadır. Açgözlülük, bilinçsizlik ve israf sonucunda yaşanmaya başlanan su sıkıntılarının mevcut sorunları başka bir seviyeye taşıyabileceği idrak edilmelidir.

İnsanın çevreyle ve tabiat ile olan ilişkisi, ona nasıl baktığıyla yakından ilgilidir. Sadece onu kullanan ve tüketen anlayışın yerine onunla bütünleşen ve kendisinin de ondan bir parça olduğunu düşünen anlayış daha kadim bir gelenek ve daha derinliklidir. Zira bu şekilde çevreye bakıldığında bakanla bakılan arasında derin ahlaki bir bağ kurulur. Yoksa tek taraflı bakış, aslında ondan kopuşu da beraberinde getirir. Bunun için de canlı cansız tüm varlıklar arasında yaratılıştan gelen bir bağın olduğu fark edilmelidir. Çünkü tamamının yaratıcısı Allah’tır.

İklim değişikliğinin sebepleri konuşulurken daha çok aşırı

nüfus artışı ve buna bağlı olarak gelişen sanayileşme olgusu üzerinde durulur. Ancak belirtilen bu maddi sebebin yanında bir de sanayileşme ile gerçekleşen dönüşüm ve değişimin insanlarda açtığı bazı manevi hastalıkların da etkili olduğu düşünülmelidir. Zira kapitalleşen ve giderek küreselleşen bu yaşam tarzı, tabiatı yaratıcının varlığına işaret eden bir ayet olmaktan ziyade tüketilmesi gereken bir depo olarak görmektedir. İktisadın genelgeçer tanımına bile baktığımızda bu anlayışın izlerini görebiliriz: İnsanın sınırsız ihtiyaçları ile sınırlı (doğal-çevresel) kaynaklar arasında bir arz-talep dengesinin sağlanması. “İnsanın sınırsız ihtiyaçları ve doğanın sınırlı kaynakları” varsayımları üzerine kurulu bu sorunlu ve bencil bakış, insan ile tabiat arasında telafisi zor ama tahribatı çok güçlü olan bir savrulmaya sebep olmaktadır. Çünkü tabiatı kendini yenileme fırsatı vermeden ondan kazanma duygusu aynı zamanda ondan kopuşun da sebebidir. Dolayısıyla günümüzde iklim değişikliği konuşulurken meselenin

kültür, teknoloji, sanayi, bilim ve ahlakla bağlarının olduğu da düşünülmelidir. İklim değişikliğinin sebeplerini sadece görünürdeki nüfus artışı ve sanayileşmeye bağlamak yerine bunun arka planında insanın tabiattan kopmasının ve onunla arasında olması gereken bağın yok olmasının etkisinin de düşünülmesi gerekmektedir. İklim değişikliği her ne kadar görünürde sanayideki kirlilikle izah ediliyorsa da aslında bunun kültür ve ahlaktaki kirlenmenin sonucu olduğu da düşünülmelidir. Bu yönüyle bakıldığında küresel ısınmanın, tüketim çılgınlığının son gaz devam ettiği kapitalist ve seküler anlayış tarafından üretildiğini söyleyebiliriz.

17-18 Ağustos 2015'te, yirmiden fazla Müslüman ülkeden çevre bilimciler ve politikacıların katılımlarıyla İstanbul'da bir seminer yapılmış ve neticesinde oy birliğiyle "Küresel İklim Değişimi İslam Beyannamesi" ortaya konulmuştur. Bu türden seminerlerle İslam dininin çevreye dair koyduğu ilkeler ışığında akliselimin ve bilimin de kabul ettiği bazı kurallar belirlenmeye ve insanlığın hizmetine sunulmaya devam edilmelidir. Bu türden küresel sorunların çözümü şüphesiz bireysel gayretlerden ziyade daha kapsamlı ve sürdürülebilir kararların alınması ve uygulanmasıyla mümkün olabilir. Okullarda ve camilerde çevreye karşı duyarlılığı artırma bağlamında bazı sosyal sorumluluk projeleri teşvik edilebilir. Bu

tür konulara daha çok ilgili olan genç kuşaktan istifade edilerek bu meselenin çözümüne onlar da ortak edilmeli ya da liderlik etmelerine fırsat tanınmalıdır.

Böylesine hassas bir sorunla mücadele ederken iklim değişikliği üzerinden insanlığı kendi çıkarları doğrultusunda bir yere kanalize etmek isteyen küresel güçlere ve organizasyonlara karşı da dikkatli olunmalıdır. Örneğin, küresel ısınmanın nedenleri dile getirilirken sığır yetiştiriciliği ve insan nüfusunun artışı öne sürülmekte ve buna çözüm olarak da bazı hastalıklar üretilerek/yayılarak insan ve hayvan neslinin azaltılmaya çalışıldığı öne sürülmektedir. Böyle bir senaryonun gerçek olması bir yana, varsayımı dahi ürperticidir. Zira ne küresel ısınma ne de başka bir bahane, canlı nüfusu azaltmaya yönelik kabul edilebilir bir sebep olamaz.

Yine bazı ülkeler iklim değişikliği sorununu bilinçli bir şekilde gündeme getirerek politik güç elde etmeye çalışırken (sorunu araçsallaştırırken) bazı yapılanmalar da bu meseleyi müntesiplerinin bağlılıklarını korumada bir araç olarak kullanmaktadır. Bazen de bu durum, siyasi tartışmaların malzemesi yapılabilmektedir. Bunun sonucu olarak da abartılı bazı haberler ve felaket senaryoları insanların doğru şekilde bilgi edinmelerini engellemektedir. Bu konuda da kamuoyunu doğru bilgilendirme hususunda ilgili ve yetkili kurumlara önemli sorumlu-

luklar düşmektedir. Nitekim ülkemizde de bu konuda önemli yapısal ve kurumsal adımlar atılmış, sorunun ehemmiyetine binaen Çevre ve Şehircilik Bakanlığının adı değiştirilmiş ve yeni adı Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olmuştur.

Özetle, iklim değişikliği hızla yaşanmaya devam etmektedir. Birçok problemde olduğu gibi burada da çözümün ve umudun doğaya ve tabiata karşı son derece duyarlı olan İslam dininin öğretilerinde olduğu bilinmeli ve bunlar araştırılarak insanlığın hizmetine sunulmalıdır. ■

Yeryüzünü, imar etmesi ve orada adaletle muamele etmesi için insanlığın hizmetine veren Yüce Allah, insanlara iyilik yapmakta lakin insanlar, yeryüzünü imar değil istismar ederek imha etmeye devam etmektedir.

MERHAMET ABİDESİ BİR ÂLİM DÜZCELİ HAFIZ HASAN ŞEN

Bünyamin ALBAYRAK
Ahmet ÜNAL

Son derece nazik, gayretli, çalışkan, vakur ve yardımsever bir öncü âlim. Talebelerini asla incitmeyen, onlara şefkat ve merhametle muamele eden, İslam'ın yüce hakikatlerini onların gönlüne nakşeden örnek ve önder, Kur'an âşığı bir din görevlisi. Hasan Şen Hoca, namıdiğer Düzceli Hafız Hasan Efendi.

Hasan Şen, 1894 yılında Çankırı'nın Kurşunlu ilçesinde dünyaya gözlerini açar. Babası Hafız Mustafa Efendi, annesi ise Fatma Hanım'dır. Hasan Şen, çok küçük yaşta abisi Ahmet ve kardeşi Hatice ile birlikte önce öksüz sonra da yetim kalır. Amcası Mustafa Efendi, üç yeğeni yanına alarak evine getirir ve eşi Çerkez Hanım'a şöyle der: "Hanım! Rabbimiz bize evlat lütfetmedi. Ama kabul edersen üç evlat bahşetti. Ben onların babası olsam sen de anneleri olur musun?" Çerkez Hanım'ın mutluluğuna diyecek yoktur. Rabbinin emaneti olarak gördüğü bu üç çocuğu bağrına basar, onlara anne hasretini bir an olsun yaşatmaz ve her birinin yetişmesi için elinden gelen tüm gayreti gösterir.

Hasan Şen, abisi ile birlikte amcası ve yengesinin desteğiyle hafızlığını ikmal eder. Böylelikle hayatı boyunca hatta vefat ettikten sonra anılacağı hafız sıfatını alır. Artık o Hafız Hasan'dır. Hafız Hasan, amcasının ve yengesinin yönlendirmesiyle aynı köyde bulunan Ayşe Hanım'la evlenir. Sonra da Avlayan köyüne imam hatip olur. Bir yandan cami hizmetlerini yürütürken diğer yandan da Kur'an-ı Kerim ve İslami ilim-

ler öğrenmek isteyenleri okutur. Hafız Hasan, Osmanlı'nın yedi düvele karşı Anadolu'muzu korumak için mücadele ettiği günlerde, "Bu zamanda bize düşen, ordumuzun bir neferi olmaktır. Anadolu'ya düşmanı yaklaştırmamaktır." diyerek askere gider. Vatan nöbeti sekiz yıl sürer. Önce Yemen'de yıllarca düşmana karşı mücadele verir, sonra da askerliğinin geri kalanını Diyarbakır Silvan'da tamamlar. Hafız Hasan, asker dönüşü abisinin isteğiyle bir manifaturacıda işe başlar. Ancak onun gönlü ticarete değil ilim yolunda ilerlemektedir. Günün birinde Hendekli Reisülkurra Abdurrahman Gürses Hoca'nın babası Hafız Sait Efendi ile tanışır. Kendisine, kıraat ilmi öğrenmek istediğini söyler. Bunun üzerine Sait Efendi, "Evladım! Afyon'a git. Orada Kesikbacak İsmail Efendi adıyla meşhur bir kıraat âlimi var. Benim de selamımı söyle. İnşallah aradığın bu ilmi orada elde edeceksin." der. Abisinden ve kendisine analık babalık yapan yengesinden ve amcasından helallik alarak Afyon'a gider. Yaşça kendisinden küçük olan Kesikbacak İsmail Efendi'den kıraat dersleri ve talebe yetiştirmedeki usul ve esasları öğrenir. Ayrıca Hocamız, Afyon'da imam hatip olarak görev yapar. İlim yolculuğu böyle devam ederken Kesikbacak İsmail Efendi'nin tayini İstanbul'a çıkar. Hafız Hasan için durmak yoktur. O da hocasının peşinden İstanbul'a gider. Kıraat-i aş-

re ve takrib derslerini bitirir; 1943'te Mısır ve İstanbul tarihleri üzerine icazetname alır.

1945 yılına gelindiğinde Hafız Hasan'ın hayatında yepyeni bir sayfa açılır; Düzce Merkez Camii'nde imam hatip olarak göreve başlar. O, âdeti olduğu üzere bir yandan imam hatiplik görevini icra eder, diğer yandan da Düzce Merkez Kur'an Kursu'nda fahri olarak öğreticilik yapar. Bu kutlu görevi hastalığa düşer kalacağı 1978 yılına kadar aşkla ve şevkle sürdürür. Düzce'de otuz üç yıl devam eden Kur'an kursu öğreticiliği sırasında dört binden fazla öğrenciye hafızlık yaptırır, beş yüze varan talebesine ise tashih-i huruf eğitimi verir.

Hafız Hasan Efendi, talebelerine örnek olmuş öncü bir âlimdir. Talebelerinin toplum içinde örnek birer insan olmaları için gayret göstermiştir. Bunun için de sık sık talebelerine şöyle nasihat etmiştir: “Evladlarım! Siz hafızsınız! Siz bu toplumun manevi mimarlarıdır. Yaşınızın küçük olmasına bakmayın. Herkes sizi izlemekte ve sizi örnek almaktadır. Bu örnekliğinizi, yarın din görevlisi olduğunuzda daha da fazla olacaktır. Sizi tanıyanlar sizin gibi olmak isteyeceklerdir. Bu sebeptendir ki toplum içinde en düzenli siz olmalısınız. En güzel ve en temiz siz giyinmelisiniz. En düzgün siz konuşmalısınız. En adaletli ve hakkaniyetli, en doğru sözlü siz olmalısınız. Görevine en sadık siz olmalısınız. Siz örneksiniz, rehbersiniz, öndersiniz! Bem-beyaz bir sarığın üzerinde kara bir leke nasıl dikkat çekerse toplum içinde sizlerin ayıpları da o kadar dikkat çeker. Sakın ha günaha dalmayın, edebinizden asla taviz vermeyin!”

Yardımsaver kişiliğiyle de tanınan Hafız Hasan Efendi, İstiklâl Harbi madalyası sahibidir. O, gazilik maaşını Kur'an kursunda okuyan öğrencilere harcamış, onların ihtiyaçlarını temin etmiştir. Sadece Düzce'de değil farklı şehirlerde de sıkıntı içinde olanlara yardım etmeyi kendine şiar edinmiştir. Hafız Hasan Efendi, camide namazını kıldıktan sonra mutlaka esnafın ziyaretine gider, onlarla sohbet ederdi. O günlerden birinde yine sevdiği bir esnafın yanına varır. Cebinden üç ayda bir aldığı emekli maaşını çıkarır ve “Evladım Mehmet! Bu para üç aylık emekli maaşım. Sen şimdi bunları say. Üç eşit parçaya böl. Her birisini bir zarfa koy. Bunlardan birisi bana, ikincisi Kur'an kursun-

daki talebelerime aittir. Üçüncüsünü ise sana vereceğim isim ve adresi yaz ve postaya ver.” der. Dükkân sahibi, istenilen şekilde paraları ayırır, zarflara koyar. Son zarfa adresi yazar. Ancak adresin gönderileceği yer dikkatini çeker. Zira mektup Diyarbakır Silvan'a gönderilecektir. Merakını gidermek üzere, “Hocam! Düzce nere Diyarbakır nere. Bu parayı neden gönderirsiniz?” diye sorunca Hocamız o zamana kadar kimseyle paylaşmadığı bu iyiliği şöyle anlatır: “Evladım! Ben askerliğimi Silvan'da yaptım. Edebine, ahlakına düşkün bir ağayla tanıştım. Hem bana hem aileme askerliğim bitene kadar çok büyük destek oldu. Gurbette idim ancak onların sayesinde hiç gurbet hayatı yaşamadım desem yeridir. Askerden döndükten sonra bu ağanın fakirleşip yoksul olduğunu duydum. Şimdi sıra bende oğul! O günden bugüne kadar maaşımın üçte birini gönderirim ve inşallah o kardeşlerimiz hâlini düzeltinceye kadar da göndereceğim.”

Hafız Hasan Şen, Düzce'de ihlas ve samimiyetle bir Kur'an ağacı dikti. Bu ağaçta yetişmek isteyen binlerce Kur'an sevdalısı da oraya koştu. O, her bir talebesini çocuğu olarak görürdü. Talebelerine tebessümle bakar, her biriyle arasında mutlaka bir sevgi köprüsü kurardı. Ona gelenler ondan asla ayrılmak istemezdi. Hafızlığını bitiren her talebesinin yanına ayrı ayrı varmış, kendilerine Kur'an-ı Kerim hediye etmiş ve onlara şöyle nasihatte bulunmuştur: “Evladım! Ezberleyip zihnine yazdığın yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'i hayatına nakşet. Bu mukaddes kitaba sonuna kadar güven. Kur'an'a sahip çık ki o da sana sahip çıksın. Eğer böyle yapmazsan Cenab-ı Hak zaten Kur'an'ı koruyacaktır ancak hüsrana uğrayan sen olursun.”

Hafız Hasan Şen, namıdiğer Düzceli Hafız Hasan Efendi 1982 yılının Kurban Bayramı sabahında vefat etti. Düzce Merkez Büyük Camii'nde binlerce hafızının, uzaktan yakından gelen on binlerce Kur'an sevdalısının kıldığı cenaze namazının ardından hüsnü şehadetleriyle şehir mezarlığına defnedildi. Bu vesileyle başta Hocamız olmak üzere Kur'an hadimlerinden, hafızlarından ve ilim yolcularından Hakk'a yürüyenlere Yüce Rabbimizden rahmet diliyoruz. Hayatta olanların, sağlık ve afiyetle hizmetlerini sürdürmelerini niyaz ediyoruz. ■

KURBİYET SIRRI NAMAZ

Dr. Lamia LEVENT ABUL
DİB Süreli Yayınlar ve
Kütüphaneler Daire Başkanı

İnsanı beşer olmaktan çıkarıp eşref-i mahlûkat vasfına erdiren; âlemlerin Rabbini bilmek, tanımak ve O'na kul olmaktır. İnsanı kulluğun en yüksek makamına çıkararak ise ihsan şuuru içinde Rabbine ibadet etmektir. Yani ibadetini sanki O'nu görüyormuş gibi eda etmektir. Kuluna şahdamarından daha yakın olan Hak Teâlâ (c.c.), bu yakınlığı kullarının da yaşaması ve hissetmesi için kendisine ibadet etmesini ister. Yakınlık sırrına erebilmek için de namazı ve secdeyi emreder. (Alak, 96/19.) Efendimize (s.a.s.) miraçta bahşedilen ve “kab-ı kavseyin” olarak ifade edilen bu kurbiyet sırrı tüm müminlere de namazla ikram edilmiştir. Süleyman Çelebi Mevlid’inde bu hakikati şöyle dile getirir:

*Sen ki mirac eyleyip ettin niyaz
Ümmetin miracını kıldım namaz
Her kaçan kim bu namazı kılarlar
Cümle gök ehli sevabın bulalar
Çünkü her türlü ibadet bundadır
Hakk’a kurbiyetle vuslat bundadır*

Yakınlık sırrına erdiren namaz, huşu ve hudû içinde kılınan namazdır. Yüce Rabbimiz Kur’an-ı Hakîm’inde kurtuluşa erenlerin, namazlarını huşuyla yani derin bir saygı içerisinde eda eden müminler olduğunu haber verir. (Müminun, 23/1-2.) Huşu, kalbin fiilidir ve O’nun huzurunda sükûnet ve vakar içinde boyun eğmektir. Kulun hem bedeniyle hem tüm kalbiyle Hakk’a yönelmesiyle gerçekleşir. Bahaeddin Nakşibendi hazretleri kulun namazda huşuya ermesinin dört şeye dikkat etmekle mümkün olacağını söyler: Bunlar; helal lokma, abdest alırken gafletten uzak durmak, ilk tekbiri alırken kendini huzurda bilmek, namazın dışında da Hakk’ı asla unutmamaktır. Yani namazın dışında da salat-ı daime hâlinde olmak, sanki namazdaymış gibi kendini Hakk’ın huzurunda hissetmek ve o manevi şevk hâlinde yaşamaktır.

Fahr-i kâinat Efendimiz, dünyevi meşgalelerle daraldığında namazla huzur bulurdu. Çünkü daralan ruhların teselli makamıdır namaz. Hz. Peygamber (s.a.s.) böyle durumlarda müezzini Bilal’e (r.a.) “Kalk namaza (çağır da) bizi namazla rahatlat.” (Ebu Davud, Edeb 78.) buyururdu. Efendimiz sıkıntılı bir durumla karşılaştı-

ğında inşirah bulmak için namaz kılardı. (Ebu Davud, Tatabvü', 22.) Çünkü Rabbimiz namazla kendisinden yardım dilememizi emrediyor. (Bakara, 2/153.) Âlemlerin Rabbinden aman dilemek için önce tertemiz bir beden ve selim bir kalple huzuruna varmak gerekir. Namazla Hak Teâlâ'nın (c.c.) huzuruna varan kul "Yalnız senden yardım isteriz." niyazıyla ahvalini arz eder ve her türlü müşkülü için yardım ister. Peygamber Efendimizin mülk âleminden melekût âlemine kapı aralayan namazı gözünün nuru olarak tavsiye etmesi bundandır. (Nesai, İşretü'n-Nisâ 1.) Namaz, nuruyla kulu Hakk'ın yakınlığına eriş-tirdiği gibi gönülleri de huzur ve itminana erdirir.

Bursevî'ye göre namazın hakikati teveccüh, istiğrak, kurb ve huzurdan ibarettir. Bu hakikatlere vasıl olmak namazın zahir ve bâtın şartlarına riayet edilerek ikame edilmesine bağlıdır. Nasıl ki namazın zahirinde tadil ve tesviye gerekli ise bâtında da huzur ve teveccüh gereklidir. Huzur, namazın bütün aşamalarında Hakk'ı müşahede ediyor gibi namaz kılmaktır. Yani insanın kimin için namaz kıldığından ve namazla kime yöneldiğinden gafil olmamasıdır. (Muammer Cengiz, İsmail Hakkı Bursevî'de İbadetler Metafiziği, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, c. 16, S. 3, s. 143.) Kulu Rabbine yaklaştıran ve ihsan şuurunu içinde namazı ikame etmesini sağlayan zahir ve bâtın şartlarını Hücviri şöyle sıralar: "Birincisi: Zahirde necasetten, bâtında şehvet ve süfli arzulardan arınmak

ve temizlenmektir. İkincisi: Zahirde elbiseyi necasetten temizlemek, bâtında bu elbiseyi helal yoldan temin etmektir. Üçüncüsü: Zahirde ruhu afetlerden ve habis şeylerden, bâtında fesat ve günahattan temizlenmektir. Dördüncüsü: Kibleye karşı yönelmektir. Zahir kıblesi Kâbe, bâtın kıblesi arş, sırrın (ve ruhun) kıblesi müşahededir. Beşincisi: Şeriatın zahirinde namazın vaktinin girmesi ve hakikatin derecesinde bu vaktin devam etmesi şartı ile kudret hâlinde zahirin kıyamı, kurbet (ve uluhiyete yakınlık) gülistanında bâtının kıyamı (elif gibi dosdoğru olması) dır. Altıncısı: (İlahi) dergâha yönelmede niyetin halis olmasıdır. Yedincisi: Heybet makamında tekbir, vuslat mahallinde kıyam, tertil ve azamet ile tilavet, huşu ile rükû, tezellül ile sücud, içtima ile teşehhüd, sıfatın fani olması ile selamdır." (Hücviri, Keşfü'l-Mahcûb, çev. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay. İstanbul 2010, s. 362.)

Hakk'a kurbiyete vasıl eden namaz huşu ve hudû ile kılındığında manevi bir zevk hâsıl olur. Huşuyla Hakk'a yönelen kulun kıldığı namazın her rüknünün işaret ettiği manalar vardır. Bu manaları Hz. Mevlana tafsilatlı olarak açıklar. Kul iftitah tekbiri ile "Allahü Ekber" diyerek kurbanı kesen gibi nefsinin kurban ederken de bu sözü söyler. Can, bu semiz bedeninin heva ve hevesini tekbir getirerek keser. Beden şehvetlerinden, hırslardan kurtulur. Kıyam, kıyamet günü kabirlerinden kalkıp mahşer yerinde Allah'ın huzurunda ayakta

durmaya benzer. Cenab-ı Hak (c.c.) o zaman ömrünü hangi işlerde, nasıl harcadın gibi binlerce soru sorar. Namazda kıyamda iken gelen bu suallerden kul utanır ve iki büklüm olur, rükûa varır. Utancından ayakta durmaya gücü yetmez ve rükûda "Sübhane Rabbiye'l-Azim" diyerek Yüce Allah'ın noksan sıfatlardan berî olduğunu söyler. Sonra o kula ferman-ı ilahi gelir: "Başını kaldır ve sorulara cevap ver." Fakat kul bu heybetli hitap karşısında utancından dayanamaz ve yüzüstü yere kapanır. Secdede "Sübhane Rabbiye'l-A'lâ" diyerek Rabbini tesbih eder. Tekrar kendisine başını kaldırması ve yaptıklarından haber vermesi istenir. Ama kul utançla tekrar yüzüstü yere kapanır. Kula başını kaldırıp yaptıklarından haber vermesi istenir. Allah'ın azameti karşısında acze düşen insan bu ağır yükü diz üstü kâdeye oturur. Cenab-ı Hak (c.c.) yine verdiği nimetlere nasıl şükrettiğini sorar. Kul bu sefer başını sağa çevirir peygamberlerin ruhlarına ve meleklerle selam verir ve onlardan medet umar. Ancak çare ve yardım gününün geçtiği, ayağının tökezlediği söylenir. Kul bu sefer ümitsizce sola selam vererek ak-raba ve dostlarından yardım diler. Onlardan da bir yardım göremez. Ve çaresiz kalan kul ellerini açarak duaya başlar: "Allah'ım, herkesten ümidimi kestim. Evvel ve ahir kulun başını vuracağı, sığınacağı sensin; senin rahmet ve mağfiretine son yoktur." (Mesnevi, III, b. 2141-2165.) ■

Edirne Müftülüğü Din Hizmetleri Uzmanı

Sait DOĞAN:

“Çocuklar mutluyken dünya daha güzel bir yer oluyor.”

Söyleşi: Mahir KLİNÇ

“İyilik İçin Elinden Geleni Yap” adlı projenizle insanların gönüllerine dokunuyorsunuz. Bu projeniz nasıl doğdu ve proje kapsamında neler gerçekleştiriyorsunuz?

Çocukluk günlerimden bu yana bisiklete karşı çok özel bir ilgim var. Bisiklete binmeyi, bisikleti tamir etmeyi çok severim. Hâlâ daha bisikletime binerek bazen yalnız bazen de benim gibi bisiklete meraklı arkadaşlarımla bisiklet turlarına çıkarırım. Kısacası bisiklet benim için bir tutkudur diyebilirim.

Bundan dört yıl önce yani 2018 yılında Konya'ya bisiklet almaya gitmiştim. Bisikleti aldıktan sonra da etraflıca bir Konya turu yapmayı düşünmüş ve onun için de hazırlıklı gitmiştim. Konya'ya giderken götürdüğüm çadırımı akşam Mevlana Müzesi'nin bitişiğindeki Sultan Selim Camisi'nin bahçesine kurmuştum. Çadırımın önünde bir Konya akşamının güzelliğinin seyrine dalmışken dört beş çocuk caminin bahçesinde bisiklet sürmeye başladılar. Çocuklar bisiklet sürerken bisikletlerinde sorunlar olduğunu fark ettim. Kiminin viteslerinde kiminin de frenlerinde problemler vardı. Çocukları yanıma çağırdım ve onlarla tanıştık. “Eğer isterseniz bisikletlerinizi tamir edebilirim.” dedim. Çocuklar, bunu duyunca çok sevindiler. Sonra kafa lambamı takarak bisikletlerine gerekli ayarı ve tamiri yaptım. Yalnız çocuklar yanımdan ayrılırken sevinçten âdetta uçuyorlardı. İşte o günden sonra görev yerime yakın ya da uzak ayırmadan köylere bisikletimle gidip çocukların bisikletlerini tamir etmeye ve onları sevindirmeye çalıştım. Köydeki çocuklar, bundan büyük mutluluk duyuyorlardı çünkü şehirdeki gibi imkânların bulunmadığı bir yerde çok sevdikleri bisikletlerinden ayrı düşmemiş oluyorlardı.

Din görevlisi olarak pek çok insana iyilik ve güzellik götürdünüz. Gerek görev yerinizde gerek ulaşabildiğiniz kişiler tarafından bu çalışmalarınız nasıl karşılandı?

Hepimiz iyiliği ve güzelliği emreden dinin mensubuyuz. Bu doğrultuda hareket etmeye ve bunu insanlara iletmeye çalışıyoruz. Sizin de sorunuzda geçtiği gibi insanlara iyilik ve güzellik götürebildiysek ne mutlu bize. İnsanların, özellikle de çocukların yüzlerinde tebessüm oluşturmaya çalıştım ve onlar mutlu olsun istedim. Çünkü Al-

lah'ın rızasına uzanan en değerli yollardan biri de insanların kalplerini kazanmaktan geçmektedir. İnsanlar da mutlu olunca teveccühlerini gösterdiler, özellikle de çocuklar. İlk zamanlar köylere gidip de çocukların bisikletlerini ücretsiz tamir etmek için geldiğimi söylediğimde önce herkes şaşırıldı. Sonra da elhamdülillah herkesin tebrik ve takdirini kazandık.

Tabii çocukları sevindirme niyetiyle uğradığım her köyde çocuk olmayabiliyor. Baktım ki köyde çocuk yok, ben de bu durumda köy kahvesinin yolunu tutuyorum. Oradaki köylülerle sohbet ediyorum, varsa dinî soruları onları cevaplamaya çalışıyorum.

Çocukları mutlu etmek adına köy köy dolaşıp onların bisikletlerinin tamirini yapıyorsunuz ve onlara hediyeler dağıtılıyorsunuz. Sizin dünyanızda çocuk nasıl bir yer tutuyor, bu ilginiz onlarda nasıl bir karşılık buluyor?

Aslına bakarsanız çocukların dünyası ile benim dünyam birbirine çok yakın. Gittiğim yerlerde çocuklarla oyun oynamaktan hiç çekinmem. Tabii çocuklarla oynarken “Çocuklarla oynamaktan maksat onlara yenilmektir.” sözünü de unutmam. Çünkü çocuklar mutluysen dünya daha güzel bir yer oluyor ve o dünyanın sakini insanlar daha mutlu oluyor. Çocukların mutluluğu benim mutluluğum, neşesi benim de neşem oluyor. Bir çocuk “Hocam dört yıldır bisikletime binemiyordum, sayenizde artık binebileceğim.”

dediğinde insan nasıl mutlu olmaz ki? Frenleri tutmayıp kaza yapma riski bulunan bisikletin frenlerini tamir edip çocuğun bisikletine güvenle binmesini sağlayarak nasıl önemli bir iş yaptığınızı hissettiğinizde de aynı mutluluğu yaşarsınız.

Sadece bisiklet tamiri yapmıyorum. Köylere giderken çocukların sevebileceği bisiklet aksesuarlarıyla beraber Diyanet Çocuk Dergisi de götürüyorum ve onları hediye ediyorum. Tabii tamir esnasında çocuklarla sohbet edip onların sorularını da cevaplıyorum.

İyilik adına çıkmış olduğunuz yolculukta elbette pek çok anı biriktirmişsinizdir. Bunlardan birini okuyucularımızla paylaşır mısınız?

Tabii ki... Bir gün Edirne'nin merkez ilçesine bağlı Musabeyli köyüne bir öğrencimle birlikte bisiklet tamir etmek için gitmiştik. Köyün meydanında bir bakkal vardı. Köyün sakinleri de bakkalın önünde oturuyordu. Onlara bir selam verelim hâllerini, hatırlarını soralım istedik. Oradakilerin yanına varıp selam verdik, önce bir kendimizi tanıttık ve geliş sebebimizden bahsettik. Orada bulunan bir abimiz “Sizi bize Allah gönderdi. Ben de yeni aldığım şu motorlu tırpanı nasıl monte edeceğimi düşünüyordum, bunun montajını yapabilir misiniz?” dedi. “Bilmiyorum, daha önce böyle bir şey yapmadım ama montaj kılavuzuna bir bakalım.” dedim. Öğrencimle birlikte kılavuzuna baka baka kısa sürede montajı ta-

mamladık. Oradaki abi çok sevindi ve bize nasıl teşekkür edeceğini bilemedi. Köy yerinde böyle montaj, tamirat ve tadilat işleri hiç kolay değildir. Anlayan pek bulunmaz buralarda. Köylüler de kendi işlerini ya kendileri yapmayı öğrenir ya da yapacak kişinin yolunu gözler durur. O yüzden bizim yaptığımız bu işler çoğu kimse için çok basit görünebilir ama köylüler için çok önemlidir. Teşekkür edip bize bakkaldan içecek ısmarladılar. “Hocam bizim köyde pek çocuk yok ama Demirhanlı köyüne giderseniz orada bulabilirsiniz.” diyerek bizi yolcu ettiler.

Gerek yapmış olduğunuz çalışmalardan gerek mesleki tecrübelerinizden yola çıkarak din görevlisi arkadaşlara neler söylemek istersiniz?

İnsan olarak bulunduğumuz toplum içerisinde yerine getirmemiz gereken sorumluluklar var. Diyanet İşleri Başkanlığı personeli olarak da bizim hem insani hem dinî rehberlik anlamında yapmamız gereken vazifeler bulunuyor. Topluma karşı vazifelerimizi hakkıyla yapmalı, iyiliği ve güzelliği içerisinde bulunduğumuz çevreye yaymalıyız. Dinimiz ne kadar güzel olursa olsun onu insanlara sevdiren Peygamberimizin güzel ahlakı olmuştur. Evvela o güzel ahlakla ahlaklanma yolunu kendimiz tutup o güzel yola insanları çağırabilmeliyiz. Böylelikle gönüllere girip insanların sevgisini kazanmış oluruz. ■

DİYANET AKADEMİSİ KANUNU

Kadir DİNÇ

DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürü

Yıllardan beri gündemde olan bir konu Diyanet Akademisi. Üzerinde çok konuşuldu, farklı fikirler ileri sürüldü. Mevcut akademi yapıları incelendi. İsmi tartışıldı. Ortaya konulan kurumsal ihtiyaçlar için “akademi” denilmesi ne kadar uygun olur denildi? Nihayet, kavram üzerinde yaşanan semantik değişimler dikkate alınarak akademi ismiyle kanun çalışmalarına devam edilmesi kararlaştırıldı.

Devlet teşkilatında bulunan mevcut akademilerden uyarılama yapılması düşünüldü. İlk önce sadece Ankara’da tamamen akademik çalışmaların, ülkemizde ve dünyada dine dair araştırma-geliştirme faaliyetlerinin yapılacağı bir merkez olması üzerinde duruldu. Daha sonra sadece dinî yüksek ihtisas merkezlerinin akademiye dönüştürülmesi, Başkanlığın diğer hizmet içi eğitim çalışmalarının mevcut hâliyle devam edebileceği değerlendirildi. Nihayet 2012 yılına gelindiğinde Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü döneminde Prof. Dr. Ali Erbaş Hocamız tarafından Adalet Akademisi Kanunu’ndan esinlenerek bir metin oluşturuldu. Ancak 2017 yılına gelinceye kadar bir ilerleme kaydedilemedi.

2017 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı görevine atanan Prof. Dr. Ali Erbaş Hocamız yeniden akademi çalışmasının gündeme alınmasını talimatlandırdı. Kurumsal bazda istişareler ve gerekli hazırlıklar yapıldı. Netice itibarıyla içinde akademik çalışmaların değil tamamen nitelikli personel yetiştiren, mesleki ağırlıkta eğitimlerin yapılacağı bir akademi kurulmasının daha faydalı olacağı kanaati ağır bastı. Kurulacak akademinin imam hatip liseleri ve ilahiyat/İslami ilimler fakültelerinin bir alternatifi olmayıp aksine bu eğitim kurumlarında kazanılan temel yeterlikler ile akademik birikimin din hizmetlerinde pratiğe dönüştürülmesini sağlayacak bir yapıda olması hedeflendi. Böylece öz güveni, kurum kültürü, aidiyet ve mensubiyet bilinci yüksek, kuşatıcı bir dil ve üslup sahibi personel yetişmesi amaçlandı.

Mart 2018’de Diyanet’ten sorumlu Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ’ın başkanlığında hazırlanan metin, saatlerce, satır satır okunarak olgunlaştırıldı. Başkanlık boyutunda tamamlanan çalışma Başbakanlık Kanunlar Kararlar Genel Müdürlüğünde ilgili kurumların temsilcilerinin de katılımıyla

yeniden değerlendirildi. Kurumsal tecrübe, hukuksal ve teknik bakış çerçevesinde hazırlanan metin tekrar revize edildi. Son hâli verilen kanun taslağının TBMM’ye sevk edileceği günlerde cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçilince idari ve hukuki süreçlerin yeniden tekrarlanması durumunda kalındı. Sayın Cumhurbaşkanımıza hazırlanan kanun taslağının sunumu yapılarak uygun görüşleriyle birlikte yasalaşma sürecine geçildi.

Kanunlaşma safahatını özetle zikrettiğim Diyanet Akademisi kanun teklifimiz 16 Mart 2022 tarihinde hiç ret oyu verilmeksizin TBMM’nin değerli üyelerinin kabulleriyle yasalaştı. 7383 nolu Diyanet Akademisi Kanunumuz 24.03.2022 tarih, 31788 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş oldu.

Elbette yapılan her çalışmanın mutlaka daha iyisi hazırlanabilir. Biz yürürlüğe giren Diyanet Akademisi ile birlikte teşkilatımızın büyük bir kazanım elde ettiğini düşünüyoruz. Şöyle ki:

1. Müezzin kayyım, imam hatip, Kur’an kursu öğreticisi ve vaiz kadrolarına atanabilmek için vaizler için en az iki yıl, diğer unvanlar için de mezuniyet durumlarına göre altı aydan iki yıla kadar meslek öncesi eğitim zorunluluğu getirildi. Ya-

pılacak meslek öncesi eğitim sonunda başarılı olamayanların göreve başlatılmaması sağlandı.

2. 1976 yılından bugüne hizmet içi eğitim şartlarında üç yıla kadar devam eden ihtisas ve kıraat eğitimleri hizmet içi eğitim sınırlarından bağımsız olarak yasal bir güvence kazandı.

3. Diyanet Akademisi doğrudan Başkan'a bağlı, akademinin taşra teşkilatı da dinî yüksek ihtisas merkezleri, dinî ihtisas merkezleri ve eğitim merkezleri olarak yapılandırıldı. Böylece mevcut hizmet içi eğitim merkezleri dinî ihtisas merkezlerine dönüştürülerek müezzin kayyım, imam hatip, Kur'an kursu öğreticisi unvanlarına yönelik eğitimler bu unvanlar için ihtisas hüviyeti kazandı.

4. Eğitim görevlilerinin özlük hakları iyileştirildi. Bununla birlikte akademi ve Kur'an kurslarında verilecek ek ders ücretleri için yasal dayanak maddesi düzenlendi.

5. Özel yetenek gerektiren kıraat ve dinî musikî alanında yeterliliği bulunan ilahiyat/İslami ilimler fakültesi mezunlarının Diyanet Akademisi'nde eğitim görevlisi olabilmelerine imkân verildi.

6. Yurt dışı misafir kursiyeler ve mahalli din görevlilerinin Diyanet Akademisi'ndeki eğitimleri için yasal dayanak maddesi oluşturuldu.

7. Ortaokulu bitiren hafız öğrencilerin yapılacak sınav ve başarı sıralamasına göre tespit edilip nitelikli eğitim almalarını ve akademiye hazırlanma-

larını sağlamak amacıyla üçü kız, yedisi erkek öğrenciler için olacak şekilde ülkemizin on coğrafi konumunda doğrudan Başkanlığa bağlı Kur'an eğitim merkezleri kurulması sağlandı. Bu merkezlerde görev yapacaklar için hafız olmaları kaydıyla Kur'an eğitim merkezi müdürü ve Kur'an eğitim merkezi öğretmeni kadroları planlandı.

8. Başkanlıkça merkez ve taşra teşkilatlarında yapılan her tür ve düzeydeki eğitimler için bir kodifikasyon çalışması yapılmış oldu. Böylece merkez ve taşra bağlantılı her tür ve düzeydeki personel eğitimleri akademi bünyesine alındı. Vatan daşlarımıza yönelik yapılan bütün yaygın din eğitimi, hafızlık eğitimleri, Kur'an kursları ve Kur'an eğitim merkezlerinin iş ve işlemleri Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yapılandırıldı.

9. Eğitim görevliliği ve müftülük görevleri başta olmak üzere ihtiyaç duyulan alanlar için modüler ve tamamlayıcı eğitimler ile dil öğrenimi ve beceri kazandıracak sertifika programlarının yasal zemini oluşturuldu.

Diyanet Akademisi Kanunuyla elde edilen bu kazanımlardan sonra artık ortak amaç ve kurumsal ihtiyaçlar doğru tespit edilerek akademi teşkilatının kurulması, yapılacak yönetmelik çalışmaları ile alt mevzuat düzenlemeleri büyük önem arz ediyor.

2012 yılından beri emek verdiğimiz Diyanet Akademisi Kanunumuzu himayeleri sebebiyle başta Cumhurbaşkanımız Sayın Recep Tayyip Er-

doğan Beyefendi olmak üzere, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Sayın Fuat Oktay Bey'e, süreci başlatan ve başından itibaren de konuyu sahiplenip tıkanıdığımız her noktada yolumuzu açan muhterem Başkanımız Prof. Dr. Ali Erbaş Hocamıza, akademi fikrini sürekli canlı tutan önceki başkanlarımıza, destekleriyle birebir çalışmalarımıza döneminde rehberlik eden Başbakan Yardımcımız (Adalet Bakanımız) Sayın Bekir Bozdağ Bey'e, meclis çalışmalarını yürüten Kayseri Milletvekili Sayın Mustafa Elitaş ve Sivas Milletvekili Sayın İsmet Yılmaz Beylere, teklif sahibi aynı zamanda ihtisas mezunlarından Konya Milletvekili Prof. Dr. Sayın H. Ahmet Özdemir Bey'e, Milli Eğitim Komisyonu Başkanı Prof. Dr. Sayın Emrullah İşler Bakanımıza, kanun teklifimize katkı sunan ve ittifakla kabul oyu veren TBMM'nin değerli üyelerine, kanunlaşma sürecini birlikte yürüttüğümüz Prof. Dr. İbrahim Hilmi Karslı, Dr. Burhan İşliyen, Akif Pasmaz ve Selami Açıan Beylere, işin mutfağında sürekli mesai harcadığımız birimiz dairesi başkanları ve personelimiz ile Hukuk Müşavirliği personeline, fikirleriyle, yapıcı katkılarıyla ve çok kıymetli dualarıyla motivasyon kaynağımız başkan yardımcılarımız ve birim amiri hocalarımıza velhasıl zerre miktarı katkısı olan her kim varsa her birine ayrı ayrı şükran ve minnet duygularımızı sunuyor, teşkilatımız ve milletimiz için Diyanet Akademisi Kanunumuzun hayırlar getirmesini ve bereketli sonuçlar doğurmasını Yüce Rabbimizden niyaz ediyorum. ■

HAKKI(N) MI VAR!

| Muhammed Kâmil YAYKAN

Kimi memleketine giderken bir bayram arifesinde kimi ailesiyle çıktığı tatil dönüşünde kimi de kırmızı ışıkta geçen bir başka aracın etkisiyle karıştı kazaya. Biri dün “Evet!” dediği eşini yitirdi, diğeri askere yolladığı kınalı kuzusunu. Ölümünden döndü bir başkası ama bir daha ne görebildi ne duyabildi ne de kolunu kırıdatacak mecal bulabildi, felçli bir beden içinde...

Televizyon, radyo, internet sitesi gibi mecralardan takip ettiğimiz haberlerin ne yazık ki hiç değişmeyen bir bölümünü oluşturuyor “trafik kazaları kuşağı”. Ve biz her gün yitip giden nice hayat görüyoruz cam ekrandan. Bazen mahallemize, hatta sokağımıza isabet ediyor bu afet. Yakın bir akrabamıza bazen de. Peki, hiç düşündük mü, “Ya bir gün ben de o haberlerin birinde olursam...” diye?

Kaza, en uzununu olsa olsa yarım dakika süren ama cermesini yıllarca çektiğimiz bir vaka. Hastanelerle, ameliyatlara, türlü eczalar ve rehabilitasyonla ya da adli işlemlerle çokça meşgul olduğumuz bir süreç; sonrasında. Kimse istemez bir kazaya ka-

rışmayı veya kimse çarpmaz bile bile bir çocuğa, hem de annesinin elinden tutmuş yaya geçidinden geçiyorken karşıdan karşıya...

Günlük hayatımızın vazgeçilmez bir parçası trafik. İş, okul, alışveriş gibi pek çok günlük doğal aktivitenin başlangıcında ve bitişinde yer alan bir katman. Günün hatırı sayılır bir süresini geçirdiğimiz ortam. Yani sürekli olarak içinde olduğumuz ve her an başkaları ile etkileşimde bulunduğumuz, gerçek anlamıyla hareketli bir dünya.

Sosyal bir varlık olan insan-noğlu, hayatını daha düzenli ve dengeli olarak yaşayabilmek için kurallara ihtiyaç duyar. Kural, insanın en fitri ihtiyaçlarından biridir. Bugün ferdî ve içtimai

hayatımızı tesis eden pek çok kuralla muhatabız. Doğru sözlü olmak, hırsızlık yapmamak, hakka girmemek gibi evrensel olanlar da var bu kurallar içinde, “Can güvenliğinin için baret tak!” ifadesi gibi yalnızca belli bir ortama hitap eden de. Ancak bu evrende öyle bir konu başlığı var ki yalnızca belli ana veya mekâna hitap etmiyor. Belli bir zümre veya iş grubunu ilgilendirmiyor. Gelir düzeyi ya da cinsiyete göre de farklılık göstermiyor. Herkesin, her durumda ve her koşulda aynı şekilde yorumladığı kurallar bunlar, yani

Öylesine çiziktirilmiş, gelişigüzel karalanmış harfler anlamlı bir bütün oluşturamaz, okunamaz. Yani muhatapta bir kargaşaya yol açar. Trafikteki “kural dışı” hareketlerimiz de öyle. “Bencil” hareketlerimiz de.

“trafik kuralları”. Kırmızıda dur, yeşilde geç; hız sınırını ihlal etme; uykulu iken araç kullanma; yayalara öncelik tanı; emniyet kemerini tak ve daha pek çokları...

Her şeyden önce şunu belirtelim: Trafik kuralları bizim için var. Bunu öncelediğimiz zaman kuralın varlığını anlamlandırmak daha kolay ve akla yatkın oluyor. Bu ilk yarıdan sonra şu soru geliyor akıllara: Trafik kurallarının özünde ne var? Cevap aşikâr: Saygı. Kendine saygı, seni evde bekleyenlere saygı, karşıdakine saygı, yoldakine saygı, ambulansla hastaneye yetiştirilmeye çalışana saygı, evinde binbir pırpış sonrası mışıl mışıl uyuyan minik bebeklere saygı... Listeyi uzatmak mümkün, bu saydıklarımız ise en dikkat çekicilerinden yalnızca birkaçı.

İşin içinde kul hakkı var

Trafik kurallarına uymamak başta bizi ve çevremizdeki herkesi büyük bir tehlike ile karşı karşıya getirir. Bir insanı tehlikeye atmak ise onun hakkına tecavüz demektir. Kul hakkı öylesine önemlidir ki Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.), Allah’a karşı görevlerini yaptığı hâlde kul hakkı ile Allah’ın huzuruna gelecek olan kişiyi “gerçek anlamda iflas etmiş insan” olarak tanımlamıştır. (Müslim, Birr, 59.) Dolayısıyla bir Müslüman, hayatın her alanında olduğu gibi trafikte de kul hakkına girmekten ısrarla kaçınmalıdır.

Gelin şu örneği birlikte inceleyelim. Trafikte seyir hâlindeyiz ve ilerideki yeşil ışık

ğın fasıllı bir şekilde yanıp sönererek kırmızıya döneceğini gördünüz. Ne yaparsınız?

A- Gaz pedalına daha hızlı basarım ve -ışık sarı ya da kırmızıya dönmüş olsa bile-trafiğin bana vermiş olduğu hız sınırını ihlal ederek geçirim.

B- Yavaşlarım ve geçmem.

Devam edelim.

A- Hızlandığım için etrafımla olan etkileşimim bariz bir şekilde azalır. “Bu ışıktan geçmeliyim.” düşüncesi hâkim olduğu için gözüm başka bir şey görmez, çoktan kırmızıya dönen ışığı bile. Kavşağa hızlıca girerim...

B- Yavaşlarım ve geçmem.

A- Kendisine yeşil ışık yandığı için yoluna devam eden aracı son anda fark ederim. Ama artık iç işten geçmiştir. Aracı durdurmayı bırakın fren basıp yavaşlatacak kadar bile zamanım kalmamıştır. Diğer araca sol ön kapı tarafından yani şoförün olduğu yerden büyük bir hızla, gü-rültüyle çarpırım.

B- Yavaşlarım ve geçmem.

A- Ortalık bir anda savaş alanına döner. Önce her yer kararır sessizlik içinde. Sonra sesler gelmeye başlar boğuk boğuk, bulanık bir görüntüyle birlikte. Ben iyiyimdir. Hatta aracım son model ve yüksek güvenlik donanımlarına sahip olduğu için burnum bile kanamaz. Ama çarptığım aracın sürücüsü feci şekilde sıkışmıştır. Bir an onunla göz göze gelirim, “Niye yaptın bunu?” der o bakışlar sonlarında, fer kaybolur göz-

lerden ve o büyük bir ızdırap içinde ruhunu teslim eder.

B- Yavaşlarım ve geçmem.

A- Şimdi beni artık uzun, upuzun bir süreç beklemektedir. Belki yaptığım kasıtlı değildir lakin işin içinde “taksir” vardır. Belki ceza almayacağım-dır ama vicdan mahkemem beni her gün yiyip bitirecektir. Gözümü kapattığım her an kazayı tekrar yaşayacak, her an yeniden öldürecek, kıydığım canın ağırlığı her an canımı yakacaktır. Artık hayat ne eskisi gibi olacak ne de gelecek eski günlerdeki gibi parlayacaktır...

B- Yavaşlarım ve geçmem. Kırmızı yeşile döner, eve giderim, beni kapıda bekleyen 3 yaşındaki oğlum “Babam gelmiiiiş!” diyerek sevinçle boynuma atılır. Gelecek, onun gözlerinden parlar.

İstatistikler yalan söylemez

Afaki mi? Değil. Yukarıda anlattığımız örnek, ülkemizde 2021 yılının son ayında, yani sadece 31 gün içinde yaşanan 14 bin 943 ölümlü, yaralanmalı trafik kazasının 4 bin 671 adedi ile en çoğunu teşkil eden “yandan çarpma” türünün yalnızca biri. Emniyet Genel Müdürlüğü, Trafik Başkanlığı tarafından Aralık 2021’de hazırlanan “Trafik İstatistik Bülteni” verilerine göre 1 Ocak 2021’den 31 Aralık 2021’e kadarki 365 günde ülkemizde toplam 430 bin 204 trafik kazası yaşandı. Yani günde 1179 kaza. Ya da başka bir ifade ile bir saatte ortalama 49 kaza, neredeyse dakikada bir.

Ne yazık ki bu kazalardan 2 bin 32'si ölümlle neticelendi. 276 bin 935 kişi yaralandı, 2 bin 442 kişi ise olay mahallinde hayatını kaybetti.

Trafik okuryazarlığı

Yalnızca kalem ve kâğıtla yapılan bir eylem değildir okuryazar olmak. Çevremizi müşahede etmek, bizi ve bizim dışımızdaki tüm öğeleri görmektir trafiği "okumak". Direksiyon başına geçmeye karar verdiğimiz andan sonraki tüm hareketlerimiz, bağladığımız emniyet kemeri, sinyalizasyon, korna veya diğer tüm eylemlerimiz ise "yazmak". Soralım şimdi kendimize: "Ben okuryazar mıyım trafikte?", "Davranışlarımın kaçını bilimli olarak yapıyorum?", "Başkalarının hakkına giriyor muyum?", "Yazdıklarım ne kadar okunaklı ve herkese hitap ediyor mu?"

Öylesine çiziktirilmiş, gelişmiş güzel karalanmış harfler anlamlı bir bütün oluşturamaz, okunamaz. Yani muhatapta bir kargaşaya yol açar. Trafikteki "kural dışı" hareketlerimiz de öyle. "Bencil" hareketlerimiz de. Ambulans sesini duymazlıktan gelmeyelim ki ileride bir sevdiğimiz bindiğinde o ambulansa, hastaneye zamanında yetişsin. Yan yoldan bağlanan sürücüye yol verelim ki işe geç kalma korkusu ile evden çıktığımızda bir gün, diğer sürücüler bize yol versin. Sinyal verelim sonra, şerit değiştirirken ya da dönerken veya duraklarken ki bizim yüzümüzden bir başkası ani manevra korkusunu yaşamamasın. Yaşasın herkes. Yola çıkan

huzurla menziline ulaşsın. Kardeş olalım yani kısaca, düşman değil. Kardeşimize yardımcı olalım. "Kul, kardeşinin yardımında olduğu sürece, Allah da onun yardımcısı olur." (Ebu Davud, Edeb, 60.) hadis-i şerifini bir kez daha bu veçhe ile anımsayalım.

Nihai amacımız ahlak olsun

"Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık." (Tin, 95/4.) ilahi hitabına muhatap kılınan insan, her şeyden önce sorumludur. Ve bu sorumluluk insanı ahlaklı olmaya iter. Ahlak ise insanı diğer yaratılmışlardan farklılaştırarak eşref-i mahlûkat olma kıymetine ulaştırır. Zira her bir kuralı birbirinden değerli ve evrensel olan yüce dinimizin temel ilkeleri ahlaklı olmak üzerine inşa edilmemiş midir? "Nerede olursan ol, Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde ol! İnsanlara da güzel ahlaka uygun biçimde davran!" (Tirmizi, Birr, 55.) buyuran Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.), hem bu hadis-i şerifi hem de tüm

söz ve davranışları ile ahlaklı olmayı bizlere öğütlemiştir. Zaten Efendimiz, kendi ifadeleri ile "Güzel ahlakı tamamlamak için..." (İbn Hanbel, II, 381.) gönderilmemiş midir? Öyleyse hayatımızın her alanında olduğu gibi trafikte de sorumluluk sahibi olalım, güzel ahlakı kuşanalım.

Trafikteki kural ihlalinin bir "hak" olduğunu hiçbir zaman unutmayalım. Diğer sürücülerin, yayaların ve hatta üzerinde seyrettiğimiz yolun "hakkı var!" düsturunu elden bırakmayalım. Kul hakkına girmeyelim. "Önce ben!"den önce gelenleri bilelim. Bilmekle de kalmayalım, uygulayalım. Bir anı bütün bir hayat karşılığında heba etmeyelim.

Gelin, bu akşamki ve bundan sonraki akşamlardaki haber programlarında gösterilen "trafik kazaları kuşağı" nı hep birlikte yayından kaldıralım.

Hayatı güzelleştirmek bizim elimizde. Trafiği çileli bir yolculuktan çıkarabilmek de... ■

HZ. İSHAK DOĞUMU MÜJDELENEN PEYGAMBER

Meryem DALĞIÇ
DİB Başkanlık Vaizi

Hz. İshak, doğmadan önce doğumu müjdelenen bir peygamberdi. Adı, Kur'an-ı Kerim'de on yedi kez zikredildi. "İshak" ismi ona, Allah tarafından verildi. İsmi anlamı İbranicede "sevinçle güldüren" demektir. O, yüz güldüren bir müjdeydi. Doğumu mucizeydi. Zira babası Hz. İbrahim ile annesi Hz. Sare, epey yaşlanmıştı. Bu dönem, çocuk sahibi olmaktan ümidin kesildiği evreydi. Ancak Yüce Allah, ömürlerinin son deminde onlara, İshak'ı (a.s.) lütfetti. (DİA, İshak, XXII, 548.)

İshak (a.s.) zorlu imtihanlardan sonra gelen bir muştuydu

İshak'ın (a.s.) doğumundan önce babası Hz. İbrahim, birçok zorlu imtihandan geçti. Zira dünya bir imtihan yeriydi. Hz. İbrahim'in (a.s.) putperest kavmi tarafından ateşe atılması bu sınavlardan biriydi. (Enbiya, 21/68.) Hz. İbrahim, ateşe atıldığında sabır ve tevekkül gösterdi. Tesli-

miyet içerisinde duaların en güzeliyle Rabbine yöneldi: "Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!" (Âl-i İmran, 3/173.) dedi. Cenab-ı Hak, kuluna hemen yetişti, ateşe şöyle emretti: "'Ey ateş' dedik, 'İbrahim'e serin ve zararsız ol!'" (Enbiya, 21/69.) O, Allah'ın inayetiyle dağ gibi yanan ateşten selamete erişti. Akabinde babasının dahi iman etmediği kavminin arasından ayrılarak mübarek topraklara hicret etti.

Hicret yolculuğunda kendisine eşi Sare ve kardeşinin oğlu Lut (a.s.) refakat etti. İbrahim (a.s.), tevhid mücadelesinde diyarlar dolaştı. İlk önce Harran'a, sonra Mısır'a ulaştı. Mısır'dan Filistin'e döndü ve oraya yerleşti. Lut (a.s.) ise Filistin'den ayrıldı, Ürdün yöresindeki Sodom ve Gomora'ya göç etti. (Kur'an Yolu Tefsiri, III, 602-603.) Bu husus, Kur'an-ı Kerim'de şöyle zikredildi: "Onu da Lut'u da kurtarıp herkes için bereketli kıldığımız yere ulaştırdık. İbrahim'e İshak'ı ve üstüne bir

de armağan olarak Yakub'u lütfettik; her birinin salih insan olmasını sağladık." (Enbiya, 21/71-72.)

Evlad hasreti

Çocuğun, varlığı da yokluğu da bir imtihandır. O, Allah'ın insana bahşettiği, en güzel nimet, en nadide emanettir. Haneleri bereketlendiren, gönülleri şenlendiren. Dünya hayatının süsü, anne babanın göz aydınlığıdır. (Kehf, 18/46; Furkan, 25/74.) Evlat sahibi olma, insanın fitratında var olan bir histir. Öylesine güçlü, fitri bir duygudur ki evlattan mahrum kalmanın getirdiği boşluk doldurulamayacak kadar derindir. Elbette henüz yokluğunda sevdası gönle düşenin, özlemini çekmek de oldukça çetin bir sınavdır. İbrahim (a.s.) de uzun yıllar bu imtihana tabi tutulandıdır.

Hz. İbrahim, eşi Sare (r.a.) ile evliliğinden çocuk sahibi olamamıştı. Evlat hasretiyle yanmış ve Allah'a şöyle dua etmişti. "Rabbim bana salih-

lerden olacak bir evlat ver!” (Saffat, 37/100.) Duanın mahiyeti önemliydi. Her şeyde olduğu gibi evladın da hayırlısı istenmeliydi. Zira salih bir evlat, anne baba için “sada-ka-i cariyeye” idi. (Müslim, Vasiyye, 14.) Bu hususta Hz. İbrahim’in duası, ne güzel bir yol göstericiydi.

Evlat; umutla, duayla, hasretle bir ömür beklenirdi. Özlemi hiç dinmeyendi. Hz. Sare de yıllarca ümitle, sabırla bekledi. Ancak çocuk sahibi olmaktan ümidini kestiği yaşta idi. Kederine, Hz. İbrahim’in evlat hasreti de eklenmişti. Haneleri, gönülleri bir çocuk sesiyle şenlenmeliydi. Nihayetinde Hz. İbrahim’e, Mısır’dan getirdiği cariyesi Hacer’i eş olarak seçti. (Taberî Tarih, I, 126.) Yüce Allah, İbrahim’i (a.s.) bu evliliğinde “halim bir çocuk olan İsmail” (a.s.) ile müjdeledi. (Saffat, 37/101.)

Hız. İsmail’le dinmişti yüreklerindeki evlat hasreti. Ancak çok geçmeden ilahî buyruk geldi. İbrahim (a.s.), Allah’tan aldığı emir gereği Hz. Hacer ve oğlu İsmail’i (a.s.) Mekke’ye götürdü. Kâbe yakınlarında tarıma elverişli olmayan, ıssız, çorak bir vadiye yerleştirdi. (DİA, Hacer, XVI, 432.) Akabinde bu vadinin yerleşim merkezi ve güvenli bir belde hâline gelmesi için Allah’a dua etti. (İbrahim, 14/37.) Hz. İbrahim, biricik ciğer-paresini ve eşini kuş uçmaz kervan geçmez beldede bırakıp Kudüs’e geri döndü.

İbrahim (a.s.) nice zorlu imtihanlardan geçmişti. Ancak hep sabır, teslimiyet ve tevekkül göstermişti. Dua ile Rabbine iltica etmişti. Elbette mükâfat olarak İsmail ve İshak (a.s.) ile müjdelenmişti.

Şaşırtan ve sevindiren müjde

İbrahim (a.s.) merhametliydi, cömertti. İkram etmeyi ve misafiri çok severdi. Bir gün evine tanımadığı üç yakışıklı genç geldi. O, tanımasa da misafirine ikramda hiç gecikmezdi. Âdeti üzere koşturup hemen kızartılmış bir buzağı getirdi. Nazikçe “Buyurmaz mısınız?” dedi. Ancak gelenler, yemeğe hiç el uzatmadı. Zira onlar, görevli melekti. Hz. İbrahim, bu durumdan biraz endişelendi. (Zariyat, 60/25-28.) “Doğrusu biz sizden korkuyoruz, dedi.” (Hicr, 15/52.) Melekler ona, “Korkma! Biz Lut kavmine gönderildik, dediler.” (Hud, 11/70.) Ve ona İshak’ı, İshak’ın ardından da Yakup’un doğacağını müjdelediler. (Hud, 11/71.) İşittiği muştuya mukabil İbrahim (a.s.), hayretler içerisinde şöyle cevap verdi: “Üzerime yaşlılık çökmüş olmasına rağmen bana böyle bir müjde getiriyorsunuz öyle mi? Peki (çocuğum olamayacağına göre) bana neyi müjdelemiş oluyorsunuz?” dedi. (Hicr, 15/54.) Elbette bu yıllardır özlemle beklenen haberdirdi. İbrahim (a.s.) belki de işittiğinden emin olmak yahut da böyle sevinçli haberi bir kez daha duymak istemişti. Gelen elçiler de ona: “Sana gerçeği müjdeledik. Sakın ümitsizliğe kapılanlardan olma!” dediler. (Hicr, 15/55.)

O anda eşi Hz. Sare, misafirlerine ikram için ayakta idi, konuşmalara da şahitti. İşittiği müjdeye güldü. (Hud, 11/72.) “Heyecanla bağırarak alınca vurdu. ‘Benim gibi

yaşlı ve kısır bir kadın ha! dedi.” (Zariyat, 60/29.) Tevrat’a göre bu müjde kendilerine verildiğinde Hz. İbrahim yüz, Sare (r.a.) ise doksan yaşındaydı. (DİA, İbrahim, XXI, 267.) Hz. Sare, verilen müjdeye hem şaşırılmış hem de çok sevinmişti. Zira bu muştı, umudun azaldığı bir anda gelen mucizeydi. Hayretini şöyle dile getirdi: “Aman ya Rabbi! Ben mi doğuracağım? Ben yaşlı bir kadın, şu da ihtiyar kocam! Doğrusu şaşılacak bir şey!” dedi. Elçiler de “Allah’ın işine mi şaşıyorsun? Allah’ın rahmet ve bereketi üzerinizdedir, ey hane halkı! Şüphesiz ki O, övülmeye layıktır, şanı yücedir.” dediler. (Hud, 11/72-73.) Şanı yüce olan Allah için hiçbir şey zor ve imkânsız değildi. “O, bir şeyin olmasını dilediğinde ona ‘ol!’ der, hemen oluverirdi.” (Bakara, 2/ 117.)

İbrahim (a.s.) nice zorlu imtihanlardan geçmişti. Ancak hep sabır, teslimiyet ve tevekkül göstermişti. Dua ile Rabbine iltica etmişti. Elbette mükâfat olarak İsmail ve İshak (a.s.) ile müjdelenmişti. O kendisine lütfedilen salih ve nebi evlatlar için Allah’a şöyle şükretmişti: “Yaşlılığıma rağmen bana İsmail’i ve İshak’ı armağan eden Allah’a hamdolsun! Şüphesiz, Rabbim duaları kabul eden-dir.” (İbrahim, 14/39.)

Dinmezdi, hiçbir zaman evlat hasreti. Zaman geçtikçe yürekte korlanırdı, alevi. Öyle bir özlemdir ki ilerleyen yaşlarına rağmen İbrahim ve Zekeriyya’nın (a.s.) dualarında yer aldığı gibi. Bazen

dualara bu dünyada icabet edilirdi. Bir mucize gibi salih evlatlar bahşedilirdi. Bazen de dualara icabet, ahirete ertelenirdi. (Ebu Davud, Vitr, 23.) Her şeyi en iyi bilen Yüce Yaratıcı, böyle takdir ederdi. Hikmetinden sual edilmezdi. Kula düşen dua, sabır, tevekkül ve teslimiyetti. Elbette kim imtihanında sabrederse mükâfatı hesapsız verilirdi. (Zümer, 39/10.)

İshak (a.s.), kendisine bereketler verilen bir peygamberdi

İshak (a.s.), babasına “âlim bir oğul olarak müjdelenmişti.” (Zariyat, 51/28.) O, seçkin bir aileden gelmişti. Kur’an-ı Kerim’de bu husus şöyle zikredildi: “Allah, birbirinden gelme nesiller olarak Âdem’i, Nuh’u, İbrahim ailesini ve İmran ailesini seçip âlemlere (bütün yaratılmışlara) üstün kıldı...” (Âl-i İmran, 3/33.) İshak (a.s.), babası Hz. İbrahim ve abisi İsmail (a.s.) gibi kendisi de bir peygamberdi. (Nisa, 4/163.) O, iradesi güçlü, hakikati gören, basiretli bir kişiydi. Allah katında seçilmiş, hayırlı kişilerdendi. Hz. İshak, sürekli ahiret bilinci ile yaşayan bir kuldu. Bu sebeple, kötülüklerden ve günahlardan korunmuştu. (Sad, 38/45-47.) Cenab-ı Hak da ona övgüyle anılmayı nasip etti. (Meryem, 19/50.) İshak’ın (a.s.) tevhid mücadelesi Filistin bölgesinde gerçekleşti. O insanları Allah katında tek din olan İslam’a davet etti. Hz. İshak ne Yahudi ne de Hristiyan idi. Tıpkı babası Hz. İbrahim gibi Hanif bir Müslüman idi. (Âl-i İmran, 3/67; Bakara, 2/140.)

O, insanlara namazı ve zekâti emretti. Onlara örnek ve önder olmuş bir peygamberdi. (Enbiya, 21/73.)

Hz. İshak ve Hz. İbrahim’e bereketler verilmişti. Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’de bu hususta şöyle buyurmuştu: “Ona ve İshak’a bereketler indirdik. Onların soyu içinde iyisi bulunduğu gibi açıkça kendine kötülük edeni de olacaktı.” (Saffat, 37/113.) “Bereketler” verilmesi ise şöyle açıklanmıştı: Nesillerinin çoğalarak devam etmesi, İsrailoğullarının bütün peygamberlerinin İshak’ın (a.s.) soyundan gelmesi ve o nebilerden bazılarının kitap verilmesiydi. (Ankebut, 29/ 27; Râzî, XXVI, 159.) Hz. İsa’ya (a.s.) kadar gelen nübüvvet silsilesi, Yakub’la (a.s.) Kudüs topraklarında devam etmişti. Hz. İsa’dan (a.s.) sonra bu silsile, Hz. İbrahim’in oğlu İsmail’in (a.s.) soyundan gelen Peygamber Efendimiz ile sona ermişti. (DİA, Nübüvvet, XXXIII, 286.)

Bereketler verilmesinden kastedilen diğer husus da Hz. İbrahim ve İshak’ın, (a.s.) dünya döndükçe saygı ve övgüyle anılmaları idi. (Râzî, XXVI, 159.) Her namazda okunan Salli ve Bârik duaları ise bu hürmetin ve methin göstergesiydi.

“Allah’ım! Muhammed’e ve Muhammed ailesine, tıpkı İbrahim ailesine rahmet eylediğin gibi rahmet et.”

“Allah’ım! Muhammed’e ve Muhammed ailesine, tıpkı İbrahim ailesine bereket ihsan ettiğin gibi bereket ihsan eyle! Şüphesiz sen övgüye en layık ve şanı en yüce olansın.” (Müslim, Salât, 65.) ■

Türkçeye mâl olmuş, kültürümüzün bir parçası hâline gelmiş kelimelerin gün geçtikçe dilimizden çekildiğine şahit oluyoruz. Dil ve düşünce ufkumuzu aydınlatan, zenginleştiren kelimelerin hayatımızdan birer birer uzaklaşmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tarık Buğra

Kelimelerin öldürülüşü, aslında nesillerin öldürülüşü demektir; bir önceki nesli bir sonrakine kuşak'tan, kemer'den başka bir şey bırakmamışa döndürmektir.

Gerçekten de, daha dünkü şiir, roman, hikâye, tiyatro ustalarımız, düşünce ve ilim adamlarımız bugün artık bize sanskritçenin, çivi yazısının yazarları kadar yabancılaşmış, bizim olmaktan çıkmışlardır. Bugün yazmakta olanların da yarın aynı hale düşmeyeceklerini söylemek zordur.

Dönüp de bir baksınlar: Fransız gençleri Voltaire'lerinden, Diderot'larından, Descartes'lerinden, Baudler veya Verlaine'leri ile, yüzyılların ötesinde kalmış sanat, düşünce, felsefe ve ilim büyüklerinden çevirme yolu ile mi yararlanmaktadırlar?

Ve bir düşünsünler: Fransa -ve öteki ileri ülkelerin hepsi- yüzyıllar önce yetiştirdikleri büyüklerini, dilleri onların zamanında arı bir dil olduğu için mi koruyabilmiş, her zaman yararlanılacak halde tutmuştur?

Yok öyle bir şey.. Fransızca'nın da, öteki ileri dillerin de yarından çoğu başka dillerden alınmadır. Buna karşılık bir sivri akıllı çıkıp da -meselâ- "Fransızca'yı arıtalım" diyemez. Bunu diyecek olursa tükürükle boğulacağını iyi bilir.. çünkü kültürün, medeniyetin ve millet'liğin ne olduğunu Fransa.. ve ötekiler iyi bilir. (...)

Yunus Emre'mize, Dadaloğlu'muza, Pîr Sultan'ımıza, Emrah'ımıza.. ve (Yahya Kemal'i mi seversiniz, yoksa Orhan Veli veya Tarancı'yı kafa ve gönül besleyici bulursunuz?) dünkü sanatçılarımıza yönelen bu sadizmin, bu kastın eşini hiçbir medeniyette göremiyorum.

Bu saldırı bana, tarih öncesinin, o karanlık çağların baskınlarını, yağmalarını, yakıp yıkmalarını hatırlatıyor. Gözlerimin önünde, ateşe verilen dağ gibi kitap yığınları beliriyor.

(Tarık Buğra, Düşman Kazanmak Sanatı, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1979, s. 80, 81, 82.)

İbrahim Demirci

Vâlidem, annem, mâderim, anam; hepinizi seviyorum!

Kırk altı yıl önce bir şiir yazmış, adını “Ateş” koymuşum. Şiir üçer üçlük, iki bölüm. İlk üçlüğü: “İzlemeye dermanım yoksa / Zamanın ayak seslerini / Unutmakla hoş değil başım”. İkinci bölüm de şöyle başlamış: “Babamı sormayın donmuş / Annemin gözleri karanlık / Bu ocağı ben tutuşturacağım”.

Bu şiir Edebiyat dergisinin Şubat 1976 sayısında yayımlandığında babam çoktan ölmüştü, annemin gözleriyse karanlık filan değildi. Demek ki kendi adıma değil milletim adına konuşuyorum: Unutmaktan, zamanı kavrayamamaktan, desteksiz ve umutsuz kalmaktan, ocağımızın söndürülmüş olmasından yakınıyor ve “Bu ocağı ben tutuşturacağım.” diyerek sorumluluk yükleniyorum.

Unutmaya ve unutturmaya çalışmak, çözemediğimiz sorunlardan kurtulmamızı sağlamaz, geçici bir süre için kaçmamıza yarar. 1932’den 1950’ye kadar süren Türkçe ezan uygulaması, bu millete “Allahü ekber”i unutturamadı ve fakat bu baskıcı uygulamalar maalesef güzelim “Tanrı misafiri”ni dilimizden ve soframızdan kovmak gibi tuhaf sonuçlar doğurdu ve -yine maalesef- Süleyman Çelebi’nin mevlidinde geçen “Birdir Allah andan artık tanrı yok” sözündeki “tanrı”yı değiştirip “ilâh” yapanlar oldu. “İlâh”ın “tanrı”dan daha değerli veya üstün olduğunu vehmeden zihin, dillerin çeşitliliğindeki hikmeti ve güzelliği kavramaktan yoksun kalır, kendini daracık bir kafese tıkış olur. Yüz yılı aşkın süredir ülkemizde sürüp giden “vatan-yurt”, “millet-ulus”, “kelime-sözcük”, “hikâye-öykü” tartışmaları bana havanda su dövmek kadar abes görünüyor.

KALDIRIMLARDA ÇİĞDEM AÇMIYOR

Hüseyin Hilmi ARSLAN

ilkokul yıllarından hatırlarsınız; sınıf duvarlarında tarih şeridi, insan vücudunun iç organlarını ve iskelet yapımızı gösteren afişler ve bir de mevsim şeridi mutlaka olurdu. Bir köy veya kenar bir mahalle okulunda okuyor idiyseviz yanan sobanın çıtırtıları eşliğinde dersi dinlerken zaman zaman pencereden dışarı gözünüz kaydığında o mevsim şeridindeki sıranın ilkbahara gelmesini iç çekerek beklemişsinizdir. Bembeyaz bir örtüyü üzerine sımsıkı çekmiş doğanın basübadelmevt sırrınca yeniden dirilişinin insanın ölümünden sonra yevm-i kıyamette tekrar dirilişini temsil ettiğini kulağınıza çıtlatmıştı büyükleriniz. Ya sınıfta öğretmeniniz ya cuma vaazında hoca ya da pencere kenarında derin bir tefekküre dalmış gibi oturan dedeniz, nineniz. Ve bir gün arkadaşlarınızdan birisi sınıfa elinde boyun bükmüş sarıçiğdemlerle çıkagelmiştir. İşte o zaman o kapıdan arkadaşınızla beraber bahar da girmiştir içeri.

Artık o saatten sonra aylarca kalkmaya üşenen karların hızla eridiğini, yerini yer yer çığdemlere bıraktığını görmüşsünüzdür. Belki güneş sarılığını bu çığdemlerden almış gibidir, toprağı ve karı delerek başlarını uzatırlar ve yeryüzünün zemininde açan minik sarı güneşlerdir bu çığdemler. Güneşe, “Bak bana nasıl da sarıyım, bırak artık solgun yüzünü göstermeyi parla biraz.” demişler midir bilemiyorum ama güneş daha bir sarı olmaya başlamıştır artık. Sonra ellerinde küçük çubuklarla kira bayıra çığdem toplamaya çıkan çocukların neşesi yayılır ortalığa. Onları duyan kuşlar kanat kanat bahar taşırlar dallarına ağaçların. Ağaçlar çocuk ve kuş sesleriyle uyanmaya başlar. Gece zikirlerinden sonra cezbe ile ayağa kalk-

mış gibidir ihtiyar ağaçlar. Ya Mumî't zikrinden Ya Hay zikrine geçmiştir âdeta tüm doğa. Sonra ağıllardan sesler gelmeye başlar, merhamet ve şefkat kokusu sarar her yeri. Küçücük melemeler doldurur tertemiz semayı. Bahar gelmiştir yani. Emektar sobalar istirahatgâhlarına çekilir yavaş yavaş. Bağlar ve ağaçlar budanır, damatlık tıraşlarını olur gibidirler. Arılar çiçekler arasındaki semalarına başlarlar. Rahmet iner toprağa, her damlasında bir melek nazenliğinde buluşur yağmur, toprakla. Eskilere göre baharın ilki ve sonu yoktur. Bahar hep ilktir, diriliştir. Sonbahara güz denir. Hatırlayın bahar gelince hayat gelirdi yeryüzüne.

Oysa şimdi kentliyiz biz, şehirliyiz demeye dilim varmı-

Gece zikirlerinden sonra cezbe ile ayağa kalkmış gibidir ihtiyar ağaçlar. Ya Mumî't zikrinden Ya Hay zikrine geçmiştir âdeta tüm doğa. Sonra ağıllardan sesler gelmeye başlar, merhamet ve şefkat kokusu sarar her yeri. Küçücük melemeler doldurur tertemiz semayı. Bahar gelmiştir yani.

yor çünkü şehirler bile tarihe karıştı/karışıyor, baharın gelişini belki sadece belediye işçilerinin kaldırımlardaki tarhları rengârenk çiçeklerle bezedikleri zaman anlayabiliyoruz, bir de mağaza vitrinlerindeki mankenlerin mevsimlik kıyafetlerinin değişmesinden. Kapılarımızdan içeri ellerinde çiğdemlerle girmiyor arkadaşlarımız; bir tomar kâğıt, bir yığın dosya bırakıyorlar belki önümüze veya o sınavdan bu sınava savrulurken soru bankaları ya da faturalar, dekontlar. Hasbelkader gittiği bir yerde bir dostumuzun storisinde, reelsinde, profilinde (ne gıcık kelimeler bunlar) paylaştığı köy, dağ ve ağaç arka planlı fotoğraflarından anlıyoruz baharın bir yerlere bizden habersiz geldiğini. Hele bir de hüznü bir nağme koyduysa arka fona, efkârımızı bir sıcak “coffee” ile dindirmeye çalışıyoruz kim bilir? Bir hatıra arıyor zihnimiz, ufak bir uç bulsak dalıp gideceğimiz maziye ama yok bulamıyoruz belki. Cüzdanimizde ya da kitaplarımızın yaprakları arasında çiğdem çiçekleri de saklayamıyoruz ki artık, onlara tutunup yeniden dönsek çocukluğumuzun baharlarına. Kafamızı uzatsak pencerelerden kuzu seslerini duymak için motor ve korna seslerinin kavgası doluyor kulaklarımıza. Eve dönerken kaldırımda gördüğümüz münzevi ağaçlara müzelik bir nesneymişlercesine bakıyor kimimiz. Çölde vaha bulmuş

Kapılarımızdan içeri ellerinde çiğdemlerle girmiyor arkadaşlarımız; bir tomar kâğıt, bir yığın dosya bırakıyorlar belki önümüze veya o sınavdan bu sınava savrulurken soru bankaları ya da faturalar, dekontlar.

seyyah gibi hissediyoruz bir küçük park görsek. Park isminde bile bir sınırlama var, nerede çayır çimenin, kırın bahçenin yerini tutacak. Söylerken bile kalın bir “k” sesiyle kesiveriyor insanın hevesini. Hayata yazının ilk bölümündeki gibi anlattığım bir yerde başlama nimetine erememiş kentliler için bu söylediklerim garip gelebilir. Hoş, canları sağ olsun. Ama köy deyince tatil köylerini anlatan az insan yok memleketimizde.

Şimdi diyeceksiniz belki “Ya kardeşim amma ajitasyon yaptın ha, sanki cennette yaşıyorduk da dünyaya sürüldük.” Evet, öyle. İnsanın kaderi bu galiba. Hep cennetlerden sürülüyoruz. Âdem babamızın sürgünü bizde başka suretlerde ortaya çıkıyor sanki. Ayrıldığımız her mekân geldiğimiz yerlerden daha iyiydi hep. Annemizden evimize, evimizden sokağa, çocukluğumuzdan gençliğimize, gençliğimizden yaşlılığımıza sürülüp duruyoruz belki. Çok olumsuz baktığımı düşünebilirsiniz, belki haklısınız ama amacım biraz olsun dikkat çekmek, mazur görmenizi istirham ederim. Neyse meseleye dönersek efendim, bu sürgünlerimizin biri de doğadan kente, doğaldan yapaya, taş toprak ve ağaçtan çelik beton ve plastiğe sürülüşümüz. En kötü tarafı ise bu sürgünlüğümüz maalesef bilerek isteyerek ve gönüllü bir sürgün. Buna ne denir bilemiyorum. Daha rahat yaşama uğruna rahatımızı, daha özgür olma uğruna asıl özgürlüğümüzü, daha güçlü olma uğruna asıl gücümüzü, daha daha nelerimizi kaybettiğimizi bir bilebilsek. Bunları tüm samimiyetimle söylüyorum. Hatta başka hiçbir yazımda bu kadar samimi olamadığımı hissediyorum şimdi bunları yazarken. İnanıyorum ki sizlerin içinde de bir şeyler kırırdıydı. “Arkadaş tüm bunlarda ters giden bir şeyler var.” diye düşündüğümüz olur bazen,

peki aklımıza gelmez mi bunlar, kentin tüm keşmekeşliği içinde? Mutlaka geliyordur, aklımız değilse ruhumuz fark ediyordur. İşten eve, evden işe gidiş gelişlerimizdeki oflamlarımız, pazartesi sendromlarımız, mesire alanlarını ve parkları hıncahınç doldurmalarımız ve balkonlu evleri tercihlerimiz hep bu sızının sonucu değil midir sizce?

Bir de beyaz köylüler var şimdi. İyice bir kentli olmuşken tabiatın içinde duyduğu çağrısına duyarsız kalamayan ama bir taraftan da kent-

ten kopamayan bizler. Evet, kendimi de onlardan sayıyorum. Saymak fazla, harbi harbi onlardan biriyim işte: beyaz köylü. Peki, kimdir beyaz köylüler? Kentlerin şehirlikten çıkıp plastik, beton ve çelik cehennemine dönüşünü fark edip kendini yılın belli zamanlarında yazlığına, köydeki bahçesine vs. atan yarı zamanlı köylüler yani. Tüm kentliliğine rağmen köy hayatının nostaljik, çilesiz, tadımlık yanını yaşama hevesinde olanlardır beyaz köylüler. Kötü mü? Elbette hayır! Bir nebze olsun bir çözümdür sadece. Ama bir nebzecek. Herkesin toprağa dönüp kendi ürettiği ile doyduğu hatta fazlasını üretip katma değer kaydettiği bir sistemi getir-

mek uzak bir hayalden ibaretken belki bir nebzecek bir çözüm. Bu konuda kıymetli hikâyeci Mustafa Kutlu bana katılmayacaktır çünkü o tam bir dönüşü idealleştirir. Ben o kadar cesur görmüyorum kendimi, dedim ya, ben de bir beyaz köylüyüm sonuçta. Kentten kaçamayan ama köyden de kopamayan biri.

Bu hamur çok su götürecek belli ki. Ama dışarıda bahar geliyor, kentlerin dışında. Nereden mi anlıyorum? AVM'nin hobi stantlarında mevsim değişmiş efendim, oradan. Biz beyaz köylülere yol görünüyor. Başka nereden bileceğim baharın geldiğini, kaldırımlarda çiğdem açmıyor ki! ■

KUR'AN'DA BAHSEDİLEN CİNLER GERÇEK VARLIKLAR MI?

Hocam, “Kur’an cinlerden bahsediyor ama varlıklarına dair hiçbir bilimsel delil yok.” diye soruyorlar.

Kur’an cinlerden de başka varlıklardan da bahsetmektedir. Neticede Kur’an Allah’ın kitabı, cinler de O’nun yarattığı bir varlık türüdür. Zaten Kur’an, Yüce Allah’ın son peygamber Hz. Muhammed Mustafa (s.a.s.) vasıtasıyla gönderdiği ilahi kitaptır. Kitabın geliş hikmeti, Allah’ın varlığından, birliğinden ve hükümlerinden haber vermektir. Buna göre Allah yegâne yaratıcı ve yöneticidir. O, yaratıcılık (halk edici) sıfatıyla bütün bir evreni yaratmıştır ve yöneticilik (rab) sıfatıyla da onun düzen ve devamlılığını sağlamaktadır. Yüce Allah yegâne yaratıcı olduğuna göre O’nun dışındaki tüm varlıklar yaratılmıştır. İşte bu yaratılmış varlıkların toplamı evreni oluşturmaktadır.

Ancak evreni oluşturan varlıklardan bazılarını görürken bazılarını göremiyoruz.

Evreni oluşturan varlıkların bir kısmı duyuyla algılanabilir-

ken bir kısmı duyu algısı dışındadır. İslam düşüncesinde Kur’an’dan alınan ifadeyle evrenin duyuyla algılanan kısmına şahit âlem, duyu algısı dışında kalan kısma ise gaip âlem denilmiştir.

Türkçe şahit âlem için görünen âlem, gaip âlem için ise görünmeyen âlem kavramları kullanılmaktadır. Bunlara fizik veya metafizik demek İslam düşüncesi açısından doğru değildir. Çünkü ne şahit âlem fiziğin ne de gaip âlem metafiziğin karşılığıdır.

Görünmeyen bir varlığın gerçekliğini nasıl anlayacağız?

Eğer bir kusur yoksa ve yanılma söz konusu değilse beş duyuyla kavranan varlıkların mevcudiyeti konusunda kimsenin bir kuşkusu yoktur. Bu konuda kuşkular, varlıkların hakikati ve kökeni konusunda ortaya çıkmaktadır. Hakikat ve köken bir yönüyle somut bir gerçeklik gibi görünüyorsa da bir başka yönüyle duyu algısını aşan boyutlarının bulunması dolayısıyla bilinmezlikler içermektedir. Bu yönüyle somut gerçeklikten uzaklaşmakta ve duyu algısı dışına çıkmaktadır. Çünkü bir şeyin hakikatini bilmek beş duyunun ötesinde bilgi gerektirmektedir. Kökeni bilmek ise geçmişe doğru gidip bir tespit yapmayı gerekli kılmaktadır. Zamanda geriye gitmek söz konusu olamayacağına göre o husustaki bilgiler kısıtlı delillere dayalı olacaktır. Kısıtlı delil ise hakikatin ve kökenin tam olarak kavranmasını sağlamaz. Geline-

noktada somut ve görünen delillerin yetmediği durumlarda insanın kendi dışından bilgi alması zorunluluktur. Bu ise ancak öncekilerin yazılı veya sözlü verdikleri haberlerle mümkündür. Tarih ilmi bu işlevi yerine getirir.

Buradan nereye gelmek istiyorsunuz?

Haklarında dışarıdan bilgi almayı gerektiren varlıkların başında görünmeyen âleme ait varlıklar gelmektedir. Aslında görünmeyen âlem tek bir yapı ve türden oluşmaz, somut ve soyut olmak üzere temelde iki kategoriye ayrılır. Sevgi, saygı, içtenlik gibi soyut varlık alanı ancak tezahürleriyle bilinebilir ama gerçeklikleri yine de kapalıdır. Bu yüzden bu tür soyut değerlerde yanılmalar ve sahtelikler her zaman mümkündür.

Cinlere gelecek olursak?

İslam inancına göre gaip âleme ait yani görünmeyen varlıklardan olan cinler, beş duyuyla kavranamayan ama somut gerçeklikleri olan varlıklardır. Sevgi, saygı ve içtenlik gibi soyut gerçekliklerin hakikati bilimsel olarak nasıl ispat edilemiyorsa somut dahi olsa beş duyuyla kavranmadığından cinlerin gözlem ve deney dayalı bilimsel ispatı söz konusu edilmez. Çünkü bunlar bilimsel ispata konu değildir. Bilim, gözlem ve deney yöntemiyle ispat yoluna gider. Öte yandan bilimsel açıklamaların ölçü ve miktar bildirmesi yani sayısal bir değer ifade etmesi gerekir. Sevgi, saygı ve içtenlik gibi duygu ve durumları gözlemlese bile onlardan

sayısal bir değer üretmemiz imkânsızdır. Bir de işin içine yanılma ve yapmacıklık unsurları girdiğinde yapılan gözlemin bile bir anlamı yoktur. Bu yüzden psikoloji her ne kadar bazı bilimsel yöntemleri kullansa bile tam olarak pozitif ilimler arasında sayılmamaktadır. Bir filozofun dediği gibi “İnsan öngörülemeden varlıktır.” Mekanik ya da somut olgularda olduğu gibi insanın duygu dünyasına dair kesin verilere ulaşmak mümkün değildir. Mümkün olmaması beş duyuyla tam kavranamamasından ileri gelmektedir. Kişilerin duyguları konusunda en geçerli kaynağımız duygu sahibinin bize açıklamasıdır ve yanlış çıkmadığı sürece de buna güvenmemizdir. Cinler ve melekler gibi varlıklar da beş duyuyla kavranamadığına göre bunları bilen ve bize haber veren kaynağa güvenmekten başka bir çaremiz yoktur.

Sadece bu açıklama yeterli midir?

Cinlerin varlığını tespit bir başka açıdan tarihî olayların gerçekliğini tespit gibidir. Nasıl ki tarihî bilgileri ya geçmişte yazılan kitaplardan veya birtakım kalıntılardan tespit ediyorsak cinlerle ve meleklerle ilgili bilgileri de peygamberlerden ve getirdikleri kitaplardan öğreniyoruz. Nitekim Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u 1453 tarihinde fethettiğine dair bilgilerimiz ya yazılı kaynaklara ya da o dönemden kalan eserlere dayanmaktadır. Cinlerle ilgili bilgiler de başta Kur’an olmak üzere geçmiş dinlere ait ilahi kaynaklı metinlerden elde edilmektedir.

Buna göre cinler gibi görünmeyen varlıklara inanmak aslında varlığı bütüncül kavramak anlamına mı geliyor?

Tam da öyle. Zira bilimsel yöntemlerle ispat edilmediği için cinlerin varlığından şüphe duymak, başta sevgi, saygı ve içtenlik gibi değerler olmak üzere tüm tarihî olaylar hakkında kuşkucu bir yaklaşıma bizi götürür. Çünkü bunların hiçbirisini bilimsel yöntem olan deney ve gözlemlerle bilmemiz söz konusu değildir. İş bu aşamaya getirmek, septisizm ve agnostisizm karanlığına girmek anlamına gelir. Bu da hayatın altüst olması, değerlerin yok sayılması, geçmişin karanlığa gömülmesi demektir. Öte yandan bize canlılık sağlayan ruh hakkında da aynı durum söz konusudur. Psikolojik çalışmalar bir hayli gelişmiş olmasına rağmen henüz ruhun varlığı ve hakikati, deney ve gözlem yoluyla ispat edilmiş değildir. Bu yüzden bazıları çıkıp “Göremediğimiz varlıklara inanmayız, ruhu da görmüyoruz öyleyse onun varlığına inanmayız.” diyebilmektedirler.

Cinlere inanmanın Allah’a imanla bir alakası var mıdır?

Elbette vardır. Cinlere inanmak, Allah’ın varlığına inanmaya bağlıdır. Allah’ın varlığına inanan kişi için cinlerin varlığına inanmak gerçek dışı ve anlamsız değildir. Cinlerin varlığını anlamsız görenler genelde Allah’ın varlığını kabul etmeyenlerdir. Onların yegâne gerekçeleri de Allah’ın görülmemesi ve bilimsel olarak ispat edilmemesidir. Böyle bir

anlayışa gitmiş olan kişinin görülemeyen varlıklar olan cinlerin ve meleklerin varlığını kabul etmesi beklenmez. Öyleyse cinlerin varlığından şüphe edenler, büyük ölçüde Allah’ın varlığından da şüphe ediyorlar demektir. Öte yandan Allah’ın varlığını inkâr eden ateistlerin, “Kur’an cinlerden bahsediyor, varlıklarına dair hiçbir bilimsel delil yok.” demelerinin altında yatan amaç Allah’ı inkâr pozisyonlarını güçlendirmektir. Eğer amaçları bu değilse büyük bir tutarsızlık sergilemiş olmaktadır. Çünkü Allah’a inanan bir kişinin dönüp cinlerin varlığını sorgulaması son derece saçmadır.

Son olarak cinlerin varlığının hikmeti nedir?

Meleklerin ve ruhun varlığının hikmeti neyse cinlerin varlığının hikmeti de odur. Yüce Allah hiç ihtiyacı olmadığı hâlde melekleri yaratmış ve onlara evrende birtakım görevler yüklemiştir. İnsanı yaratmış onun canlı tarafını ruh vasıtasıyla oluşturmuştur. Bunların hiçbirisi olmasa yani ruh veya melek olmasa Yüce Allah evrendeki olayları yine düzgün, insanı yine canlı kılabilir. Ama Yüce Allah, sistemini böyle kurmuş ve bu sistem içerisine akıl ve iradesiyle insana benzeyen, görünmeme yönüyle de meleklerle benzeyen bir varlık türü olan cinleri yaratmıştır. Yüce Allah’ın varlığını ve birliğini kabul ediyorsak O’nun bize bildirdiği varlıkların da gerçekliğini kabul etmemiz hem akla uygun hem de düşüncece tutarlı olmanın bir gereğidir. ■

İLME ÂŞIK BİR ÂLİM

VEHBE ZUHAYLÎ

Koray ŞERBETÇİ

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin sömürgeci Batılılar karşısında aldığı yenilgiyle İslam beldeleri tespihin kopan taneleri gibi birbirinden ayrılmışlardı. Daha sonraki yıllarda başta Anadolu olmak üzere İslam beldeleri kurtuluş mücadelelerine yönelmişler ama Müslüman milletlerin siyasal anlamda birden fazla devlete sahip olması bu mücadelede, Batı tahakkümü karşısında özgül ağırlıklarını artırmak bir yana daha da azaltmıştı. İşte bu noktada XX. asır Müslümanları ancak aynı kibleye dönen topluluklar olarak varlıklarını bir bütün hâlinde sürdürebileceklerdi. Bu ruhu diri tutanlar da doğudan batıya İslam âlimleri olacaklardı. İşte bunlardan birisi de eski bir Osmanlı toprağı olan ama 1920'den 1946'ya kadar Fransa yönetiminde kalan Suriye'de dünyaya gözlerini açan Vehbe Zuhaylî olacaktı.

Bir âlim yetişiyor

İslam âleminin ve Suriye'nin önde gelen fıkıh âlimlerinden olan Vehbe Mustafa ez-Zuhaylî, 1932 yılında Şam kırsalındaki Deyr Atıyye'de dünyaya geldi. Babası çiftçi ve tüccar bir kişi olmakla birlikte İslam ilimlerine muhabbet duyan dindar bir kimseydi. Öyle ki babası Mustafa Zuhaylî her gece teheccüt namazı kıldıktan sonra güneş doğuncaya kadar on beş cüz Kur'an okuyup böylelikle iki günde Kur'an'ı hatmeden bir

hafız, ayın çoğunu oruçla geçiren, zikir ve ibadet ehli salih bir insandı. Mustafa Zuhaylî âlim değil çiftçiydi. Ancak ilme ve âlimlere olan sevgisinden dolayı çocuklarını ilme yönlendirdi.

Dindar bir ailede İslami terbiyeyi ve ilim aşkını öğrenen Zuhaylî, okul vakti gelince uzun ve başarılı bir öğrenim yolculuğuna atıldı. Bu, girdiği her okulu neredeyse dereceyle bitiren parlak bir öğrencinin yolculuğuydu.

İlkokulu Suriye'nin el-Mîlâd şehrinde, liseyi ise Şam'da okuyan Zuhaylî, yüksek İslami ilimler tahsili için Mısır'ın yolunu tuttu. El-Ezher Üniversitesini tıpkı lisede olduğu gibi birincilikle bitirdi. Ardından zirveye tırmanırken usanmak bilmeyen tutkulu bir dağcı gibi durmadan tahsil zirvesine doğru yol almaya devam etti. Arap dili uzmanlığı, hukuk alanında lisans eğitimi, İslam hukuku, modern hukuk alanları onun yolculuğunun önemli ilim duraklarıydı.

Elbette bu yolculuğunda pek çok hocadan ders aldı. Fakih, muhaddis veya düşünür olarak farklı isimlerden oluşan hocaları Zuhaylî'ye katkı sağladı ve yazdığı eserlerde de etkili oldu.

Uzun süren tahsil hayatından sonra öğretim çalışmalarına başladı. Artık takvimler 1963 yılını gösteriyordu. O sene Şam Üniversitesine okutman olarak atanmasıyla başlayan öğreticilik hayatı, 1975'te

profesör olmasıyla taçlandı. Orada öğretim, telif, yönlendirme, genel ve özel konferanslar verme ve fıkıh ile usul-i fıkıh alanında ihtisaslaşma faaliyetlerini sürdürdü.

Hocalık faaliyetleri

Zuhaylî'nin profesör olduğu yıllarda dünya, "Soğuk Savaş" diye adlandırılan dönemi yaşıyordu ve iki politik kutup arasında bölünmüştü. Müslüman toplumlar tarihî, kültürel

Zuhaylî'ye göre Müslümanlar, İslam ilimlerini bir meşale gibi elinde taşıyan âlimleri rehber edindikleri sürece ilahi nizam ekseninde doğru düşünür, doğru bakar ve dolayısıyla doğru işler yapmış olurlar.

ve manevi varlıklarını sürdürrebilmek ve dünyaya kendi fikir reçetelerini sunmak konusunda hayli zayıf durumdaydı. Bilhassa o dönemde İslam âleminin en büyük meselesi İsrail ile Arap devletleri arasındaki savaşlardı. İslam dünyası bu durumun krizini yaşıyordu. Kriz sadece askerî boyutta değildi. Bu bir kimlik sorunu da.

Krizin atlatılması için siyasetçiler ve yöneticiler farklı yaklaşımlar ortaya koyuyorlardı ama bunlar günlük politika havuzundan dışarı çıkamıyor-

du. Zuhaylî'nin de aralarında olduğu İslam âlimleri ise meseleyi başka bir boyuttan ele almak için gayret ediyorlardı. Bu boyut, İslamiyet'in ilim boyutuydu. İslami ilimlerin ihya edilmesi, Müslüman bireye ve dolayısıyla Müslüman topluma, yeni ve öz güvenli bir kimlik verecekti. Âlimlerin gayreti bu yöneydi.

Bu sebeple Zuhaylî, İslam âleminin değişik ülkelerine yolculuk yaptı. Bilhassa uluslararası birçok kongre ve sempozyumda tebliğ sundu ve konferanslar verdi. Kendisini misafir hoca olarak davet eden Lübnan, Katar, Kuveyt, Suudi Arabistan, Libya, Sudan, Pakistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin üniversitelerini kırmayarak davete icabet etti. Bu ülkelerdeki üniversitelerde pek çok talebe yetiştirdi.

Ama Zuhaylî sadece akademik çalışmalarla yetinmedi. Bunun yanında 1950 yılından itibaren farklı camilerde hutbe okudu, fıkıh dersleri verdi. O günlerde kitle iletişim araçlarının gelişmesini genele hitap etmek için bir fırsat olarak gördü. Buna bağlı olarak radyo ve televizyonlarda programlar yaptı. Öyle ki radyo programları çerçevesinde sekiz yıl içinde Kur'an'ın tümünü tefsir etti ve bu dersleri "Et-Tefsîru'l-Vasît" adıyla kitaplaştırdı.

Gayesi

Zuhaylî, çocukluğundan beri ilme âdeta âşıktı. Bu konuda hiç durmadan gayret sarf

etti. Âdeta tek hedefi buydu. Kendisi, bu tutkusunun fikrî temelini ve yürüdüğü yolun yöntemini şöyle tanımlamıştı: "Daha önce İslam davetçisi olmak istiyordum. Bu konudaki birçok engeli gördüğüm için söylemek istediklerimi yazmaya başladım. Zira kitaplara yazılanların daha kalıcı olacağı kanaatindeyim. Bugüne kadar söylemek istediğim her şeyi hikmet dilini kullanarak söyledim. Çünkü her ilmin siyaset ve hikmet yönü vardır. Hikmet dili kullanılmazsa hizmet akamete uğrar."

Zuhaylî, XX. asır gibi Müslümanların zor bir devresinin âlimlerindendi, yukarıda bahsedilen var olma mücadelesinde o üzerine düşeni ilmî sahada yapmaya ve Kur'an-ı Kerim'in diriltici soluşunu soluksuz kalmış Müslümanlara ulaştırmaya gayret etmekteydi. Sorunlu durumu ve çözümü net bir biçimde şöyle tasvir ediyordu: "Allah Teâlâ'nın mübarek Kitab'ında, öncekilerden bilgiler, sonrakilerden haberler ve önünüzdeki soruların çözümleri vardır. O şaka değil, ciddidir, sözü bitirir. Onu terk eden zorbanın Allah burnunu yere sürter, doğruyu ondan başka yerde arayanı Allah saptırır. O Allah'ın sağlam ipidir, aydınlatan ışığıdır, hikmet dolu uyarısıdır, dosdoğru yoludur. Arzular ona uyarsa yoldan çıkmaz, diller dolaşmaz, görüşler çoğalıp çatışmaz. Âlimler ona doyamaz, takva sahibi kullar ondan usanmazlar. Çok kullanmakla eskimez,

XX. asrın gayretli İslam âlimlerinden olan Zuhaylî, İslam fıkıhında uzman olan ve mezhep taassubuna kapılmadan kendi çalışmalarına göre en doğru görüşü tercih eden birisiydi. Tüm hayatını ilme, araştırma yapmaya ve kitap yazmaya adayan mutedil bir Müslüman âlimdi.

insanı hayran bırakan tarafları tükenmez, eşi bulunmayan manaları son bulmaz. Onda ki bilgiye sahip olan öne geçer, ondakini söyleyen doğru söyler, onunla hükmeden adaletle hükmetmiş olur, onu uygulayan sevabı hak eder, ona çağırın dosdoğru yolu göstermiş olur.”

Bu coşkulu sözler dilinde kalmadı. Bilhassa İslam hukuku alanındaki yetkinliğiyle bu iddialarını fıkıh eserlerinde ete kemiğe büründürdü. Zira Zuhaylî'ye göre fıkıh, Müslümanların sorunlarına ilahi nizamdan çözüm sunan en önemli sistemdi. Şöyle diyordu: “Kur’ansız inanç (akide) sahih olamaz ve insan ruhunda onun manalarını aydınlatamaz, Müslümanın ahlaki Kur’an’ı anlamadıkça düzelmez, Kur’an’dan sonra ancak Peygamberimizin hadisi ve onun feyiz fışkıran ruhaniyeti ile insanın nefsi yumuşar ve incilir, Müslümanın yapıp ettikleri ancak fıkıhta ortaya konmuş bulunan hükümler ve kurallara uyarsa sahih olur, dinin hüküm ve kurallarının bir sisteme oturtulması ve akıl ile anlayışın hatadan korunması ise ancak fıkıh usulü ile gerçekleşir.”

Böylece Zuhaylî'ye göre Müslümanlar, İslam ilimlerini bir meşale gibi elinde taşıyan âlimleri rehber edindikleri sürece ilahi nizam ekseninde doğru düşünür, doğru bakar ve dolayısıyla doğru işler yapmış olurlar.

Hiç durmayan bir kalem

Zuhaylî'nin ilmî anlamda doktora tezini kaleme almasıyla yazmaya başlayan kalemi hiç durmadı. Başta fıkıh ve tefsir olmak üzere İslam âlemine XX. asırda ciddi eserler kazandırdı. Herhangi bir ansiklopedi maddesinde sayfalarca sıralanabilecek bu muazzam eserlerin adlarını yazmaktan sa ruhundan bahsetmek bu yazının hacmine daha uygun düşecektir. Fakat iki eserine daha yakından bakmak gerekmektedir. Bunlardan birisi fıkıh alanındaki dev çalışmasıdır: El-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu. Bu eser on bir ciltten oluşmaktadır. Dört mezhebin görüşlerini delilleriyle ele almaktadır. İslam dünyasında son zamanlarda yazılan en kapsamlı fıkıh eseridir. Bu eserde namaz, hac, oruç, zekât, kurban, avcılık, miras, ceza hukuku, sigorta, tazminat, iş hukuku, İslam'da yasa ve yargı organları, alışveriş, hilafet, yiyeceklerde helal ve haramlar, evlilik, boşanma, nişanlanma ve daha yüzlerce konu, binlerce dinî mesele ele alınmaktadır. Dünyü değil bugünün problemlerini ele alan, üstelik meseleleri günümüz insanının anlayabileceği bir dille ifade eden bir fıkıh şaheseridir.

İkinci eser de tefsir alanındaki önemli eseri olan Et-Tefsîru'l-Münîr'dir. Bu eser de on yedi ciltten oluşmaktadır. Alanında en son yazılan ve en kapsamlı tefsirdir. Eserin önemli bir özelliği günümüz

insanına hitap etmesidir. Yöntem olarak ayetler arası münasebet ve iniş sebepleri belirtilmiş, ardından ayetlerin geniş bir şekilde tefsiri verilmiştir. Bunun yanında Kur'an'dan çıkan gündelik hayata yönelik bütün fıkhi hükümler fıkıh mezheplerinin görüşleri çerçevesinde ele alınmıştır. İslam dünyasında ilgi uyandıran bu tefsir, Türkçe, İngilizce, Malayca ve Urduca tercüme edilmiştir.

İlim mirası

XX. asrın gayretli İslam âlimlerinden olan Zuhaylî, İslam fıkıhında uzman olan ve mezhep taassubuna kapılmadan kendi çalışmalarına göre en doğru görüşü tercih eden birisiydi. Tüm hayatını ilme, araştırma yapmaya ve kitap yazmaya adanmış bir müslüman âlimdi. Bunun en büyük kanıtı hayret verici derecede derinlemesine yazdığı eserleriydi. Kitapları, XX. asrın dertlerini ve günümüz Müslümanlarının ihtiyaç duyduğu meseleleri derinden kavrayan bir âlim olduğuna işaret etmektedir. Zuhaylî, sadece fıkıh, Arap dili, tefsir, hadis gibi geleneksel ilimler alanında yetişmiş bir âlim değildi. Bunun yanı sıra iktisatçı, hukukçu, eğitimci ve sosyologdu. İşte çağın Müslümanını kavrayabilme yeteneği de bu iki denizi birleştiren bir bilgin olmasının bereketiydi.

Zuhaylî, ilim ve çalışma dolu hayatını 8 Ağustos 2015 tarihinde tamamlamış ve arkasında bir ciddi bir ilim hazinesi bırakmıştır. ■

TÜKENMİŞLİK SENDROMU

“Bir güçlkle karşılaştığınızda kendinize bir kaçış yolu değil bir çıkış yolu arayın.”

D. L. Weatherford

Daha ziyade insana hizmet eden meslek dallarında görülen tükenmişlik sendromu, iş hayatının stresi ile ortaya çıkan yorgunluk, hayal kırıklığı ve işi bırakma ile karakterize olan psikolojik bir durumdur. Uzun yıllar meslek hayatında olan, insanlar ile yoğun ilişki içerisinde bulunan öğretmen, sağlık çalışanı gibi meslek dallarında daha çok görülmektedir. Mesleki hayatına devam eden kişinin zamanla çalışmasının amacını ve anlamını kaybetmesi, hizmet verdiği insanlar ile gerçekten ilgilenmemesi, mesleğine dair bir boşluk ve kopmuşluk duygusu yaşaması tükenmişlik sendromunu hatırlatır.

Zihinsel belirtilerinin yanı sıra fiziksel ve psikolojik belirtileri de olan tükenmişlik sendromunu yaşayan hizmet verici kişide enerji kaybı, motivasyon eksikliği, diğerlerine karşı negatif tutum, görev ve kişilerden aktif geri çekilme görülür.

Bazı çalışmalarda yüksek beklenti ile işe başlayan kişilerde tükenmişlik sendromunun daha hızlı gelişebildiği görülmüştür. Bu açıdan beklenti ve idealizasyon ile tükenmişlik hissi arasında ilişki vardır denebilir. Mesleğin olumlu yanları dışında zorluk sayılabilecek taraflarını da nötr bir şekilde görebilmek, mesleki beklentiyi gerçekçi bir eksene çekeceği için kişiyi olası tükenmişlik hissine karşı koruyacaktır. Bu açıdan mesleğe karşı gereksiz bir pozitivizm ve güzelleme yapmak işe yaramamakta hatta kişiyi zamanla olması gerekenden daha aşağı bir ruh hâline sürüklemektedir. Her mesleğin olumlu yanları olduğu gibi zorlukları ve olumsuzlukları da var-

dır. Neler ile karşılaşacağımızı bilmek bizleri geleceğe karşı hazırlıklı kılar.

Tükenmişlik sendromu (burnout syndrome) mükemmeliyetçi mizaç yapısında olan kişilerde de görülebilir. Her görevi aynı düzeyde ve eksiksiz tamamlamak isteyen çalışanlar zamanla yorgun düşüp ya da yetersiz hissedip tüm görevlerden kendilerini geri çekebilirler. Ayrıca görevini yapmak isteyen fakat nasıl yapacağını bilemeyen, rol modeli olmayan çalışanlarda da tükenmişlik görülebilmektedir. Türk toplumunda yine çok sık görülen bir başka tükenmişlik nedeni ise hayır diyememek ve tüm sorumlulukları üzerine almaktır. Ayrıca adaletsiz tutum, mobbing ve amirin emeği takdir etmemesi ya da ödüllendirmemesi de bireylerin zamanla mesleki anlamda yorgunluk hissetmelerine neden olmaktadır.

Tükenmişlik sendromunun fiziksel belirtileri geçmeyen yorgunluk, enerji kaybı, baş ağrıları, bulantı, fibromiyalji, hastalıklara karşı daha hassas olma, uyku bozukluklarıdır. Psikolojik belirtileri sinirli, gergin olma, sabırsızlık, huzursuzluk, iç sıkıntısı, depresif belirtiler, neşe, sevinç ve ümit gibi pozitif duygularda azalma olarak dikkat çeker. Zihinsel belirtileri ise amaç ve anlam karmaşası, güvensiz ve yetersiz hissetme, işe karşı olumsuz düşünceler, mesleği ciddiye almama, ihmal etme ve erteleme isteğidir.

Duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel anlamda başarı noksanlığı yaşayan kişiler uzun süreli strese maruz kalmaları nedeniyle kalp hastalığı gibi uzun süreli fizyolojik hastalıklara da yakalanabilmektedirler. Tükenmişlik sendromunun ilk belirtilerinden olan dinlenince geçmeyen yorgunluk hissi ve hizmet verilenlere karşı duyarsızlık hissi çalışanlar için önemli uyarıcılar olmalıdır. Eğer bu iki belirti başlamışsa; mesleğinizin anlam ve amacını kaybettiyseniz ve herhangi bir başarı

hedefiniz yoksa acil bazı önlemler alınması gerekmektedir.

Yapılan çalışmalar erkeklerde tükenmişlik sendromunun daha yaygın olduğunu, öte yandan kadınların evli ve çocuklu olmaları durumunda tükenmişlik sendromunu daha çok yaşadığını göstermiştir. Yaş ile tükenmişlik arasındaki ilişkiye bakıldığında yaş ilerledikçe tükenmişliğin arttığı, bunun en çok 55-65 yaş arasında yaşandığı gözlemlenmiştir. Yine tükenmişlik hissi ve mutluluk seviyesi arasındaki ilişkiye bakıldığında, tükenmişlik hissi arttıkça mutluluk düzeyinin azaldığı görülmüştür.

Tükenmişlik hissinden uzaklaşmak için neler yapılabilir?

Tükenmişlik hissetmemize sebep olan nedenleri belirlemek ve bu konuda önlemler almak elzemdir. Bu açıdan dışarıdan ve objektif bir gözle kendi aydınlık ve karanlık yanlarımıza bakabilme becerisini geliştirmek gereklidir. Örneğin tükenmiş hissetmeye sebep olan nedenlere (medeni durum, çocuk sayısı, işe aşırı düşkün olma, yetersiz ödüllendirme gibi) göre tedbirler almak gereklidir.

Amirlerimiz tarafından yeterince ödüllendirilmediğimizi düşünüyorsak kendimize her başarımız ve tamamladığımız her sorumluluk sonrası minik ödüller verebiliriz.

Uzun süreli strese maruz kalmanın tükenmiş hissetme ile ilişkili olması nedeniyle zaman zaman mini tatiller ruhsal ve fiziksel dinlenme toparlanma için iyi gelecektir.

Çalıştığımız pozisyonda gereğinden fazla sorumluluk alıyor ve hayır demekte zorlanıyorsak başkalarının da görevlerini yapmalarına izin vererek hem onları hem de kendimizi dengeye kavuşturabiliriz.

Mükemmellik algısının bu dünyaya ait olmadığını yine kendimize sık sık hatırlatmalıyız. Mükemmeliyetçi bireyler ya her şeyi mükemmel yapmaya ya da bir anda tamamen her şeyi bırakmaya meyillidirler. Hayatımızda ve sorumluluklarımızda hata ve yanlışlıklara da yer açabilirsek kendimize ve çevremize nefes aldırırız.

Yapılan uluslararası çalışmalara göre tatil günlerinin az olması ve alınan maaşın az ol-

ması ile tükenmişlik sendromu ilişkilidir. Tatil gün sayısı ve maaş arttıkça tükenmişlik azalmaktadır. Yılda dört haftadan daha fazla tatil yapanların daha az tükenmişlik yaşadığı görülmüştür. Bu açıdan tatil haklarının kullanılması, en küçük fırsatlarda dahi şehir ve mekân değiştirmek tükenmişlik hissini azaltacaktır.

Yine yapılan çalışmalara göre düzenli bir hobi ile ilgilenme ile tükenmişlik sendromu arasında negatif ilişki vardır. Yani hobi sahibi olmak tükenmişlik hissini azaltmaktadır. Bu açıdan biz ruh sağlığı uzmanları her bireyin en az bir hobi dalıyla ilgilenmesini çok önemsiyoruz.

Gönüllü çalışmalara katılmak tükenmişlik sendromuna iyi gelmektedir. Tükenmişlik yaşayan hekimlerin yüzde 34'ü hiçbir gönüllü çalışmaya katılmadığını belirtmiştir.

Tükenmişlik ve egzersiz arasındaki ilişkiye bakıldığında egzersiz yapmanın tükenmişlik hissi ile ters orantılı olduğu görülmüştür. Bu açıdan düzenli yürüyüşler yapmayı ve bir spor dalında devamlılığı tavsiye ediyoruz.

Yine iş hayatı dışındaki sosyal ilişkiler de önemli olan bir başka unsur. Sadece iş arkadaşlığı olan, sosyal hayatta aile ve arkadaş ilişkisi olmayan kişiler tükenmişlik yaşamaya daha meyillidir. Bu açıdan tek hayatımızın iş yaşamımız olmamasına özen göstermeliyiz.

Kısacası, mesleki hayatımız dahil her alanda başarılı, mutlu ve anlamlı bir yaşamımız olsun istiyorsak ilk yapacağımız şey yine kendimize olan yatırımımızdır. Kendimize alan açma, küçük ödüller, sosyal ilişkiler, aile hayatında nitelikli vakit geçirme, doğa ile buluşma ve egzersiz gibi kendimize yaptığımız yatırımlar mesleğimize de sirayet edecek, tükenmiş hissetmekten bizleri uzak tutacaktır. ■

ÇOCUĞUN KALBİNE İMAM DOKUNURSA

Hasan MORAN

Ankara Yenimahalle Kur'an Kursu Öğreticisi

Yıl 1993, aylardan Haziran. Üçüncü sınıfı yeni bitirmiş dokuz yaşında bir çocuktum. Babam Kur'an-ı Kerim'i öğrenmem için mahalleimizin camisindeki yaz Kur'an kursuna götürmüştü beni. Çok mutlu ve heyecanlıydım. Çünkü camiye ilk defa gidiyordum. Fakat o yıl benim için pek de iyi geçmedi. Kursun ilk günlerinde camide bazı çocuklar tarafından Roman olduğum için ayrımcılık ihtiva eden itham ve davranışlara maruz kalmıştım. Korkmuştum ve o günden sonra bir daha camiye gitmek istememiştim.

Ertesi yıl mahallede çocuklarla top oynarken "Camiimizde yaz Kur'an kursumuz başlayacaktır. Yavrularımızı camimize ve kursumuza bekliyoruz." diye bir konuşma yankılandı etrafta. Birden camide yaşadığım olay geldi aklıma. Aynı olayı tekrar yaşamak istemiyordum. Korkuyordum. Fakat annem camiye gitmemi çok istiyor ve beni sürekli motive ediyordu. Ben de onun bu isteğini yerine getireceğimi, camiye, Kur'an kursuna gideceğimi söyledim. Annem çok sevindi. Kursun açılacağı gün annem sabah erkenden kaldırıp temiz elbiselerimi giydirdi. Elimden tutup camiye götürdü beni. Caminin kapısından içeri girdiğimde sağlı sollu yerde oturan yan yana dizilmiş çocukları gördüm. Önlerinden yürüyüp hocanın

yanına vardığımda annem hoca ile konuştu ve beni hocanın yanına bıraktı. Bense endişeli gözlerle etrafa bakıyordum.

Bir ara hoca ismimi sordu. "Hasan." dedim. "Benimki de Bayram." dedi. Başımı okşadı ve önüme bir kitap koydu. İlk sayfayı açtı. Bazı harfleri okumaya başladı. Tekrarlamamı istedi. Ben de tekrarladım. Hiç alışık olmadığım sesler vardı. Başlarda zorlanıyordum. Ancak Bayram Hoca'nın ilgisi ve sevgisi öğrenmeye olan azmimi artırıyor. Çok çalışıyordum. Nihayet bu kitabı bitirip Kur'an-ı Kerim'i okumaya geçtim. O günü hiç unutmuyorum. Kur'an-ı Kerim'i ilk defa elime alıp eve giderken çok duygulanmıştım. Annem ve babam elimde Kur'an-ı Kerim'i görünce çok şaşırmışlardı. Aile içinde ilk defa Kur'an-ı Kerim'i okuyan ben olacaktım. Dedem ve ninem çok mutlu olmuş, beni tebrik etmişlerdi. O gün çok güzeldi.

Kur'an-ı Kerim okumayı çok seviyordum. Bir taraftan hatim etmek için sürekli Kur'an okuyor, bir taraftan da hocanın verdiği ezberleri yapıyordum. Camiye namaz vakitleri de gelmeye başladım. Sabah namazı hariç dört vakit camiye gidiyor, cemaat ile namaz kılıyordum. Çok güzel duygular içindeydim. İçim içime sığmıyordu. Sürekli hocam ile birlikte olmak istiyordum. Onun yanında kendimi gü-

vende hissediyordum. Eşi de beni çok seviyordu. Beni eve davet eder, yemek yedirir sonra da uğurlardı. Beni çocuklarından ayrı tutmazdı. Bu sevgiyi gördükçe de öğrenmeye olan aşkım, heyecanım, isteğim artıyordu. Her gün yeni bilgiler öğreniyordum. Hocam bazen caminin anahtarlarını bana verir, camiye açmam için beni görevlendirirdi.

Fedakârlığı, vefayı, sabrı onun hayatından okudum. İyiliğin değerini, insan yetiştirmenin önemini onun sayesinde öğrendim. Ben hocama çok minnettarım. Onun hakkını nasıl öderim bilmiyorum. Ama şunu iyi biliyorum. Bazı insanlar vardır kitap yazar insanlara faydalı olur. Bazı insanlar da vardır insan yazar etrafına ışık saçar.

Hocanın güvenini kazanmak beni çok mutlu ediyordu. O sene Yaz Kur'an kursunun sonunda hatim etmiş ve birçok sure ezberi yapmışım. Ertesi yıl aynı duygular ile tekrar camiye gittim. Hocam benim ile özel olarak ilgilenmeye devam etti. Bir ara hafızlıktan bahsetti. Hafızlık ile alakalı bilgiler veriyordu. Sonra bana "Hafızlık yapmak ister misin?" diye sordu. Ben de ailem buna izin verirse yapabileceğimi söyledim. Hocam evimize kadar gelip aileme hafızlık ile alakalı bilgiler verdi. Annem başta kar-

şı çıkmıştı. "Olmaz." diyor- du. Fakat babam, dedem ve mahallemizde oturan Hasan Amca'nın telkinleri ile annem ikna olmuştu. Beşinci sınıfın sonunda hafızlık yapmam için babam ve hocam beni Çamlıdere'ye Ali Semerkandi Kur'an Kursu'na götürdüler. Başta alışamadım. Ağladığım günler oldu. Malum gurbet zor oluyor. Ama hocamın ve ailemin güvenini kaybetmemeliydim. O yüzden sabrettim. On yedi ayda hafızlığımı bitirdim. Çok güzel bir merasim oldu. Dönemin bütün meşhur hocaları oradaydı. Her şey çok güzel ilerliyordu. Artık hafız olmuş, tekrar doğup büyüdüğüm mahalleye geri dönmüştüm. Aile içinde ilk hafız olmanın gururunu yaşıyordum. Dedem beni her gördüğünde ayağa kalkar ve oturduğu yere beni oturturdu. Ben kabul etmediğimde, "Hayır ben senin yaşına değil, ezberlediğin Kur'an'a hürmet ediyorum." derdi. Bu olayı her yaşadığımda çok utanıyordum.

Camiye gittiğim bir gün hocam "Burada durma. Senin kıymetini bilmezler, seni üzerler. Seni başka bir kursa götürüyem. Orada eğitimini alırsın." dedi. Dediğine aldırış etmedim. İçimden "Bana kim ne yapabilir ki?" dedim. Ancak hocamın benim yüzümden cami cemaatinden çok hakaret duyduğunu sonradan öğrendim. Hocam beni sakınıyor, bundan hiç bahsetmiyordu.

Bir gün camide kamet getirirken cemaatin bazısının ters bakışlarına şahit oldum. Başka bir gün ezan okuduğum için "Bundan başka ezan okuyacak biri yok mu?" diyen birilerini duydum. Aşrı şerif okurken hususi olarak kalkıp gittiklerini gördüm. Anlam veremiyordum. Niye böyle davranıyorlardı? Yetersiz olduğum için mi? Yoksa okurken hata mı yapıyordum? Kendi kendime sorular soruyor ancak cevabını bulamıyordum. Yine de bunları bir kenara bırakıp okula ve camiye gitmeye devam ediyordum.

Büyüyordum. On beş yaşında bir delikanlıydım artık. Hocamın izinli olduğu bir gün namazı kıldırmak için imam olarak mihraba geçtiğimde arkadan, benden rahatsız olanların sözlerini duydum. Hiç bu kadar üzüldüğümü hatırlamıyorum. Yanımda hocamın olmasını çok istiyordum. Onun beni teselli etmesine çok ihtiyacım vardı. Ancak yoktu. Sonra ellerimi açtım gözyaşları eşliğinde, "Ya Rab beni imam yap." diye dua ettim. "Beni imam yap ki bir gün bu camide bu insanların önüne geçip namaz kıldırayım." dedim.

Aradan uzun bir zaman geçti. Yıllar yılları kovaladı. 2007 yılında imam hatip olarak atandım. Artık imamdım. Rabbim duamı kabul etmişti. Görev aldıktan sonra mahallemizdeki camiye gittim. Bayram Hocam beni sevinçle

Eğer insanların bedenlerinin sizinle beraber olmasını istiyorsanız önce kalplerine girmelisiniz. Gönüllerine girmeden insanların bedenlerinin sizinle birliktelik kurmasını bekleyemezsiniz.

karşılıdı. Benimle iftihar ediyordu.

Bana namaz kıldırmam için cübbeyi ve sarığı vermişti. Yıllar önce yaptığım dua aklıma geldi. Mihraba geçtiğimde o gün benim namaz kıldırmamı istemeyenlerin birçoğu yoktu. Çünkü ahirette irtihal etmişlerdi. Namaz bitti. Sonra Bayram Hocam ile eskilerden konuştuk. Bir ara yıllar önce bana yapılan haksızlıkları anlattı. Cemaatin çoğunun vefat ettiğini, benim de hakkıma girdiklerini söyledi. Hocama “Ben

onlara hakkımı helal ettim.” dedim. Hocam çok şaşırmişti... Evet, hakkımı helal etmiş ve onları affetmiştim. Çünkü onlar bilmiyorlardı. Bilselerdi yapmazlardı. Bana bu ahlakı hocam verdi. Affetmeyi hocam öğretti bana.

Fedakârlığı, vefayı, sabrı onun hayatından okudum. İyiliğin değerini, insan yetiştirmenin önemini onun sayesinde öğrendim. Ben hocama çok minnettarım. Onun hakkını nasıl ederim bilmiyorum. Ama şunu iyi biliyorum. Bazı insanlar vardır kitap

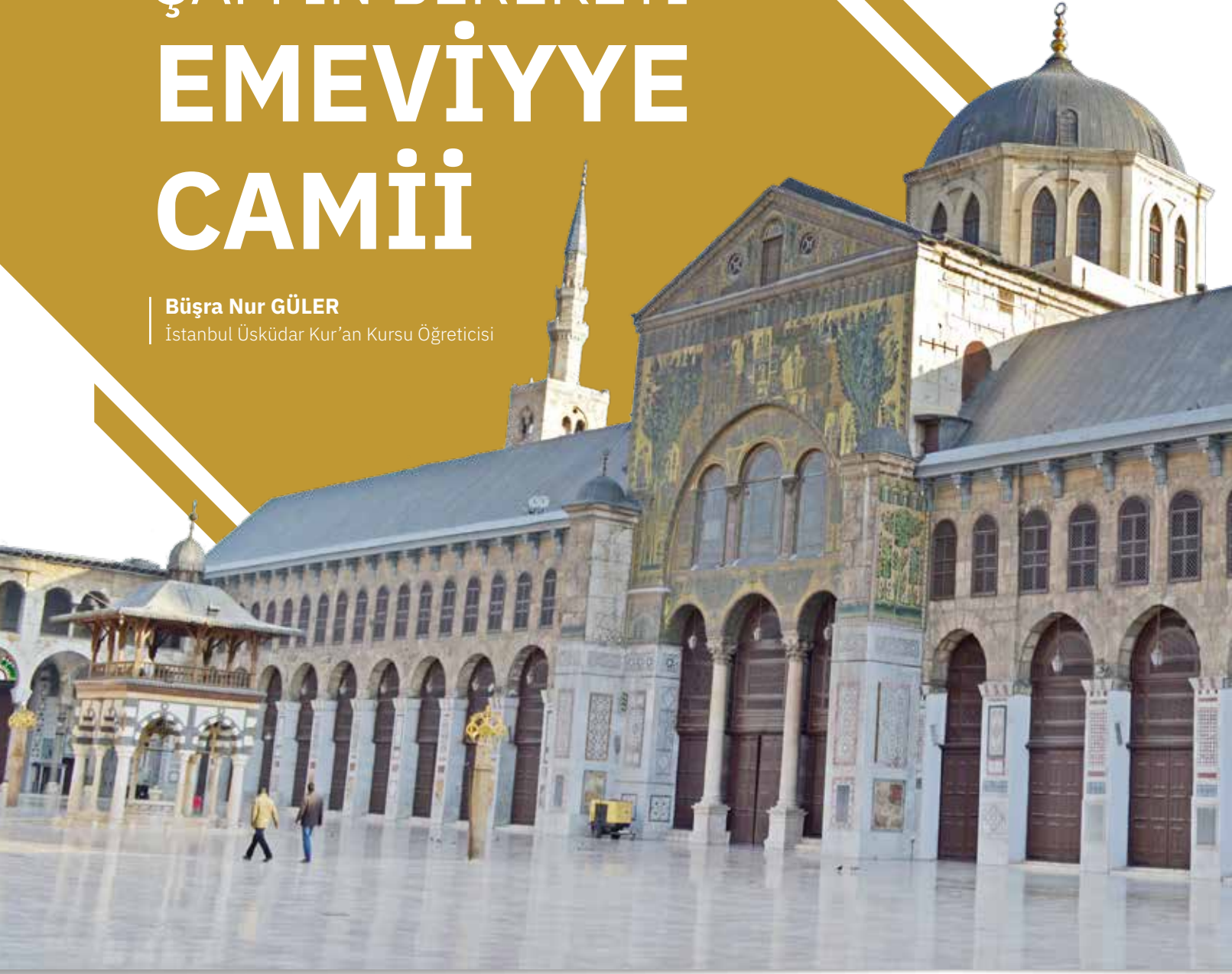
yazar insanlara faydalı olur. Bazı insanlar da vardır insan yazar etrafına ışık saçır. İşte hocam kendini insan yetiştirmeye adanmış ender insanlardan biri.

Eğer insanların bedenlerinin sizinle beraber olmasını istiyorsanız önce kalplerine girmelisiniz. Gönüllerine girmediğiniz insanların bedenlerinin sizinle birliktelik kurmasını bekleyemezsiniz. İşte Bayram Hoca sadece bir çocuğun kalbine dokundu. Hepsi bu. ■

ŞAM'IN BEREKETİ EMEVIYYE CAMİİ

Büşra Nur GÜLER

İstanbul Üsküdar Kur'an Kursu Öğreticisi

Şam'ın fethi

Suriye'nin güneybatısında, Kasiyun dağı ile Badiyetüşşam arasındaki vahada, ortasından akan ve şehre can suyu olan Bereda nehrinin bereketiyle, Hz. Nuh'un oğlu Sâm'ın ya da torunlarının kurduğu, o zamandan beri de meskûn mahal olan Di-

maşk (Şam), milattan önce Babillilerin ve Asurluların, milattan sonra ise Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) İslam'a bir mektupla davet ettiği Herakleios'un askerlerinin, Hz. Peygamber'in Busrâ valisine gönderdiği elçiyi öldürmeleri

üzerine ilk defa Mûte'de karşı karşıya gelmiş, hicretin 11. yılında Üsâme b. Zeyd komutasında hazırlanan yeni ordunun Suriye bölgesine sevkini Hz. Peygamber'in vefatı üzerine Hz. Ebubekir gerçekleştirmiştir. Ebu Ubeyde b. Cerâh komutasında atlarını Irak ve Suriye topraklarına süren

yaklaşık on bin kişilik fetih ordusu, Hz. Peygamber'in bu toprakların hidayeti için yaptığı duasını (İbn Asâkir, Târîhu medîneti Dimaşk, I, s. 279.) ve fetih müjdelerini de (İbn Asâkir, I, s. 381.) kuşanmış, Hz. Eubekir'in sevk ettiği bu ordu şehrin fethini hicretin 15. yılında Hz. Ömer döneminde

tamamlamıştır. (Cengiz Tomar, Şam, DİA, XXXVIII, s. 320-325; R. Hartmann, Şam, İA, XI, s. 298-310.)

Hz. Ömer'in fethedilen şehirlerde cuma namazı kılınacak büyük bir mescit yapılması emri üzerine (İbn Asâkir, II, s. 322.) şehrin dokusuna zarar verilmeden, daha

evvel Sâbiîlerin, Helenlerin, Yahudilerin, paganların ve Hristiyanların dinlerini tazim etmek üzere mabet edindikleri sur içinde (İbn Havkal, Sûretu'l-Arz, s. 161.), Romalıların Jüpiter Tapınağı'nı, imparator Theodosios'un ise Hagios Joannes (Hz. Yahya) Kilisesi'ni inşa ettiği yerde, Ebu Ubeyde'nin işaretiyle yüksek duvarlı büyük salon camiye çevrilerek Emeviyye Camii'nin temelleri atılmıştır. Oldukça sade inşa edilen caminin zaman içerisinde artan Müslüman nüfusunun ihtiyacını karşılayamaması üzerine, Emevi halifesi Velîd b. Abdülmelik tarafından, kilisenin yerini vermeleri karşılığında Hristiyan tebaa razı edilerek mabet alanının bütününe yeniden inşa edilmiştir.

Fethin simgesi: Emeviyye Camii

Hilafeti üstlendikten sonra devletin merkezini Medine'den Şam'a taşıyan Emevilerin, şehri İslam dünyasının dinî, siyasi ve kültürel bir merkez hâline getirme çabaları yanında kadim medeniyet havzalarıyla zaruri temasları, ihtişam ve zenginlikle öne çıkan mimari formları beraberinde getirmiş, siyasi ve dinî hâkimiyetin en güçlü simgesi olan mabedin, tarih boyunca şehir yöneticileri ve sakinleri nezdinde iktidar ve meşruiyet zeminini de oluşturduğu göz ardı edilmemiştir. Zira Hristiyan çoğunluğun oluşturduğu bölgede mozaik, fresk ve heykellerle öne çıkan Hristiyan sanat ve mimarisine karşılık İslam düşünce ve sanatını bu kez ihtişam

ve heybetle konuşurmak, kudret ve zaferin tarafını belirlemek Velid b. Abdülmelik'in temel motivasyonunu oluşturmuş olmalıdır. (Enîs Zekeriyâ en-Nasûlî, ed-Devlettü'l-Emeviyye fi's-Şâm, s. 172-173.) Nitekim hilafeti esnasında Mescid-i Haram, Mescid-i Aksa, Mescid-i Nebevi ve Amr b. Âs Camii'nin tadilat ve genişletme faaliyetlerini de yönlendirmiş, 705 yılında ise Emeviyye Camii'nin inşa emrini vermiştir. Büyük bir ihtimalla, yaklaşık sekiz yıl süren inşaatta devşirme malzemeler de kullanılmış, Bizans imparatorundan istenen işinin ehli, sayıları binleri bulan Rum ve Mağribli ustalar yanında İranlı ustalar da çalışmış, Suriye'nin yedi yıllık vergisi yanında Kıbrıs'tan on sekiz gemi içerisinde getirilen altın ve gümüş (Makdisî, Ahsenü't-tekâsim, s. 140.) ile milyonlarca dinar harcanmıştır.

Mihraba paralel üç ve onları mihrap hizasında kesen dikey bir sahnadan oluşan, üç tarafı revaklarla çevrili avluya açılan enine dikdörtgen planlı caminin, batıdaki Roma burcu üzerine yapılmış, kare kaideli görkemli Kayıtbay minaresi (Garbiyye minaresi), doğudaki burç üzerinde yükselen İsa minaresi (Be-yaz minare) ve kuzey revakı üzerinde yükselen Arûs minaresi olmak üzere üç minaresi vardır. Kellâse Medresesi yönündeki bir kapının dışında, caminin Bâbü Berîd, Bâbü Ceyrûn, Bâbü'l-ferâdis ve Bâbü'z-ziyâde olmak üzere dört ana kapısının açıldığı, zemini mermerle döşenmiş avlunun batısın-

da, sekiz mermer sütun üzerinde yükselen ve güneşin açısına göre yeşilin bütün tonlarının görüldüğü mozaiklerle bezenmiş, caminin hizmet kalemlerine mahsup vakıf gelirlerinin muhafaza edildiği Kubbetü'l-hazne'nin (Beytül-mâl), doğusunda yine sekiz mermer sütun üzerine inşa edilmiş Kubbe-i Zeynelâbidîn (Saat Kubbesi) ve ortasında kubbeli bir şadırvan bulunmaktadır. XV. yüzyıldan bugüne ayaklarıyla girişin yasak olduğu avludan (Ali et-Tantâvî, el-Câmiu'l-Ümevî fi Dimaşk, s. 18-19.) harime girilir. Harimin merkezindeki kare kesitli dört payenin taşıdığı Kubbetü'n-nesr (Kartal kub-

besi) mihrap önü kubbesidir ki bu ismi caminin uzaktan bakılınca gökyüzünde süzülen bir kartala benzetilmesinden alır. (İbn Cübeyr, er-Rihle, s. 237-238.) Maksurenin karakteristik bir unsur olarak cami mimarisine girdiği caminin Şafi (ana mihrap), Hanefi, Hanbeli ve Maliki (Sahabe mihrabı) olmak üzere dört mihrabı vardır. Ana mihrabın solunda bir sanduka içerisinde Hz. Osman'ın Suriye'ye gönderdiği Mushaf, Sahabe mihrabı ile Kubbetün'n-nesr arasında ise Hz. Yahya'nın türbesi bulunmaktadır. (Tâlib Yâzîcî, Emeviyye Camii, DİA, XI, s. 108-109; Ali Boran, Şam Emeviye Camisi'ne Türklerin Katkıları, Türk Dünyası Araştırmaları, s. 263-292.)

Altın varaklar, bitkisel çelenkler, geometrik motifler, kalem işi, mozaik, fresk ve mermer işçiliğiyle beze- li kubbe, pencere, revak ve duvarlarının yanı sıra avluya harime bağlayan, üçgen alınlıklı muhteşem girişin cephesini çepeçevre kuşatan servi ağaçları, köşkler, saraylar ve nehir manzaraları, Şam'ın ya da diğer İslam beldelerinin güç ve refah vurgusuna sahip birer tasviri olabileceği gibi "İman edip salih amel işleyenlere gelince, Rable-ri onları imanları sebebiyle hidayete erdirir. Nimetlerle dolu cennetlerde altlarından ırmaklar akar." (Yunus, 10/9.) ayetinin tasviri de olabilir: Camiye açılan kapının cennete giden yolda bir adım olabileceği mesajı gayrimüslimlere zarif bir davet de içerir. (K. Brisch, "Observations on the Iconography of the Mosaics in the Great Mosque at Damascus", s. 18.)

Aralarında Hatib Bağdadî, Gazali, İbn Asâkir, İbn Kudame, İzz b. Abdüsselam, İbn Teymiyye, Zehebi, Takıyyuddin es-Sübki, İbn Kesir, İbnü'l-Cezeri ve Aclûnî gibi nice velut ulemanın olduğu caminin harim, avlu ve revakları yüzyıllar boyunca ilmî müzakerelere ve ders halkalarına şahitlik etmiştir.

Şam'ın bereketi

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) İslam şehrinin merkezine yerleştirdiği mescidin ilim merkezi olma hüviyetini Emeviye Camii de üstlenmiş, Şam İslam dünyasının önemli bir ilmî merkezi hâline gelmiştir. Aralarında Hatib Bağdadî, Gazalî, İbn Asâkir, İbn Kudame, İzz b. Abdüsselam, İbn Teymiyye, Zehebi, Takıyyuddin es-Sübki, İbn Kesir, İbnü'l-Cezeri ve Ac-lûnî gibi nice velut ulemanın olduğu caminin harim, avlu ve revakları yüzyıllar boyunca ilmî müzakerelere ve ders halkalarına şahitlik etmiştir. İslami ilimler ve kıraatin yanı sıra camide farklı seviyelere hitap eden ilim halkaları arasında, sabah namazından sonra Hz. Yahya Türbesi karşısında Kur'an'ın yedide birinin okunduğu sub' meclisleri, ikindi namazından sonra ise çocuklara yönelik Kevser suresinden başlayıp Nas suresinde bitirilen Kev-

seriye meclisleri düzenlenmiş, öğrencilerin derse devamları takip edilmiş ve vakıf malından tahsisat ayrılmıştır. Zaviyeleri yanında, büyük sahabilere izafe edilen ve talebelerin kaldığı meşhed denilen mekânları ile caminin ilmî bir merkez hâline gelmesi, çevresinde medreselerin ve darulhadislerin inşasına zemin hazırlamıştır. Emevi hilafetinin siyasi merkezinde de yer alan caminin minberi, Muaviye b. Ebi Süfyan'ın Hz. Ali'ye muhalefet ilanına şahitlik etmiştir. Şam halkı caminin avlusunda vergi ve ağır yaşam şartlarına itirazlarını dile getirmiş, minarelerinde haksızlığa uğrayanların tek bir getirerek kendilerine haksızlık edenleri ilanları seslenmiştir. (Ahmet Özel, Emeviye Camii, DİA, XI, s. 109-111.)

İslam mimarisinin sonraki dönemleri için iç ve dış mekân teşekkülünde önemli bir form oluşturan cami, geçirdiği müteaddit yangın

ve depremlere, askerî tahribata rağmen Selçuklular, Eyyubiler, Memlûkler ve Osmanlılar tarafından gerçekleştirilen ıslah ve imar faaliyetleriyle bugünkü hâline almıştır, ihtişamı ile hâlâ göz doldurmaktadır. Yakut el-Hamevi'nin dünyanın dört harikası olarak biri olarak, insana yüz yıl ömür verilse ve her gün camiye seyretme imkânı olsa ondaki harikuladeliği yine de anlayamayacağını söylediği (Mu'cemu'l-büldân, II, s. 466.) bu abidevi cami, İstanbul'dan mukaddes topraklara uzanan hac yolu üzerinde, İslam medeniyetinin önemli merkezlerinden biri olması sebebiyle Şam-ı Şerîf olarak anılan şehrin şeref payelerindedir. Büyük ölçüde Hristiyanlaşmış Şam halkı dinî hiçbir baskıya maruz kalmadan, zaman içerisinde İslam toplumu arasına katıldıysa bunda elbette Emeviye Camii'nin bereketi aranmalıdır. ■

KİTAPLIK

HADİSLERDE TİCARET AHLAKI

| Nagihan AYDIN

Dünyaya geldiğinde insan için sorumluluk alanları önce Yaradan'a iman, ibadet esaslarıyla, sonra da varlık âlemiyle ilişkileri sonucunda ortaya çıkanlar olarak tarif edilir. İnsanın sosyal yönü itibarıyla toplumsal ilişkilerinde erdemli davranışlar sergilemesinin, ahlakını güzelleştirmesiyle mümkün olacağı bilinir.

Ticaret hayatı güzel ahlakın gözetilmesi gerektiği alanlardan biridir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan ve Fatih Çelik tarafından kaleme alınan "Hadislerde Ticaret Ahlakı" adlı kitap, ticaret hayatında sorumluluk alanlarını hatırlatma ve erdemli davranışlar sergilemede önemli bir konumdadır.

Kitabın ilk bölümünde yer alan kavramlar kısmında, daha çok dinî değerler ve bunların kaynağı olan Kur'an

ve sünnet açısından ticaret ahlakına gidecek yol tanımlanmaya çalışılmıştır. Sana-yi Devrimi'nden bu yana "iş ahlakı ve sosyal sorumluluk" kavramlarının geçirdiği evrelerle şimdilerde ahlaki ilkelere duyulan ihtiyaca vurgu yapılmış ve her türlü ekonomik faaliyette dürüstlük, güven, saygı ve hakkaniyet gibi sosyal ilişkileri düzenleyen kavramlara yönelmenin haklılığı belirtilmiştir.

Kitabın ilk bölümünde İslam ahlakında yer alan "İyi Niyet", "Sorumluluk Bilinci", "Sabır, Şükür ve Kanaat Bilinci", "Doğru ve Sağlam Bir Tevekkül Bilinci", "Cömertlik", "Sağlam Bir Kulluk Bilinci" başlıkları altında doğru sözlü olmanın, ölçü ve tartıda hile yapmamanın, güvenilir ilişkiler kurmanın, ahde vefa göstermenin ve verdiği sözde durmanın ticaret hayatında da önemi, hadisler ışığında dinî değerlerle zenginleştirilerek okuyucuya aktarılmıştır.

Çalışmanın ve emek sarf etmenin, israf ve ihtişama kaçmadan yaşamının gereğine değinilen kitapta, infakın öneminden, helal-haram bi-

lincine riayet etmenin, insan hak ve sorumlulukları kapsamında insan için kutsal olan can ve mal gibi dokunulmazlığına saygı duymanın gereğine değinilmiştir. Komşunun, yetimin, yoksulun haklarının da gözetilmesi hususlarına dikkat çekilerek insanlık tarihi boyunca yardımlaşmanın, fert ve toplum açısından önemine bir kez daha vurgu yapılmıştır.

Günümüzde ticaret ahlakının boyutlarını aktarırken insanların tüketici, üretici, bölüşümcü ya da pazarlayıcı rollerinin tanımları yapılarak işçi-işveren, alıcı-satıcı hak ve sorumluluklarının da ticaret ahlakı açısından değerlendirilmelerine yer verilmiştir.

Müslüman tüccarın ticaret ahlakında, Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler ışığında Yüce Allah'a karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmesi hakkında önemli detaylarına vurgu yapılan bu çalışmanın, yazımından basımına kadar emeği geçenlere teşekkür ediyor, yol gösterici olacağını düşündüğümüz siz değerli okuyucularımızın istifadesine sunuyoruz. ■

Ahmet Samil Ok'un sunumu ile

KUR'AN

Öğreniyorum

frekanslar

4A (HD)

FREKANS: 12.380

POL: DİKEY (V)

SEMBOL: 27.500

FEC: 3/4

JHD YAYIN

4A (SD)

FREKANS: 12.422

POL: YATAY (H)

SEMBOL: 30.000

FEC: 3/4

JSD YAYIN

yeni bölüm

Hafta İçi Hergün

13.30

DIYANET TV

diyanettv

diyanettv

diyanettv

diyanettv

Digiturk - 68. kanal

Kanal 49 - 49. kanal

Kanal 104 - 104. kanal

Kanal 555 - 555. kanal

TV 133 - 133. kanal

“Ölçtüğünüzde ölçmeyi tam yapın, doğru terazi ile tartın. Bu daha hayırlı, sonuç bakımından daha güzeldir. ”

(Nisa, 17/35.)

FIYATI: 10 TL